

VETUS
HYMNARIUM ECCLESIASTICUM
HUNGARIAE

CURA ET IMPENSIS

JOSEPHI DANKÓ

PRAEPOSITI S. MARTINI DE POSONIO

BUDAPESTINI

A. D. M-D-C-C-C-XC-III

ARTE CHALCOTYPA IN AEDIBUS FRANKLINIANIS DESCRIPTUM.

Nemzeti Széchényi Könyvtár
Országos Széchényi Könyvtár

160.47.2

INDEX
EORUM QUAE HOC LIBRO
EIUSQUE APPENDICE
CONTINENTUR
SECUNDUM NUMERORUM AD LATUS SIGNATORUM
ORDINEM ET MATERIAM
DEPROMTUS.

*Adnotationes præpositæ
in vetus Hymnarium Ecclesiasticum
Hungariæ.*

- I. Editionis a nobis susceptæ Consilium 3.
- II. Hymnorum Origo, Usus, Collectiones 9. Modi cantus Ecclesiastici 13. Tropi et Sequentiæ 17. Metrum, Rhythmus 23. Libri Hymnorum 27.
- III. Officia Rhythmica, Hymni, Sequentiæ in festis propriis S. S. Patronorum Regni Hungariæ 29. Hymni S. S. Patronorum Regni 33. De cantu apud nos observatio 39.
- IV. Quinam hactenus Hymnos sacros Latinos Ecclesiæ Hungariæ ediderint 44. Clichtoveus 45. Editores Hymnorum Ecclesiasticorum apud nos privato usu inter sacrorum solemnia adhibitorum 64. Joannes Kajoni 65. Georgius Náray 71.
- V. Utilitas collectionum, quæ Hymnos Ecclesiasticos simul exhibent 73.
- VI. Tabula fontium et subsidiorum 77. Codices 79. Agenda 79. Antiphonaria 79. Antiphonarium capituli Posoniensis a. 1487. Aliud eiusdem sæculi XVI, 80. Antiphonarium a. 1590. 80. Antiphonarium sæculi XVIII, 81. Fragmenta Breuiariorum sæculi XIV. et XV. 81. Breuiarium Ecclesiæ

Metropolitanæ Strigoniensis sæculi XIV, 82. Breuiarium secundum consuetudinem Ecclesiæ Zagrabiensis a. D. 1430. 83. Breuiarium bibliothecæ Baththyányianæ. Albæ Carolinæ a. 1461. 84. Breuiarium bibliothecæ Principis Liechtenstein a. 1481. 84. 85. Breuiarium bibliothecæ monasterii Lambacensis O. S. Benedicti, ei. æt. 86. Breuiarium a. 1489. in museo nationali Budapestinensi asservatum Stephani de Nagylak [Nagylaki] 88. Breuiarium sæculi XV. Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis 88. Breuiarium bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis, sæc. XV. exeuntis 89. Breuiarium aliud eiusdem bibliothecæ Vindobonensis 1445. 89. Breuiarium bibliothecæ monasterii Beatae Mariae Virginis Scotorum O. S. B. Vind. sæculi XIV. vel initio sequentis XV. 89. Canticale, bibliothecæ capituli metropolitani Zagrabiensis, sæculi XIV. 90. Canticale bibliothecæ Posoniensis Provinciæ Marianæ Ordinis S. Francisci 1516. 90. Canticale Fr. Joannis Kajoni a. 1650. 91. Capitularis liber membraneus, olim ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis 1370, Bibl. Pal. Vind. 91. Collectarium secundum rubricam et consuetudinem fratrum Eremitarum sancti Pauli, bibliothecæ Gotwicensis fol. S. XV. 92. Diurnale ordinis Eremitarum sæc. XIV, librariæ religiosorum O. S. Benedicti Gotwicensium 93. Graduale musei nationalis Budapestinensis a. 1663. 93. Horarium bibliothecæ Provinciæ Franciscanorum Marianæ Posoniensis, sæc. XV. 93. Liber asceticus Bibliothecæ regiae Uniuersitatis Budapestinensis 1508. 94. Lib. asc. musei nationalis Buda-

pestinensis legendæ, hymni preces, anno 1508.
et 1526. exaratæ 94. Liber precatorius, Academiæ
scientiarum hungaricæ, sæc. XVI. 94. Missalia.
Missale Capituli Posoniensis. 1341. 95. 96. Missale
Strigoniese anno 1377. scriptum 98. Missale La-
dislai de Miskolch, a. 1394. spectans ad Bibliothe-
cam Archiepiscopalem Agriensem 98. Missale sæ-
culi XIV. Musei nationalis 99. Missale sæculi XIV.
exeuntis, Speciale ecclesiæ Posoniensis 99. Eius-
dem sæculi XIV. codex Missalis olim F. F. Eremit-
tarum S. Pauli, hodie Bibliothecæ Gotwicensis
Ordinis S. Benedicti 100. Missale membraneum,
Capituli Posoniensis, olim Michælis de tyrnavia
canonici Posoniensis, a. 1403. 100. Codex Mis-
salis membranetus Prouinciæ P. P. Franciscanorum
Posoniensis, a. 1459. 101. Missale membraneum
Bibliothecæ Capituli Zagradiensis. 1467. 101. Mis-
sale membraneum, Zagradiense, a. 1473. 102. Co-
dex Missalis membraneus Capituli Posoniensis, a.
1478. 102. Missale membraneum Capituli Posoniensis.
Sæc. XV. 103. Monitum in subsequentes codices mis-
sales librariæ Ecclesiæ Zagradiensis, qui merito præ-
cipuis manuscriptis liturgicis picturatis miniatisque
accensentur, et origines suas Episcopo Kálmánchehi
debent 104. Missale colligatum Breuiario, Bibliothe-
cæ regnantis principis de Liechtenstein 105. Missale
eiusdem Præsulis, quod Cimeliarchium Ecclesiæ
Metropolitanæ Zagradiensis custodit 106. Missale
quod duobus mæcenatibus, quippe D. Kálmán-
chehi et Joanni V. cognomento Bakocs, itidem et
Erdödy debetur 106. Missale Zagradiense membra-

neum in Bibliotheca eiate capitulari a. 1495. 108. Missale membraneum nunc musei nationalis Budapestinensis, anno Domini 1488. iussu et sumptibus matronæ v. Magdalena Rosentaler, pro usibus altaris majoris S. Martini Ecclesiae collegiatæ Posoniensis diligenter scriptum 108. 109. Missale membraneum Lucæ [Literati?] condam decretorum doctoris præpositi et canonici E. C. Veszprimiensis, anno 1489. Cap. Pos. 109. Missale membraneum Bibliothecæ Ecclesiae Metropolitanæ Zagrabiensis, sæc. XV. 110. Missale membraneum eiusdem Bibliothecæ Ecclesiae Zagrabiensis 110. Capituli Posoniensis Missale sæc. XV. 110. Missale membraneum elegantis sane operis, musei nationalis. Codex exeuntis sæculi XV. 111. Eiusdem ætatis Missale Bibliothecæ monasterii Gotwicensis O. S. B., olim fratrum Eremitarum 111. Psalterium sæculi XIV. musei nationalis Budapestinensis 112. Psalterium Blasii de Vág, Canonici Ecclesiae collegiatæ Posoniensis a. 1419. 112. Sacramentarium Zagrabiense sæculi XI. 112. Sacramentarium Bolduense Sæculi XII. olim Capituli Posoniensis, nunc musei nationalis Budapestinensis 113. 114. insigne donum Capituli Posoniensis. Codices quorum inspiciendi copia nobis non est facta 115.

Libri Liturgici typis descripti 116. Subsidia: Breuiaria typis descripta 121. Missalia typis descripta 121. Ordinarii 123. Processionalia. Psalteria 125.

Bibliographia recentiorum Scriptorum qui de Hymnis et rebus ad eos adtinentibus disquisierunt 126.

VII. Ratio qua in Textu constituendo usi fui-
mus 137.

Memoria Joannis condam Cardinalis Simor, Archi-
episcopi et Primatis † a. D. 1891. 140.

*Historiae Rhythmicae, Antiphonae, Memoriae,
Hymni, Sequentiae: Sanctorum Patronorum Regni
Hungariae.*

De S. Paulo primo Eremita. Officium. Ad Ves-
peras 143. Hymnus 145. Ad Matutinum 146. Hymnus
147. Ad Laudes 152. Hymnus 153. Sequentia de
Sancto Paulo primo Heremita 156.

De B. Margarita Belæ IV. R. H. F. Officium.
Ad Vespertas 159. Hymnus 159. Hymnus ad Matu-
tinum 160. Hymnus ad Laudes 166.

De S. Adalberto Ep. et Mart. Officium. Ad Ves-
peras 168. De eodem Sancto Adalberto Episcopo
et Martire. Hymnus 171. Sequentia.

De S. Ladislao R. Hung. Conf. Officium. Ad
Vesperas 175. Hymnus 175. Sequentia de Sancto
Ladislao Rege et Confessore 185. Hymni de S. La-
dislao Rege et Patrono Archi-Cœnobii S. Martini
in S. Monte Pannoniæ. Ad I. Vespertas 190. Ad
Officium nocturnum 191. Ad Laudes 192.

De Sancto Stephano Rege Officium. Ad Ves-
peras 194. Memoria 202. Hymnus de Sancto Stephano 205.
Hymnus alter de Sancto Stephano 208. Sequentia de
Sancto Stephano Rege et Confessore 211. Hymni de
S. Stephano Hungariæ Rege Fundatore et Patrono

Archи-Cœnobii in S. Monte Pannoniæ. Ad I. Vesperas 214. Ad officium Nocturnum 215. Ad Laudes 216. Ad II. Vesperas 217. Recordatio Bernardini Takács. O. S. B. 218. Octava S. Stephani Regis et Veneratio Sacrae eius Dexteræ. Ad I. Vesperas 219. Ad officium Nocturnum 220. Ad Laudes 221. Antiphona de Sancto Gerhardo Episcopo et Martire 223. In festo Beati Demetrii Martiris. Sequentia 225. De S. Emerico Duce Hungariae Officium. Ad Vesperas 228. Hymnus de S. Emerico 238. Hymnus alter de eodem Sancto Duce Hungarorum 240. Hymni in Festo S. Emerici Ducis et Patroni Archicœnobii. Ad I. Vesperas 242. Ad Officium Nocturnum 243. Ad Laudes 244. Sequentia in Festo Sancti Emerici Ducis 246. Sequentia altera de Sancto Emerico Duce 249. In translatione Sancti Adalberti Episcopi et Martiris Officium. Ad Vesperas 253. Ad Laudes 258. In translatione Sancti Pauli primi Eremitæ. Ad Vesperas 261. Hymnus 262. Hymnus ad Laudes 266. Historiæ translationis S. Pauli Pr. E. 269. De Sancto Martino Episcopo. Hymnus 271. Sequentia de Sancto Martino Ep. C. 274. De Sancta Elisabeth Ducissa Officium. Ad Vesperas 276. Hymnus 277. Ad Laudes 282. Hymnus alter de eadem Sancta 286. Sequentia de Sancta Elisabeth Vidua, Filia Reg. Hung. 288. In Festo Beatæ Elisabeth Sequentia 290. De Sanctis Patronis Regni Hungariae Antiphonæ metricæ 292. Aliud Suffragium metricum de iisdem Sanctis 294. In die Sancto Pentecostes. Sequentia 295. In Missis Benedictæ Virginis Mariæ. Sequentia 296. In Laudem Beatæ Virginis Sequen-

tia 298. Alia Sequentia de Domina Nostra Virgine Maria 299. De Virgine Gloriosa Dei Genitrice Maria per tempus Paschale Sequentia 301. Alia Sequentia de Virgine Maria matre misericordiae 303. Alia Sequentia de Virgine gloriosa 304. De Sancto Michaeli Archangelo Sequentia 306.

Cantiones Sacrae de Tempore, Festis et Sanctis in Ecclesiis Hungariae usu receptae secundum anni ordinem distributae.

Tropi sive Prosulae olim apud nos in Missarum Solemniis frequentatæ.

Kyriale. In Aduentu Domini 311. De eodem Aduentu Domini 311. Pro Natiuitate 311. In Paschate 312. In Ascensione Domini 312. In Pentecoste 312. In solemnitate Corporis Christi 313. In Festo Omnis Sanctorum 313. De Beata Maria semper Virgine 313. Pro Missa solemani 314. Pro Dominicis per annum 314. De Missa Communi 314. Gloria de Beata 314. ,Sanctus' in Natali Domini 315. ,Ite Misa est' Latine et Hungarice 316.

Cantiones: in Aduentu Domini 318. Conceptio Immaculata Beatæ Virginis Mariæ 319. In Natiuitate Domini 322. De Natiuitate Christi. Cantio Pastoricia 326. De Natiuitate Domini Hymnus Lingua Latina et Vernacula Hungarica compositus 329. De Natiuitate Christi carmen Pastorium lingua vernacula 330. Aliud Carmen de eodem festo lingua vernacula 331. In Circumcisione D. N. J. C. 332. In die Epiphaniæ Domini 334.

In Festo S. S. Nominis Jesu 336. Hymnus alius ad Jesum 338. De Purificatione Beatæ Virginis Mariæ 340. Pro sacra Quadragesima 343. In die sancto Paschæ 345. Cantus Paschalis alius 347. De Ascensione D. N. J. Christi 349. De Sanctissima Trinitate 352. In Festo Corporis Christi 354. De S. S. Altaris Sacramento 355.

In festis Sanctorum. Festa B. Mariæ V. Annuntiatio Beatæ Virginis Mariæ 358. Regina Martyrum 362. Visitatio Beatæ Virginis 364. Assumptio Beatæ Virginis Mariæ 367. In Nativitate Deiparæ 370. Præsentatio Beatæ Mariæ Virginis 372. Hymnus antiquus ad B. Mariam V. 374. Canticum de Magna Hungariæ Domina et Patrona B. Virgine Maria 376. Ad Beatam Mariam Virginem Hymnus contra Pestem 378. Praeconium gloriosæ Virginis Mariæ 380. Hymni ,Ave Rubens Rosa' interpretatio vernacula 382. Salutatio ad Sanctam Dei Genitricem 384. Hymnus ad S. Joannem Elemosynarium 387. De Sancto Josepho cantio 389. Hymnus ad S. Adalbertum Episc. et Mart. 391. Hymnus de S. Ladislao 392. Notitia monumenti Varadinensis S. Ladislai 395. Hymnus de S. Ladislao vernaculus 397. Carmen de eodem S. Rege vernaculum 398. Hymnus de Sancto Stephano Rege vernaculus 400. Alius Hymnus de eodem Sancto Rege vernaculus 403. De Sancto Martino Hymnus 406. Hymnus de S. Martino E. C. vernaculus 408. Hymnus ad S. Elisabetham Viduam Andreæ Regis Hungariæ Filiam 410. De Sancta Elisabetha cantio vernacula 411. Alius Hymnus

vernaculus de eadem Sancta Patrona 413. Messis Mortualis. Meditatio rhythmica de morte 415. Huius meditationis rhythmicæ de morte interpretatio vernacula 420.

***Monimenta Vetus Hymnarium Ecclesiasticum
Hungariæ illustrantia.***

Kalendarium Almæ Ecclesiæ Strigoniensis sæculi decimiquarti e Libro Capitulari manuscripto Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis nunc primum in lucem prolatum. Disquisitio qua lux aliqua huic Kalendario Ecclesiæ Strigoniensis adfertur 429. Kalendarium atque Necrologium ab. A. D. MCCCLXX. — ad a. MDXXXIII. 437.

Ordinarius Scepsiensis sive Strigoniensis saeculi Decimiquinti e Codice Manuscripto Bibliothecae R. Universitatis Budapestinensis modo primum editus.

De Ordinario Strigoniensi sæculi XV. manuscripto commentatio 465. Monitum I. de argumento Codicis 467. Monitum II. de ætate et compilatore 477.

Incipit Rubrica Strigoniensis. Et primo in Adventu Domini.

In Adventu Domini 487. Dominica Tertia in Adventu 488. Horæ B. Mariæ V. 489. De Festo S. Thomæ 491. De ordinando Officio ante Natale Domini 493. Item Rubrica de Nativitate Domini Nostri

Hiesu Xristi 495. De festo Natiuitatis 497. Infra Octauam Natiuitatis 499. De die Circumcisionis Domini 501. Vigilia Epiphaniæ 503. Dominica infra Octauam Epiphaniæ 507. De Dominica Septuagesima 509. Officia de Sanctis 511. De Purificatione Beatæ Virginis 511. De Annuntiatione B. Mariae V. 515. De Fieriis et Dominicis Quadragesimæ 517. Feria Quarta Cinerum 519. Officium Dominicanarum Quadragesimæ 521. Missa de Tempore 523. De Festis in Quadragesima 525. Tempus Passionis 527. Hebdomada major 529. Feria quinta in Cœna Domini 530. Nocturnum diurnumve officium Cœnæ Domini 531. Ritus abluendi pedes 533. In die Parasceues 533. Sabbati Sancti officium 537. In festo Resurrectionis Domini 536. Dominicæ Paschatis consuetudines 537. De festis Sanctorum tempore Paschali 540. Suffragia 541. In Octaua Paschæ 542. Dominicanarum tempore paschali Ordo 543. Litania minor Rogationum 545. De Ascensione Domini 545. Vigilia Pentecostes 546. Dominicæ Pentecostes cum Octaua 547. In die Corporis Christi 547. Festa S. S. Trinitatis et Corporis Domini 549. De Dominicis in æstate occurrentibus 551. Festa Sanctorum et Feriæ 553. Festa Junii 555. Festa Julii 557. Festa Augusti 559. Festa Septembris et Octobris 565. Festa Nouembris 567. Festa Decembris 569. De Festis in genere 571.

Adnotationes quibus res in Rubrica Strigoniensi mores et instituta vetustioris disciplinæ Ecclesiæ in Hungaria adtinentes, cum primis hymni enodantur 572. Symbolum maius quando cantari aut legi debeat e collectali maiori Capituli Scapusiensis 587.

Tabula directiva ad cantiones, historias rhyth-
micas, hymnos et memorias, quæ in hoc Hymnario
describuntur vel laudantur, secundum ordinem
literarum alphabeti concinnata, a quibus suum su-
munt exordium 589. Hymni latini 591. Hymni
hungarici 597. Hymni latino-hungarici 598. Conclusio.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**ADNOTATIONES PRÆPOSITAS
IN VETUS HYMNARIUM ECCLESIASTICUM
HUNGARIAE.**

Országos Széchényi Könyvtár

I.

EDITIONIS A NOBIS SUSCEPTÆ CONSLIUM.

HAUD erit alienum paucis referre, quænam causa nos impulerit ad colligendum vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariæ, atque vestigia de re literaria bene meritorum terentes rationem reddere nostræ editionis, quibusve mediis usi fuerimus, ut prope ne an procul, finem nobis propositum attingamus, exponere. Ut autem oratio recte procedat rem ita instituemus ut ordiamur a disquirenda Hymnorum origine, vario in Ecclesia usu, et enumeratione librorum, in quibus reperiuntur; deinceps dicamus de officiis rhythmicis, hymnis, sequentiis, quæ canebantur in festis propriis S. S. Patronorum Regni Hungariæ; porro enumeremus quinam hactenus his edendis operam navaverint; sed et de utilitate quæ a vetustis hymnis percipi potest, verba faciamus; demum Tabula fontium nec non subsidiorum adhibitorum explanata, rationem, qua in textu constituendo usi fuimus, subiiciamus.

Nostræ ætati propositum esse videtur, monimenta cumprimis medii, et eius quod a renatis literis humanioribus nomen accepit investigare, colligere,

examinare, illustrare et quantum fieri potest correcte typis describere. Ex illo autem communi nostrorum dierum studio Hymnologia, Liturgiæ non postrema pars, quam viri erudit iusto diutius neglexerunt, sane multum lucrata est.

Atque Liturgiæ quidem antiqui et vergentis ævi medii: Africana, Alemanica, Ambrosiana, Anglicana, Gallicana, Hibernica, Hispana, Orientis, Romana, Sicula industria doctissimorum virorum: J. A. ASSEMANI, EM. DE AZEVEDO, C. BONA, GERBERTI, GOARI, GUYETI, J. DE JOANNE, MABILLONII, MARTENE, MURATORII, PINII, RENAUDOTII, THOMASII, ZACCARIA, WARREN et aliorum, tam præclare cultæ sunt, ut horum vestigiis tuto insistere possimus. At nostra adhuc neglecta iacet. Post abrogatam apud maiores nostros in Synodo nationali 1630. sub Petro Cardinale PÁZMÁNY habita, antiquam Ecclesiæ Hungariæ Liturgiam, introducta a. D. 1632. Romana brevi tempore adeo prævaluit, ut paucis post annis omnis illius veteris memoria apud universos pene obliterata videretur, vixque ipsius nomen apud aliquos audiri contingeret; et si quorundam, qui nostra ætate de rebus liturgicis Hungariae tractauerunt et commentationes scripserunt, queis pene sepultam in tenebris e pulvere suscitarunt, labores excipias, nemo monumenta nostra liturgica in unum collecta typis vulgavit, nullus amplioribus commentariis ad singularum partium descriptionem incumbendo, Liturgiam veterem enucleare adgressus est. Quanquam enim ritus noster romano permultum adhæsisset, tamen erant haud pauca, quæ ab illo discrepabant;

ast deest liber, e quo omnia ad varios Ecclesiæ Hungariæ ritus spectantia sumere possemus et comparare.

Qui longa annorum serie, magna voluptate ea quæ ad Liturgiam nostram pertinent, sum prosecutus, de eiusmodi libro compilando sæpe meditabar, qui de antiqua Liturgia Hungarica, omnium apud nos olim Ecclesiarum ore ac reverentia quondam consecrata, tractaret, ut genuini eiusdem ritus, integerque ordo e priscis monumentis innotesceret. Verum enimvero nimius essem licentiusque quam par est, hic ego vagarer, si seriem impedimentorum difficultatamque varii generis enarrarem, quæ me a suscipiendo huiusmodi grandi et diuturno labore absterrent. Ante omnia enim cavidum erat, ne humeri mei onus subirent, cui ferendo pares non essent, neve solus laborem susciperem, quem nisi coniunctis viribus, nemo sustinere posset. Sed venit in mentem, huic necessitati ex parte satisfacere conando *symbolas* in tantam rem dare. In his autem ab Hymnis, Sequentiis, Officiis rhythmicis, quæ in veteri Ecclesiæ Hungariæ Liturgia cantari solebant, principium ducere visum est. Cum enim Hymni Sanctorum cum primis Patronorum Regni Hungariæ a collectoribus Hymnorum totius Ecclesiæ nonnisi obiter, et ex data occasione fuerint publici iuris facti, nihil mirum si non pensim, habitu neglectique exstitere. Vedit hoc clarissimus Sequentiarum editor J. NEALE, qui lustris abhinc octo questus est: ,Quam amplum his studiis exstet spatium vel ex eo patet, quod in Sequentiis investi-

gandis Missalia Hispanica, Lusitanica, Pannonica, Dalmatica, Polonica, Suecica, Danica, Aberdonense pene intacta maneant. In variarum quoque officiis Religio-
num pauca admodum adhuc ab Hymnologis inve-
stigata sunt.⁴ [Pr. p. XI.] E nostris vero SZILÁDY, aca-
demiae scientiarum hungaricæ socius, de his moni-
mentis recte sentiens [Régi magyar költők tárá, I,
377.] optabat: utinam existeret, qui ex antiquis bre-
viariis et missalibus Sanctorum Hungariae omnes
hymnos ederet. Id quod duumviri hi in votis ha-
buere, exsequi adlaboravimus, *patriae* [Hor. a. P. v.
312.] amore incitati; plures primo in lucem protuli-
mus, alias qui iam eruti erant, unum in volumen
collegimus, ne harum rerum cupidi necesse habe-
rent per vasta et parum obvia volumina, postquam
eorum exemplaria rarissima evaserunt, eos con-
quirere.

Hymni quomodo disponendi essent, diu multum-
que mecum reputavi; demum tustissimum atque
optimum duxi, suum cuique locum ita seligere, ut
illos hymnos, quibus nocturno cursu atque diurno
Sancti nostri Tutelares in s. Liturgia colebantur,
diuisos ederem a popularibus, qui ad honorem Dei
Omnipotentis et gloriosæ Virginis Dei Genitricis
Mariæ aliorumque Sanctorum et Sanctarum, apud
nos canebantur, et quos ne quid desideretur hic
omittere religioni duxi. Etenim observare licuit,
nostra ecclesiastica carmina non ultimum locum in
magno illo thesauro hymnologico, qui ab Oceano
sarmatico ad mare mediterraneum, et a Hispa-
nia ad Armeniam protenditur, tenere. E locuplete

hymnorum domesticorum latinorum copia, ne in spatiuosum campum excurreremus, argumentumque pene immensum certis finibus circumscriberemus, eos modo constituimus eligere, qui et rerum pondere et formae maiore quadam elegantia conspicui, extra patriam nostram non reperiuntur. Me ea in re bibliographiam q. v. hymnologicam et s. d. repertoria consuluisse, vix est quod dicam; sed labor eo erat difficilior, quod continuo novae editiones instituantur. De iis quæ non recepi, summaria in unum collecta exhibui. Hæc omnia, donec aliud doceatur, nunc a me primum prolata existimabo. Accesserunt quædam veterum poetarum ecclesiasticorum patriæ nostræ reliquiae, quas in ore populi vixisse constat. Quamquam enim latinos hymnos in subsequenti sylloge publici iuris facere constitui-
mus, tamen vetusta illa poeseos sacræ veneranda monimenta eo minus excludenda duximus, quod hæc in plurimis libris dissipata et difficiliora reperit, amatoribus eruditionis domesticae, usui esse posse sperabamus. Digni autem editione fontes hymnologici ecclesiasticæ patriæ, minus e pretio suo in universum æstimato, quam ex inopia nostra iudicari debent, haustibusque quando pleni negantur, exiguis licet bibere, nec ubi rivuli desunt, sitientibus, guttatum refici dedecet.

Et nunc quoniam ea, quæ ad consilium nostrum explicandum faciunt exposuimus, finem huic sermoni imponere possumus, cum nonnulla, quorum hic non erat locus, in subsequis digressionibus aptius sint commemoranda.

Cetera si qui post nostros conatus alii hymni patebunt, qui fuissent vulgandi, eorum editionem nemini invidebimus, imo ei e corde gratulabimur, qui nostra in hac re feliciorem sit nactus fortunam, incuriosi tantummodo indiligentisque notam effugisse contenti.

Libri autem nostri totius institutum erat, ut verbis Petri Abælardi utamur: '*ad cœlestis gloriam regis et communem fidelium exhortationem ipsam quoque superni curiam palatii debitum hymnorum prout possumus, efferre praeconiis*'. [Hymnarius Paraclitensis. Ed. G. M. Dreves. Parisiis. 1891. p. 193.]

II.

HYMNORUM ORIGO, USUS, COLLECTIONES.

QUOD est in viridariorum areolis selectus flos, hoc idem prope dixerimus esse Hymnum in Divinis Officiis. Hymnos inquam, quos S. AUGUSTINUS [Enarr. in Psalm. CXLVIII. 17. Ed. Migne IV. 2, 1947. 8.] sic definit: 'Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum et non cantas, non dicis hymnum; si laudas aliud quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudas, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, et cantum, et laudem, et Dei in cantando hymnus dicitur'. Brevius autem alio loco [In Ps. LXXII. 1. c. p. 914.] dicit: 'Hymni laudes sunt Dei cum cantico: hymni cantus sunt, continentes laudem Dei'. Eodem fere modo scribit S. ISIDORUS [Etymologiarum 1. VI. c. 19, 178. ed. Migne III, 853.] insistens verbis Doctoris hipponensis: 'Hymni sunt cantus continentes laudem Dei'. 'At cum Psalmi, Cantica, Antiphonæ, Responsoria æque sint cantus continentes laudem Dei, advertendum est, quod cantus ille debet esse metricus, continens laudem Dei propriam diei, seu Festi quod celebratur'.

De Hymnis dicturo, primum de eorum origine inquirendum erit, deinde de illorum vario usu, et libris sive collectionibus, in quibus reperiuntur, aliquid enarrandum. Antiquissimum esse morem in Ecclesia cantandi Hymnos in laudem Dei compositos, e literis S. PAULI probari potest. Apostolus Gentium enim docuit Christianos: se Psalmis et Hymnis et Cantibus spiritualibus, non tantum in ecclesia, sed etiam domibus priuatis exercere.' Loquentes, scribit ad Ephesios 5, 19., vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino.' Ad Colossenses vero 3, 16. ait: 'Commonens vos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus in gratia cantantes in cordibus vestris Deo,. Non est huius loci adductis pluribus historiarum testimoniis hanc rem uberius illustrare, duo sufficient. Fallimur nisi L. B. hic quoque libenter audiant aurea plane verba S. AUGUSTINI, qui ad priora sua tempora mentem referens, de Hymnis Ambrosianis [Confess. IX, 14.] exclamat: 'Quantum flevi in hymnis et canticis tuis sva-
vesonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, et eliquabatur veritas in cor meum, et exæstuabat inde affectus pietatis, et currebant lacrymæ et bene mihi erat cum eis., Huc spectat Concilii Toletani IV. [A. p. C. 672. Harduini, Act. Conc. III. 583.] decretum: 'De hymnis canendis et Salvatoris et Apostolorum habemus exemplum... in laudem Dei atque Apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur'. Prout igitur Liturgia Romana et Ambrosiana;

sic Græca, Syriaca, Armena suis quoque gaudet hymnis.

Duce divo Augustino didicimus Hymnos esse Cantus. Venerabilis vir J. M. THOMASIU^S [Oper. IV. præf. p. III. seq.] investigaturus, qua ratione maiores cantum modularentur, dicit: omnis in Ecclesia cantus quatuor potissimum modis usurpari potest. Primus cum totus simul Chorus communiter canit, non alternis, sed uno veluti ore unoque concentu. Et hunc quidem cantum ab antiquis *Directum* vel *Directaneum* adpellatum fuisse arbitratur. Secundus modus ecclesiasticus est, cum bifarium sive in binas classes canentium chorus dispertitus, alternis canit: id proprie *ANTIPHONUS* est cantus. Tertius modus est, cum unus cantor præcinit, chorusque totus illi respondendo succinit: isque cantus *Responsarius* dicitur. Demum quartus modus est, cum unus solus canit, nullo succinente vel respondente. Hunc cantum *Tractum* adpellaverunt antiqui: quod vocabulum retinent libri Missales. *Tractus* dicitur quasi tractim canendus, hoc est sine intermissione, non interrumpendo seriem orationis.,

Ecclesia quatuor hos canendi modos statim a primordiis in cultu diuino mysteriorum sive sacramentorum admisit. *Praecensor*, qui ex ordine *Lectorum* erat, in sota alba, ceteris in choro cantoribus suas planetas retinentibus, in Missarum solemniis, in ambonis gradu constitut, singulos totosque omnino versus Psalmorum usque ad finem modulabatur: quos deinde episcopus cum choro et universa plebe repetendo succinebat. Veterem mo-

dum Responsorii, quo id quod semel præcentor in gradu, unde *Gradale* nuncupatum, cecinit, repetiit chorus, ad nonum usque sæculum retinebat Ecclesia Romana, a qua eum acceperunt Ecclesiæ Gallicanæ atque Hispaniarum. Subinde mos sigillatim intercalandi singulos omnino versus Psalmi exoleverat, suffectumque sic dictum Responsorium Graduale. Ceterum tardius præcentores Responsoriorum in Ecclesia Romana ex eo erant collegio, quod scholam Cantorum appellaverunt Veteres, quæ solis subdiaconis constabat. In officiis diurnis atque nocturnis, qui Responsorium præcinebat, ipsum quidem modulabatur stans erectus, ceteris succentoribus sedentibus. Cum autem plura in aliquibus officiis erant responsoria modulanda, a senioribus cantoribus ducto exordio, ad juniores descendendo progressus fiebat; ita ut priora prioribus, posteriora posterioribus præcinenda traderentur. Cf. p. 577.

Hæc discimus e Veterum testimoniis, quorum aliquot adferimus, quibus universim sumtis id probetur, quod in præcedentibus perhibuimus. Jam inde a primis sæculis versiculos responsorios a toto cœtu cantatos fuisse tradit S. AUGUSTINUS [Enarr. in Psalm. XXXII. n. 8. Ed. Migne IV. 1., 283.] narrans, post vocem *'Alleluja'* a populo cani jubilum: 'Etenim illi qui cantant, sive in messe sive in vinea, sive in aliquo opere ferventi, cum ceperint in verbis canticorum exultare lætitia, velut impleti tanta lætitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se a sillabis verborum; et eunt in sonum iubilationis, ut gaudeat cor sine verbis et

immensa latitudo gaudiorum metas non habeat sillabarum. Bene cantate ei in jubilatione'. Unde adparet populi succentum in psalmis, responsoriis, antiphonis allelujaticis eo iam tempore usu venisse. Qui versiculi responsorii, quo erant breviores, eo facilius memoria inhærentes, ab universis decantari poterant, cuiusmodi erant præter Alleluja, Kyrie, Amen et similia. Jubili a plebe cantati meminit CASSIODORIUS [† c. a. 565.]. 'Hoc inquit, [Expositio in Psalmum CIV. ed. Migne II, 742.] Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitatibus decenter accomodum. Hinc ornatur lingua cantorum: istud aula Domini læta respondet, et tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur'. *Ordo Romanus tertius* [N. 9. ed. Mabillon p. 56.] statuit: 'Postquam lector legerit, cantor cum cantorio ascendit et responsorium dicit; ac deinde per alium cantorem Alleluja si tempus fuerit, sive tractus concinitur, sin minus Responsorium tantummodo cantatur'. S. ISIDORUS Hispalensis [† 646.] veteres modos cantandi breviter vereque sic recenset [Etymologiarum, IV, 19. ed. Migne III, 252.]: ,Cum autem unus canit, Graece Monodia, Latine sincinnium — canticum solitaria — dicitur; cum vero duo canunt, bicinium appellatur, cum multi, chorus.... Responsorios Itali tradiderunt, quod inde responsorios cantus vocant, quod alio desinente, id alter respondeat. Inter Responsorios autem et Antiphonas hoc differt quod in responsoriis unus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chorii'. Hinc sequitur iam olim in *Antiphonis*, quæ apud Græcos Tro-

paria audiunt, alterum genus cantus ecclesiastici haberi, quo alternant quidem chori melodiam, non unum tamen eundemque psalmum vel canticum, sed unus quidem chorus psalmi alicuius versus modulatur; alter vero aliquid aliud præter ipsum psalmum vel canticum per versus singulos intercinit. Ceterum triplex genus Antiphonarum distinguunt eruditæ: psalterialum, historicarum et ex utrisque mixtarum. Singularis vero est hac in re, narratio de summo Pontifice HADRIANO II. [867—72.] quæ in tritis libri Pontificalis editionibus [V. Op. Anastasii apud Migne, n. CXXVIII. II, 1379. s.] quidem non reperitur, sed e codice bibliothecæ Parisinæ nationalis publici iuris facta est a J. LEBEUF [Traité historique et pratique sur le chant ecclesiastique. Paris. 1741. p. 104. seq.], in qua refertur: „Hic constituit per monasteria ad missam majorem in solennitatibus præcipuis, non solum in Hymno angelico *Gloria in excelsis Deo canere* hymnos interstinctos, quos Laudes appellant, verum etiam in Psalmis Davidicis, quos Introitus dicunt, interserta cantica decantare, quæ Romani Festiuas *Laudes, Franci Tropos* appellant: quod interpretatur Figurata ornamenta in laudibus Domini. Melodias quoque ante Evangelium concinnendas quas dicunt *Sequentias*; quia sequitur eas Evangelium. Et quia a Domino Papa Gregorio primo [590—604.] et postmodum ab Adriano [h. n. I. † 795.] unacum Alcuino abbatæ, deliciose romani Imperatoris Caroli, hæ cantilenæ festivales constitutæ ac accomodatae fuerant, multum in his dele-

ctato supradicto cæsare Carolo, sed negligentia cantorum jam intermitti videbantur, ab ipso almifico Praesule de quo loquimur, ita corroboratæ sunt ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, ut diligentia studiosorum cum *Antiphonario* simul, deinceps et *Troparius* in sollempnibus diebus ad missam majorem cantilenis frequentetur honestis⁴. Multa in superiori narratione anonymi Lebeufiani essent notanda, sed hæc aliis, qui de Cantu et Musica sacrata, ut dicitur, e professo tractant relinquentes, aliqua insigniora, quæ ad rem nostram adtinent, observabimus.

De *Tropis* et *Sequentiis* breviter dicturi, primum de earum nomine inquirendum, deinde origine, generibus aliquid statuendum est. Antiphonis posterior ætas Tropos addidit [τροπή a τρέπω], festivas laudes, ornaturas, sive versiculos quosdam, qui in præcipuis festivitatibus inter vel post alias cantus ecclesiasticos e. g. Introitum, Doxologiam majorem sive Hymnum angelicum, cani consueuerunt Sequentia autem est neuma seu prolongatio ultimæ syllabæ 'Alleluja, cuius melodiam sequebatur. Ocurrit hac de re brevis adnotatio AMALARII presbyteri Metensis [Sæc. IX. a. f.] scribentis [de ecclesiasticis officiis IV, 16. ed] Migne 1123.]: 'Versus Alleluia tangit cantorem interius, ut cogitet in quo debeat laudare Dominum, aut in quo lætari. Hæc jubilatio quam cantores sequentiam vocant'. Sæculo duodecimo reperitur testimonium gravissimum Joannis BELETHI [c. 1182.] theologi parisiensis, [Rationale divinorum officiorum, ed. Migne cap. XXXV. XXXVIII. t. CII, 44. 46.],

qui hæc nomina sic explicat: 'Introitus dicitur quod sacerdos missam auspicaturus primo ad altare debeat intrare. Dum enim cantatur introitus, intrat ad altare. Quamobrem etiam diebus profestis bis cani solet, in solemnitatibus vero ter. Quandoque intermiscentur tropi'. Deinde continuat: ,Postea sequitur alleluja. In huius fine pneumatizamus, hoc est jubilamus. Est enim differentia inter neuma neumæ et pneuma pneumatis. Neuma feminei generis est jubilus sicut in fine antiphonarum: pneuma vero neutrius generis est Spiritus sanctus. Postea versus dicitur unde similiter conversio fit ad alleluja. Sequitur deinceps sequentia quam nos *prosam adpellamus*'. Hinc discimus: usurpatos iam olim inter Missarum solemnia tropos et neumata, id est varias modulationes, quas etiam Jubilum vel Sequentiam vocaverunt nostri maiores. Audiatur RUPERTUS, abbas s. Heriberti TIUTIENSIS [† 1130.] docens [De divinis officiis I, 35. ed. Migne IV, 30]: 'iubilamus magis quam canimus, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur et rapiatur illuc, ubi Sancti exultabant in gloria lætabuntur in cubilibus., Nec aliter DURANDUS [† 1334.] cuius temporibus [V. Rationale, rubr. de Alleluia. LV, 19. et 22.] chori communiter iubilabant: 'quoniam iubilus eternus et ineffabilis erit communis et hominibus. Deberet etiam alleluja in gradibus et versus orientem decantari: et quoniam vitam contemplativam significat debet legi in altiori loco, quam responsorium,

quod actiuam vitam significat.' De Prosa autem inquit: 'Et nota secundum Isidorum [Coll. Ety-
mol. I. 38, 1. p. 115.] quod prosa est producta oratio a lege metri resoluta: sic dicta ex eo quod sit profusa. Sequentia vero dicta est, quia neumam jubili sequitur, et hic et in evangelio dicitur se-
quentia sequentiae numero singulari'. Agmen clau-
dat rubrica Ordinarii Argentini eiusdem sæculi,
[Apud Martene, de ant. Eccl. discipl. p. 85.], quæ præcipit: non prosæ sed tres neumæ cantantur,
quarum ultima regatur a cantore, qui indutus cappa
et stans in medio chori vertat se ad singulos choros
in singulis pausis, quia pausæ a choro alternatim
cantantur.' Teste Durando [Ration. IV, 22.]: 'can-
tatur sequentia ab omnibus simul in choro, ut note-
tur concordia charitatis': verum iuxta contextum ipsum Sequentiarum regiones aliæ, Sequentias alio modo, eoque festiiori cantare maluerunt. Id quod factum claris verbis docet Sequentia Notkeriana, in sabbato Septuagesimæ [Ap. Kehrein, lat. Sequenz. p. 53. 4.]: ,Cantemus cuncti melodum nunc Alle-
luia'. ,Nunc vos, prosequitur, socii cantate lœtantes alleluia'. Demum finit: 'Et vos pueri respondete semper Alleluia. Nunc omnes canite simul Alleluia'. Chori puerorum meminit alia Sequentia, in festo s. Innocentium [Ap. eund. p. 250.]: 'Celsa pueri con-
crepent melodia eia Innocentum canentes tripudia'. In translatione s. Quirini, troparium: ,Romana Quirinus stirpe procreatus' [Ap. Mone, lat. Hymn. III, 488.] habet: ,Communi corde voce, plebis con-
cinnite, popellus atque cunctus clerus, vos mona-

chi. In Sequentia: „Surgit radix Jesse florū“, de immaculata conceptione B. Mariæ, Paschali dominica [Ap. Morel, lat. Hymn. p. 77.] alternant: Chorus totus et tres scholares bene vociferati. Et hæc de jubilatione quam Sequentiam vocant sufficient, transiundum ad rhythmicas illas cantiones, quæ inter Alleluja et Evangelium olim et a nobis quoque inseruntur Sequentiæ, quæ in antiquis codicibus persæpe Prosæ dicuntur. Attendenda sane sunt tempora, e quibus Sequentiarum rhythmi earumque usus habetur, non tamen nostri est propositi historias cantus sacri texere, sed magis cum de rebus agatur, e quibus lux haud exigua monumentis patriis ecclesiasticis adfulgeat, ad particulares *Sequentiarum, Prosarum, Hymnorum* rationes calamum convertere.

Sequentiarum proprie sic dictarum usus in officio Missæ ante Evangelium in Ecclesiis Germaniæ invictus est. NOTKERUS Balbulus, monachus Sangallensis, qui anno post Christum natum 912. in Domino pie obiit, *Sequentiarum*, quas nunc ita appellamus, auctor fuisse perhibetur. Notkerianæ pœseos rationem emendavit ADAMUS DE S. VICTORE, qui circa a. 1192. vitam cum immortalitate commutavit. Multa carmina sacra pepigit, quæ venustorum verborum ornatu mirabiliter picturata, schemateque congruentissimo composita esse dignoscuntur. Ex illo ævo crevit in Gallia, Anglia, Scandinavia *Sequentiarum* usus, non tamen sine mora et pugna. Aucto earum numero, irrepserunt nonullæ prorsus ineptæ, non enim servati sunt canones Conciliorum Laodicensi [15. et 59. a C. 372. h.] et Bracarensis [c. 12.

a. C. 561. Apud Harduinum I, 784. 91. III, 351.], in quibus præcipitur: ut nihil publice in Ecclesia legatur, quod in Synodo comprobatum non esset. Sequentiæ interim non solum latine, sed etiam sermone vernaculo cantabantur. Id fiebat apud Gallos, Germanos, Bohemos, sub certis limitibus: nimirum si ab Episcopo examinatæ et adprobatae extiterunt. At expresse vetat Consilium *Trevirens* a. 1227. celebratum [Ap. Martene et Durandum, Vet. Script. et Monum. ampl. coll. Paris. 1733. IX, 94.] cantiones hybridas: 'Item, legitur, præcipimus ut omnes sacerdotes non permittant trutannos, et alios vagos scholares, aut goliardos cantare versus super *Sanctus* et *Agnus Dei* in missis, vel in divinis officiis, quia ex hoc sacerdos in canone quam plurimum impeditur, et scandalizantur homines auditentes'.

Longum et ab hac disquisitione alienum foret recensere, et crisi subiicere sententias eruditorum, quomodo Sequentiæ a Prosis differant, nos ne iusto longiores simus in his opinionibus recensendis, illud solum addimus, eam nobis arridere, iuxta quam: quæ Notkerianam referunt indolem, eæ Prosarum, quæ vero rhythmice scribuntur, Sequentiarum titulo intelligerentur. Ceterum in sola Missa locus erat Prosis et Sequentiis, in officiis nocturnis atque diurnis *Hymnis*, quibus duce s. Ambrosio iam vetus Ecclesia utebatur, de his supra p. 9. diximus, quod cantus illi debeant esse *metrici*. Cum stricta oratione hymni conscribendi sint, huic expositioni, quasi corollarium breue de metro hymnorum

adiiciamus. Ac primum quidem e dictis probantibus audire iuvat M. MAXIMI VICTORINI locum classicum de metris [Ed. H. Keil, Scriptores artis metricæ. Lipsiæ. 1874. p. 206. 7.] quærentis: '*Metrum* quid est? Rei cuiusque mensura. *Metrum* poeticum quid est? Versificandi disciplina certa syllabarum ac temporum ratione in pedibus obseruata. Quod veluti mensuram quandam præstituat, a qua si quid plus minusve erit, pes sive versus minime constabit. Metro quid videtur esse consimile? *Rhythmus*. *Rhythmus* quid est? Verborum modulata compositio non metrica ratione, sed numerosa scansione ad iudicium aurium examinata. Quid ergo distat a metro? Quod *rhythmus* per se sine metro esse potest, metrum sine *rhythmo* esse non potest: quod liquidius ita definitur: metrum est ratio cum modulatione, *rhythmus* sine ratione metrica modulatio, plerumque tamen casu quodam etiam invenies rationem metricam in *rhythmo* non artificii observatione servata, sed sono et ipsa modulatione ducente'. Quæ M. M. Victorinus, qui Romæ sub Constantio principe [sæc. IV. Vid. S. Hieronymi, de vir. ill. n. 101. ed Fabricii, Bibl. 190.] Rheticam docuit, dilucide exposuit, id concinne CASSIODORIUS [Expos. in Psalm. II, 968.] in pauca contraxit verba: 'Hoc imitati poëtæ [christiani] assona carminum floscula condiderunt'. Multus est hac de re S. AUGUSTINUS libro tertio de Musica, in quo exponit, quid inter sit discriminis inter *rhythnum*, metrum et versum, docetque [C. VII. ed. Migne I, 1124.]: 'inter *rhythnum* et metrum hoc interesse, quod in *rhythmo*

contextio pedum nullum certum habet finem, in metro vero habet'; et concludit [C. VIII, 29. p. 1126.] 'Itaque cum aliquid canitur sive pronuntiatur, quod habeat certum finem, et plus habeat quam unum pedem, et naturali motu ante considerationem numerorum sensum quadam æquabilitate demulceat, iam metrum est'. Venerabilis BEDA [† 735. De arte metrica c. 24. ed. Migne I, 174.] in summa repetiit Victorini præcepta scribens: ,Videtur autem rhythmus metris esse consimilis, qui est verborum modulata compositio, non metrica ratione, sed numero syllabarum examinata, sono et ipsa modulatione ducente, quem vulgares poetæ necesse est rustice, docti faciant docte'. Christiani poetæ studebant in suis carminibus verba lege quadam atque arte ita coniungere, ut etiam sine cantu et tantummodo pronuntiata, alliteratione, assonantia, consonantia finali quandam melodiam redderent iucundaque sensione aures ferirent. ,Elaboratur, ut iam olim CICERO [Ad. M. Brutum, orat. XII, 38. ed. Bipont. II, 421] observavit de cantibus sui ævi, ut verba verbis quasi dimensa et paria respondeant, ut crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria; et ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum'. Vetustissimi Ecclesiæ hymni syllabarum tempora cum accentus rhythmis coniuncta habebant, deinceps vero illud tempus accentui locum reliquit, prosodiæ legibus pauci studebant eratque iis gratius negotium sese exercere in rhythmis, qui ceterum amant motum trochaicum et iambicum. Jam sæculo sexto penes

hymnos metricos rhythmici quoque reperiebantur, enimvero Concilium Turonense a. C. 567. celebratum, in universum præcipit: 'Licet hymnos Ambrosianos habeamus in Canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos, præterea, quorum autorum nomina fuerint in limine prænotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant'. [C. XXXIII. Ed. Hard. III, 365.] WALAFRIDUS STRABO, scriptor sæculi noni notissimus, in libro: de exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum [C. 26. ed Knœpfler, Mon. 1890. p. 77. 78.] adductis aliquot luculentis historiarum testimoniis ortum et progressum cantus ecclesiastici illustraturus, inquit: 'Quamvis in quibusdam ecclesiis ymni metrici non cantentur, tamen in omnibus generales ymni, id est laudes dicuntur. Cantandos etiam illos, qui legitime componuntur, toletani auctoritas concilii [IV. a. C. 633. c. 13. ed. Hard. III, 583.] ostendit inter alia sic dicens: et quia a nonnullis ymni magno studio in laudem dei atque apostolorum et martyrum triumphos compo-
siti esse noscuntur, sicut sunt hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt, quos tamen quidam specialiter reprobant pro eo, quod de scripturis sanctorum canonum vel apostolica traditione non existunt. Respuant ergo et illum ymnum ab hominibus compositum, quem cotidie publico privatoque officio in fine omnium psal-
rum dicimus: gloria et honor patri et filio et spi-
ritui sancto, in sæcula sæculorum amen. Est et ille

ymnus quem nato in carne Christo angeli cecinerunt: gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, reliqua quæ ibi sequuntur ecclesiastici doctores composuerunt. Ergo nec ipsi in ecclesiis canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum libris non inveniuntur. Componuntur missæ sive preces vel orationes sive commendationes, seu manus impositiones, ex quibus si nulla decantantur in ecclesia, vacant omnia officia ecclesiastica. His verbis ostenditur, multa in ecclesia noviter componi, quæ non sint, si a fide veritatis non abhorreant, abiicienda. Porro ymni metrī ac rithmī in ambrosianis officiis dicuntur, quos etiam antiqui in missarum solemnīs propter compunctionis gratiam, quæ ex dulcedine concinna augetur, interdum assumere consueverunt. Traditur siquidem, Paulinum foriuliensem patriarcham [r. Aquileiensem † 804.], saepius et maxime in privatis missis circa immolationem sacramentorum ymnos vel ab aliis vel a se compositos celebrasse. Ego vero crediderim tantum tantæque sententiæ virum hoc nec sine auctoritate nec sine rationis ponderatione fecisse. In officiis quoque quæ beatus Benedictus abbas omni sanctitate præcipiūs ordinavit, ymni dicuntur per horas canonicas, quos ipse [Reg. c. 9. 12. 13. 17.] ambrosianos nominans, vel illos vult intelligi, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem ambrosianorum compositos., Cum stricta oratione hymnus scriptus esse debeat, ad extreum quæritur quod metri genus illis pangendis adhibitum fuerit: Sex sunt metri species et formæ, ad quas ii reduci pos-

sunt: *Jambicum* trimetrum Latinis ternarium ve-
senarium adpellatum; *Sapphicum* cum adonico in
fine; *Trochaicum* dimetrum, *Ascliapiadacum* cum
glyconico in fine. Ipsum *hexametrum* imitati sunt, nec
a versibus *leoninis*, quibus in cæsura semiquinaria
et versus fine similiter sonabant syllabæ, nostri ab-
horrebant. Sed auctores hymnorum ecclesiasticorum
leges metricas sæpe neglexerunt, ut sensui verba
consonarent, quod ingenue de se fatetur AIDILWALDUS
[c. a 706.] ad Aldhelnum abbatem [Epist. s. Boni-
facii ed. St. Al. Wurdtwein. Magont. 1789. ep. 149.
p. 483. Monumenta Moguntina ed. Ph. Jaffe, Bibl.
Rer. Germ. Berolini. 1866. III. Ep. 5.] scribens:
'Huic nostræ epistolæ trina cantati modalaminis,
binis generibus digesta, subdidimus. Quorum pri-
mum dactilico heroici pœmatis exametro ac pede-
stri ut autumo regula, enucleate terminatum et in
LXX. coæquantum versuum formulas — casu ita
obtingente — et ut verius dicam, superne disposi-
tionis nutu moderante divisum; tertium quoque
non pedum mensura elucubratum sed octonis sylla-
bis in uno quolibet versuum positis, una eademque
littera comparis *linearum tramitibus* aptata cursim
calamo perarante exaratum, tibi, sagacissime sator,
transmittens dicavi. Medium vero meo tuoque
clienti Wynfritho, [S. Bonifacio.] de transmarini
scilicet itineris peregrinatione, simillimis itidem ver-
suum et syllabarum lineis confectum, representans
porrexii. Neque aliter egit s. BERNARDUS [Ep. 398.
n. 3. Ed. Migne I, 640.], ad Guidonem abbatem et
fratres arremanenses, a quibus rogatus, ut officium

de S. Victore ipsorum patrono componeret, scribens: 'quod ad cantum spectat, hymnum composui, metri negligens ut sensui non deesse'. Sed iam satis multa verba de metris me fecisse video, alia plura explicantur a REGINONE PRUMIENSI abate [† 915.] et HUCBALDO monacho S. Amandi Elnonensi [† 976.] in libris de Harmonica Institutione. [Ap. Migne CCXXXII, p. 483. s. 905. seq.] Abundantius vero regulas metricas investigarunt viri doctissimi: BARTSCH, BRAMBACH, CHEVALIER, CLICHTOVEUS, DREVES, EBERT, GAUTIER, GRAF, GUYET, HERMANN, HUEMER, KAYSER, LEBEUF, W. MEYER, MONE, NEALE, SCHUBINGER, THIERFELDER, WOLF. Conferri omnimo merentur etiam scriptores ecclesiastici de Musica sacra, quos ediderunt viri de his optime meriti M. GERBERTUS et Ed. de COUSSEMAKER.

Hactenus de Hymnis ecclesiasticis in genere sumtis locuti sumus, nunc occasio est ad *collectiones*, libros nimirum, in quibus: Antiphonæ, Responsoria, Versus, Gradualia, Tractus, Hymni, Prosæ, Sequentiæ reperiebantur, transeundi. Qua in re pro certo haberi debet, iam ante tempora S. GREGORII P. [590—604.] fuisse libros, qui usui essent Ecclesiarum cantoribus. Hic magnus Pontifex sicut vetustum codicem Sacramentorum [quem Gelasianum postea adpellaverunt] in unum librum abbreviavit; ita et libros cantui ecclesiastico inservientes, meliore ordine disposuit ac recensuit. Deinde, narrat Joannes diaconus in vita eius [II. 2, 6. ed. Bened. IV, 47.], in domo Domini, more sapientissimi Salomonis, propter musicæ compunctionem dulcedinis

Antiphonarium centonem cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit.' Placuit cantus Gregorianus, qui pedetentim apud varias Ecclesias accessiones habuit, longo tempore, donec GUIDO ARETINUS [c. a. 1050.], cantibus prosaicis cantus metricos opponens, in quibus neumas neumis, et distinctiones distinctionibus quadam similitudine sibi consonantes, semper sibi respondere i. e. idem semper temporis spatium explere dicit [Micrologus, de disciplina artis musicæ ed. Migne Patr. Lat. CXLI, 391.]; nova commodaque modulandi ratione orbem latinum pervaderet, qua delectati sensim Latini cantum Gregorianum neglexerunt.

Norunt historiarum Ecclesiæ periti antiquam Liturgiam non uno sed multiplici ut plurimum volumine fuisse comprehensam. Aderat pro Missarum solenniis: *Cantatorium, Antiphonarium, Collectarium, Orationale, Sacramentarium, libellus Dyptichorum, Lectionarium, Evangeliarium, Feriale, Sequentiarium, Hymnarius, Troponarius*. Singulis sane Ecclesiis erant hymnaria, quibus teste GENNADIO [† 495. De vir. ill. c. 48. ed. Fabricii Bibliotheca ecclesiastica. Hamburgi. 1718. p. 23.] hymni de Deo et Sanctis exhibebantur. Cum cantilenas frequentius ocurrentes Veteres memoria tenerent, mutantes, quæ propria, propietates audiebant in parvis libellis colligebant. Successu temporis usu veniebant *Missalia plena*, in quibus tota fere liturgia continebatur. Pro nocturno diurnove cursu præsto erant *Psalteria, Antiphonaria, Cantionale, Cantorinus, Responsoria, Versus, Hymnaria*

Superfluum autem foret de singulis his congerere, testimonia, unum tamen AGOBARDI [† 841.] archiepiscopi Lugdunensis prætermittere haud possumus. Hic præsul in libro, quem de correctione Antiphonarii inscripsit [Ed. Migne Patr. Latin. CIV. n. 19. p. 538.] vehementer optat, ut codicibus correctis, in divinis officiis, mysteriorum dispensatores utantur. 'Quapropter, inquit, auxiliante Dei gratia omni studio pietatis instandum atque obseruandum est, ut sicut ad celebranda Missarum sollemnia habet Ecclesia *librum Mysteriorum* fide purissima et concinna brevitate digestum; habet et *librum Lectionum*, ex diuinis libris congrua ratione collectum: ita etiam et hunc tertium *Officiale libellum*, id est *Antiphonarium* habeamus omnibus humanis figmentis et mendaciis expurgatum, et per totum anni circulum ordinatum, quatenus in sacris officiis peragendis, una a nobis atque eadem custodiatur forma *orationum*, forma *lectionis*, et forma ecclesiasticarum *modulationum*; quæ a boni ingenii adolescentibus, quam celerrime imbibita, eos et divinis laudibus concinendis sufficienter et graviter idoneos reddat, et a potioribus ac spiritualibus studiis non impedit'. Huic curæ Veteres addidisse aliam, accurati cantus, nemo in dubium vocabit, qui diligenter legerit Versus, Responsoriali et Antiphonario Romanæ Ecclesiæ præfixos [apud Thomasium, op. IV. 171.]:

Hoc quoque Gregorius, Patres de more secutus,
Instauravit opus; auxit et in melius.

His vigili Clerus mentem conamine subdat
Ordinibus, pascens hoc sua corda favo
Quem pia sollicitis solertia nisibus, omni
Scripturæ campo legit et explicuit.
Carmina diversas sunt hæc celebranda per Horas,
Sollicitam rectis mentem adhibete sonis.
Discite verborum legales pergere calles,
Dulciaque egregiis mugite dicta Modis.
Verborum ne cura sonos, ne cura sonorum,
Verborum normas nullificare queat.
Quicquid honore Dei studiis celebratur honestis,
Hoc summis iungit mitia corda Choris.

III.

OFFICIA RHYTHMICA, HYMNI, SEQUENTIÆ IN FESTIS PROPRIIS S. S. PATRONORUM REGNI HUNGARIAE.

Post constitutos dies festos Christi Domini, Beatæ Mariae Virginis, Apostolorum, tum item Martyrum, Confessorum atque Virginum et Viduarum, qui in universa Ecclesia celebrati sunt: in suis quique Ecclesiis et Regnis alii Sancti signis et virtutibus clari, eximii fidei Satores et Promotores colebantur; unde si communia Festa dixerimus, quæcumque ubique locorum recepta sunt, *propria* adpellabuntur, quæ in particularibus quibusve Ecclesiis vel Regnis obseruantur. Cum superiore capite de officiis rhythmicis, hymnis, sequentiis ad usum romanum adcommodatis, per totum orbem terrarum adhibitis, sermonem instituerimus, reliquum est, ut adductis luculentis historiarum testimentiis, usum eorum in liturgia Ecclesiae Regni Hungariae illustremus. Ut vero ad propositum nobis finem pertingamus, de variis Festorum priorum nominibus et generibus breviter loquemur. Primarium s. s. Patronorum festum is dies censemur, quo quisque Sanctus sive martyrio sive placida morte ex hac vita decedens, ad cœlestem transiit, idemque NATALIS dicitur, et Sancti illius

festum *proprium* est, comparatum ad festa minus principalia: inventionis, eleuationis, translationis et similia, quæ secundaria recte vocantur. In primæva Ecclesia, dies quo martyrum Sanctos, cum ingerit morti, genuit æternitati, Natalis adpellabatur, teste TERTULLIANO [de corona militis c. 3. ed Migne I, 99.] qui scribit: 'Oblationes pro natalitiis annua die facimus'. S. AUGUSTINUS autem [serm. CCCXI. c. 1. Ed. Migne. V, 2. p. 1412.] in Natali s. Cypriani perorans inquit: 'dicturi sumus aliquid de laude gloriosissimi martyris, cuius Natalem hodie, sicut nostis, celebramus. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est Natales, ut natales vocet pretiosas martyrum mortes'. Eleganter suo more dicit s. PETRUS CHRYSOLOGUS [Serm. CXXIX. in d. Cyprianum m. Ed Migne LI, 553.] 'Natalem sanctorum cum auditis, charissimi, nolite putare illum dici, quo nascuntur in terram, sed de terra in cœlum, de labore ad requiem, de temptationibus ad quietem, de cruciatibus ad delicias non fluxas, sed fortes et stabiles et æternas, de mundanis risibus ad coronam et gloriam., De Confessoribus autem omnium festivitatum potissima *Depositio* aut transitus adpellabatur, quam sic definit s. AMBROSIUS [serm. LVII, 1. Ed. Migne II. 2, 745.] seu si mavis, Maximus Taurinensis: 'Depositionem sancti Eusebii hodie celebрамus. Quid est depositio? Non illa utique, quæ sepeliendis in terra membrorum reliquiis clericorum manibus procuratur, sed illa qua homo vinculis carnalibus absolutus liber iturus ad cœlum, terrenum corpus exponit'. Obtinuit interim usus nec is quidem recens adeo, ut

quamvis Depositio nonnisi de Confessoribus dicatur, Natalis tamen de quocunque Saneto, etiam non Martyre usurpetur. Sic in Martyrologio Romano legitur ad diem 10. Januarii: In Thebaide natalis beati Pauli primi eremitæ. 15. Augusti: Albæ in Pannonia natalis sancti Stephani Hungarorum regis. 11. Novembris: Turonis in Gallia natalis beati Martini episcopi et Confessoris. Sed et ad 4. Novembris: In Pannonia apud Albam Regalem depositio beati Emerici Confessoris filii s. Stephani Hungarorum regis; nec non ad diem 19. Novembris habetur: depositio s. Elizabeth, viduæ, Andreæ regis Hungarorum filiæ. Ubi notandum: usum penes nos, non semper in his nominibus romano congruere. Eceteris solemnis et usitatissima ubique fere locorum est *Translatio*, qua recolitur memoria corporis Sancti alicuius olim ex uno loco in alium deportati: cuiusmodi translationes apud nos reperiuntur: 24. Februari s. Gerardi, 2. Maii s. Elizabeth, 27. Junii s. Ladislai, 4. Julii s. Martini. 20. Augusti s. Stephani, 5. Novembris s. Emerici ducis, 6. eiusdem s. Adalberti, 12. s. Joannis Eleemosuarii, 14. s. Pauli primi eremitæ. Affines sunt translationi nec non nisi fere nominis diuersitate discrepant: adventus, exceptio, receptio, susceptio, relatio, reductio, reversio, quando nimirum Sanctorum reliquiæ aliunde reductæ, receptæ fuerunt. Sic 8. Augusti in Ecclesia Metropolitana Strigoniensi: Aduentus sanquinis domini nostri Jesu Christi. *Inuentio* vero dicitur festum institutum in memoriam inventi corporis vel reliquiarum, quæ passim non sine signis et

prodigiis fiebat, qualis apud nos 30. Maii colitur: Inventio dextræ S. Stephani regis. *Eleuatio* denique a qua releuatio, repositio, reconditio nihil discrepat, adpellatur festum institutum in memoriam elevati corporis ex humiliori videlicet loco in sublimiorem, passim a tergo altaris præparatum; prout in diuersis patriis Kalendaris S. S. Ladislai, Stephani, Emerici aliorumque; eleuatio refertur. Interim adnotandum, quod nostra Kalendaria sibi in seligen- dis nominibus festorum S. S. Patronis dedicatorum haud constent.

Officia Propria Sanctorum Patronorum indigetum sæpiissime propriis, et ad id expresse conscriptis elogiis, ad ciendos pictatis affectus idoneis constant, quæ Historiarum nomine veniunt. *Historiae* nomen usitatum fuit olim ad significanda responsoria post lectiones, unde rubrica generalis Bretiarii IV. De Dominicis n. 7. inquit: 'Cum autem in Proprio de Tempore dicitur aliqua Dominica esse prima mensis, in qua primo ponitur initium libri cum sua historia, id est cum responsoriis, animadvertisendum est., Deinceps, sæculo decimo quinto historiæ propriæ, in oppositione ad temporales sive de Tempore, vocabantur non solum responsoria, sed etiam antiphonæ, imo et Inuitatorium Historiæ, i. e. illa quæ ad unum diem vel observationem pertinent, atque ex historiis Sancti cuius festum agitur carptim excerpta per ordinem fuerunt disposita, ita ut historiarum series fere omnimode servetur. RADULPHUS DE RIVO [Raaul de Ruisseau † 1403.] decanus ecclesiæ B. Mariæ Tongrensis in libro suo de Canonum

observantia [Prop. XII. Ed. M. Hittorp, de divinis Catholicæ Ecclesiæ officiis ac ministeriis varii vetustorum aliquot Ecclesiæ Patrum ac Scriptorum libri. Coloniæ 1568. p. 545.] adfirmat: 'Pro quo prænotetur quod antiphonæ et responsoria ad unum diem vel observantiam pertinentia, vocantur historia. Omnes autem Nationes satis uniformiter habent historias temporales, sive de Tempore, Antiphonario Romano concordantes. Sed de Sanctis, sive de diebus Sanctorum, Italianæ ecclesiæ Romano magis se conformant; quia proprias historias Sanctorum minus admittunt. Deinde ecclesiæ Gallicanæ, deinde Anglicanæ et postremo Alemaniæ ecclesiæ ad historias Sanctorum proprias magis se dilataverunt'. Et Ecclesia Hungariæ proprias ab antiquo habet historias, quarum typus passim rhythmicus fuit, iuxta illud *Hermann contracti* [Fr. I. Mone, Anzeiger fuer Kunde der deutschen Vorzeit. Karlsruhe. 1839. p. 454.] præceptum: 'carmen ore pango, metro, seu canore rhythmico'. [Carm. de contemtu mundi e cod. Emmer. Monac. G. 73.]

Fons, e quo hauriri solent historiæ propriæ, primus et præcipuus sunt ipsæ legendæ sive Acta Sanctorum. Officia propria S. S. Patronorum Hungariæ passim ex Actis ipsorum, quæ apud Ecclesias vel scripto, vel traditione servabantur, congesta in usu erant, eoque legitimo. Quæ autem in Officiorum proprietatum compositione suas partes obtinuerunt, hæc sunt: Antiphonæ psalteriales, historicæ et ex utrisque mixtæ. 'Qui canit, monuit iam olim ARATOR, [de Actibus Apostolorum, ed. Migne LXVIII. II, 890.

i. p. 224.] Ecclesiæ tria dogmata, saepius edit. Historicum, morale sonans typicumque volumen.⁴ Sequuntur Responsoria propria aliquando plura, aliquando pauciora, horum quodlibet duabus constat partibus, priori quæ ipsa Responsorium dicitur, et posteriori, quam Versum vocamus. Sic autem ambo passim committuntur, ut versus cum resumenda parte responsorii quadrent adposite. Ex his versibus fiunt communiter responsoria brevia Horarum. Inuitatoria quoque propria habentur, nonnulla etiam metro ligata, interdum plus æquo longiora, ad hoc exarata: ut prolixior cantus statim ab ineunte officio maioris indicium esset solemnitatis. Lectiunculæ ,Capitula' dictæ, lectiones breves oppositæ longioribus Matutini. Demum Hymni et Sequentiæ. Habent quædam officia propria S. S. Patronorum Hungariæ historiam propriam, quæ tamen carent hymnis. Quod numerum adtinet, cum locus hymnorūm non sit, nisi in Vesperis Matutino et Laudibus, hinc est quod rarissimis festis reperiantur tres hymni proprii, in aliis vero frequentius duo tantum, quorum unus ponitur pro utrisque vespere in usibus propriis.

Cum nobis de hymnis in laudem Sanctorum Regni Hungariæ res est, aliquid peculiariter narrandum de hymnodia in condendis, transferendisque eorum reliquiis, quales memorantur in legendis et actis. Quod Iso monachus s. Galli de sublevatione corporis s. Othmari [c. a. 739.] refert: ,Tunc vero omnis illa monarchorum congregatio albis continuo vestibus induta, dulci modulatione in Dei laudibus

prorumpens, beati viri corpus lætabunda prosequitur. Sicque per numerosæ multitudinis populos quos amor translationis eius attraxerat, magno cum honore deductus ecclesiam s. Galli ingreditur, ac iuxta altare in dextera parte deponitur⁴ [Mabillon et D'Achery, Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti sæc. III. Paris 1672. II, 165. l. I. c. 4.]: idem legimus de elevatione S. Stephani Protoregis [Legenda min. c. VII. n. 10. ed. M. Floriani, Vita Sanctorum Stephani regis et Emerici ducis. Quinqueeclesiis. 1881. p. 10.] ,presidente in regio solio ladislauo [1083.] pie memorie rege, episcopi et abbates et qui preerant in regimine sancte ecclesie animadvertentes sanctitatem eius signis testantibus, communi decreto triduani ieunii indixerunt afflictionem, ipsique orationibus vacantes, visitationem superne elementie in plebem expectabant, postea corda tollentes ad deum *hymnorum* vocibus resonuerunt in confessione sui nominis., In vita s. Gerardi [Legende sanctorum regni hungarie. Ed. Ven. 1498. f. 21. v.] perhibetur. 'Corpus quidem sanctum dum in loco martyrii sui iaceret nulla sorde commaculatum est, quod vero sequenti die a catholicis viris ad ecclesiam sancte dei genitricis reconditum est. Ea vero tempestate post multos dies fidelissimus sancti viri procurator regem andream adiit, vt peregrini atque hospitis patris corpus reddat celeriter impetravit. Qui ad sacrum corpus perueiens tam nitidum lucidumque ac si ipso die martyrium consumasset inuenierunt: quod cum *hymnis* atque *canticis* ad morisenam [csanádiensem, v. J. Bat-

thyány, S. Geradi scripta et acta Albo-Carolinæ 1790.
p. LIII. Karácsonyi J., Szent Gellért. Budapest. 1887.
p. 165.] sedem transtulerunt magna que reuerentia
sepelierunt, Theodorovicus de Apolda, ordinis
Prædicatorum, in vita S. Elisabethæ [l. VIII, 4. ed.
Pray, vita s. Elisabethæ viduæ Tyrn. 1770. p. 159.]
de extrema exspiratione Beatæ Elisabeth sermonem
instituens, notat: anno, Domini MCCXXI. a dolore
mortis extranea, ac currentibus et comitantibus angelis
et sanctorum turbis ad regna evolavit sydereæ. Tunc,
quæ aderat eius famula, et aliae feminæ devotissimæ,
corpus sacrum cum reverentia componentes, tunica
sicut desideraverat induerunt; quod a religiosis et
a clero ac populo in capellam, cum *canticis* et
orationibus, et multis lacrimis deportatum est. In
translatione S. Pauli primi eremitæ, quæ 1381.
quarto die Octobris, Venetiis Budam accidit, quando
13. Decembris per Cardinalem Demetrium, Archi-
episcopum Strigoniensem, assistantibus sibi episcopis,
solemni processione virorum ac clericorum corpus
eius e sacello regio ad monasterium fratrum eremiti-
tarum s. Laurentii supra Budam translatum fuit: ut in tumba a Dyonisio fratre lapicida frabrefacta
collocaretur, *chori* et *symphoniae* resonabant. [Cf.
A. Eggerer, fragmen panis corvi protoeremitci seu
reliquiæ Annalium ordinis Fr. Emeritarum S. Pauli
p. e. Viennæ. 1663. p. 251. V. p. 270.] Pulchritudi-
nem sacelli d. Paulo dedicati, mirifici operis, cele-
brat Boh. Lobkovicz de Hassenstein [V. Aschbach,
Gesch. der Wiener Univers. II, 428. Abel, Magyar-
orsz. humán. p. 94.] sequenti carmine: 'Marmoream

Pauli primi conspeximus ædem. Hæc Agrippæas superant delubra columnas, cedunt Paulino, Flavia templa Tholo. Felices Istri populos, felicia rura feli-cemque Budam Numine Paule tuo'.

De dicendi genere, quo hymnodi ecclesiastici domestici, utuntur observare placet: auctores illorum eo ævo vixisse, quo in humaniores literas ardor deferbuerat, unde non diffitendum hosce poetas nostros illius ætatis vitia secum traxisse, in verborum flexione sententiarumque constructione haud pauca admiserunt a recepta veterum pœtarum classicorum et ecclesiasticorum latinitate ad vulgarem usum deflexa, quæ nisi quis penitus illorum rationem loquendi scribendique modum edoctus sit, facile in corruptelarum numero habebit: attamen ob id eruditorum curis non minus digni sunt censendi, quam istorum temporum auctores prosaici, quorum libri de pluribus nævis, turgida oratione, incultis verbis carpuntur. Eadem prorsus ratio metrorum et rhythmi apud nos est, qui cum metris et rhythmis in superioribus delineatis congruit, atque id propterea quod plerumque ad traditos modulos musicos veteris cuiusdam hymni, qui a nostris condiebantur novi, adaptarentur. Interdum prosæ potius quam modulationi hymnicæ simili-ores, interdum solutum nullaque lege metri vel rhythmi coercitum exhibit contextum. Quod vero hymnos recentissimos a Patribus Ordinis S. Benedicti in monte Pannoniæ factos, obtentaque legitima adprobatione usui liturgico traditos spectat, eorum auctores veteres classicos sibi proposuerunt imitan-

dos. Sunt, ut mox visuri sumus, penes nos etiam imitationes latinæ, vernaculæ, et ex utrisque mixtæ antiquorum hymnorum, quæ in nulla re fere ab antiquioribus differunt, præter quod liturgico usu stricte dicto, non fuerint cohonestatæ. V. p. 316.

De Cantu autem antiphonarum, responsoriorum, versuum, hymnorum, sequentiarum apud nos, scimus eum cum usu universalis totius Ecclesiæ conspirasse; cuius rei idoneos testes habemus veterrimos libros liturgicos apud nos superstites. Etenim iam Sacramentarium Sæculi XIII. quod Bolduense adpellare placuit, [V. p. 113. cod. 55.] choros alternantes in missa præsanctificatorum die Parasceves commemorat. Missalia, Antiphonaria, Ordinarii: choratores ad duos choros canentes, pueros vociferantes, iuvenes in cappis, dignitates cum canonicis, succentorem, chorum regentem nominant, qui aliis in choro silentibus in officio nocturno atque diurno vel in Missa intonant, canunt, succinente interdum tota multitudine.

Recitari hoc loco merentur encomia, queis 1483. PETRUS episcopus VULTURANENSIS a Sexto IV. summo Pontifice ad conciliandam pacem inter regem Mathiam Corvinum et Fridericum cæsarem missus legatus, capellam regiam Budensem ornat: Habet, scribit de r. Mathia, cantorum capellam, qua nullam præstantiorem vidi; et pridie in capella sua solennem missam iuxta suorum gloriosos mores cantari fecit, magno Prælatorum et Nobilium præsente caterva.' [Car. Péterffy, Sacra Concilia Ecclesiæ Romano-Catholicæ in regno Hungariæ. Viennæ. 1742. I, 9. n.]

Hymnos, Sequentias, Tropos a præcentore cum

tota communitate in vernacula ipsis lingua fuisse interdum decantatos, idoneis Veterum firmatur exemplis. Sic VICTOR VITENSIS [de persecutione Vandalica II, 17. ed. Migne LVIII. 216] narrat: 'Jam enim ob celebritatem festivitatis, Hymni nocturni per totam Ecclesiam canente populo concrepabant'. Sequiori ævo, cum a 1146. S. Bernardus expiditionem cruciatam, in partibus Juliacis, Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Trajecti annuntiaret, GAUFRIDES *monachus claræ-vallensis ad Hermannum episcopum Constantiensem* [Ed. Migne Vita prima III, 10. v. IV, 395.] queritur, quod cum emensis hisce regionibus: Gemblacum, Villarium, Montes, Valencenas peregre proficiscentur: 'Maxime nocuit, ubi Teutonicam exivimus regionem, quod cessaverat vestrum illud «Christ uns gnade» et non erat, qui vocificaretur. Neque enim secundum vestrates propria habet cantica populus Romanæ linquæ quibus ad singula quæque miracula referrent gratias Deo., Novimus *Theobaldum rotomagensem canonicum* [Thibeaud de Verson c. a 1053.], sancti Wandregisili historias, servata forma archetypa metrica, in communis sive vulgaris idiomatis usum transtulisse, [In Actis S. S. O. s. Bened. Miracula s. Wlframni ep. Senonens. c.a.C. 1220. l. c. p. 379.] ,Hic quippe est, legimus, ille Tetbaldus Vernonensis, qui multorum gesta sanctorum, a sua latinitate transtulit, atque in communis linquæ usum satis facunde transfudit, ac sic ad quamdam tinnuli rhythmī similitudinem urbanas ex illis cantilenas edidit.' In Italia ubi græcus cum latino haud infre-
quenter obtinuit ritus, populus in festis Sanctorum

utroque eorum solemnia decorare gestiebat. Ita fiebat in translatione S. Athanasii episcopi Neapolitani et S. Severini episcopi Septempedani. [ap. Bolland. Act. S. S. Julii IV, 46. Januarii I, 1101.] Idem apud nos fecisse religiosos Ordinis s. Benedicti compertum est. Diebus festis et Dominicis, matutinorum et aliarum synaxium cantus acrius fuisse extensos, tradit antiquus biographus S. Gerardi; idem affirmat inter prefatos monachos, qui e diuersis regni monasteriis ad infideles convertendos congregati fuerant, repertos septem viros literatos et ungarica lingua expeditos. [Vita s. Gerardi, ap. Endlicher, Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli. 1849. c. 4. 12. p. 207. 219.] Synodus Strigoniensis prior sub rege Colomanno 1114 habita, ad exigentiam canonum, præcipit: 'nichil legatur, neque cantetur in ecclesia, nisi quod fuerit in synodo collaudatum., [Ibid. p. 355.] Cantus attamen a minis histrionibus, fistulatoribus, lutinistis produci soliti, prohibentur a Synodo Scapusensi 1460. celebrata. [C. 38. ed. Péterffy I. 197.] Sæculo abhinc elapso Nicolaus OLÁHUS in synodo Tyrnaviensi 1560. [C. 16, 3. Péterffy II, 93.] statuit: ,sub gravi pœna similiter committimus: ne vulgares cantilenæ præter eas, quas ante centum annos, maiores nostros certo approbasse constat; aut præter eas, quæ post hac a nobis fuerint approbatæ, in templis maxime admittantur., Idem vigilantissimus Pontifex, sollicitus de vero cantu ecclesiastico in ordinatione. A D. 1554. 1. Jan. facta super restaurazione scholæ Tyrnaviensis mandat: 'Teneatur autem ipse Succen-

tor etiam Succentorem scholasticum tam in figurativo quam etiam in Gregoriano cantu instruere.' [Fraknói, a hazai és külföldi iskolázás p. 328.] Petrus Cardinalis PÁZMÁNY vestigiis prædecessoris insistens 1629. synodaliter definivit: 'nemo Parochorum deinceps permittat, ut ulla eiusmodi cantilena decantetur; nisi quæ a Vicario generali fuerit approbata., Hoc vetitum repetiit Archiepiscopus Lósy, [Péterffy II, 254. III, 9. p. 359. 1, 10.] in synodo provinciali 1638. celebrata. De his ceterum sermo sequenti capite recurret, ubi editores hymnorum ecclesiasticorum Hungariæ recensebimus.

Splendor qui in templorum eleganti structura, altarium ornatu, omni stipulectile in vetere Ecclesiarum Hungaricarum decore commendatur, dum etiam in libraria observabatur, cuius præcipua pars libros liturgicos amplexata est. Erat nempe mos a librariis, iis præsertim, qui calligraphi vel chrysographi dicebantur, libros liturgicos pretiosis thecis involutos, omni genere ornamentorum quo splendidiores reddere. Spatia, quæ a priori librario vacua relicta fuerant, imaginibus, capitum initia et margines superbe pingebantur, literæ florentes maximo studio textui sese adcomodantes vel contrahebantur vel extendebantur. Codices eiusmodi in ditionibus ad sacram R. Hungariæ coronam spectantibus præsto fuisse, partim ex inventariis cognoscimus, partim hodie adhuc superstites cernimus. Præter alia volumina S. STEPHANUS Protorex a 1015. Ecclesiæ monasterii Pécsvaradinensis dono dedit: tria nocturnalia, duo matutinalia, antiphonaria, missalia,

psalteria, gradualia. [Fejér, codex diplom I, 301. 2.] Aetate s. LADISLAI a 1093. in libraria Abbatiae s. Martini de monte Pannoniæ reperiebantur: Missales, Antiphonaria, Gradualia, Sequentialis cum trophis, YMNARII. [Kunze, M. Könyvszemle. 1878. p. 168.] Synodus Strigoniensis a. 1280. habita requirit libros, in quibus tam diurnum quam nocturnum officium potest celebrari. [Endlicher, l. c. p. 583.] Inter libros Carthusianorum S. Antonii de Lechnitz a. 1352. commemoratur graduale et antiphonales. [Wagner, analecta Scapusii III, 179.] Inuentarium gloriose virginis in Cybinio a Joanne plebano c. a. 1372. confectum recenset: octo missalia, quatuor psalteria, duo antiphonaria, duo gradualia, unum lectionale. [Seivert, das älteste Hermanstädter Kirchenbuch, p. 348.] Visitatio Capituli Metropolitani Strigoniensis p. 1397. perhibet adesse duo antiphonaria, totidem gradualia, psalteria et lectionalia, item unum missale. [Bathyány, Leges eccl. R. Hung. III, 328.], Inventarium Rerum ecclesie sancti martini in posonio factum tempore domini Jacobi custodis eiusdem ecclesie posoniensis. Sub anno domini millesimo CCCC^o XXV° [r. 1425—1432.] Sabbato proximo post diem Cinerum, ad usum ecclesiæ collegiatæ perhibet, quod adsint: duo libri matutinales magni, tria psalteria, quatuor gradualia, vnum antiphonarium, vnum capitulare chori, aliud capitulare pro festivitatibus, vndecim libri integri missales, vna pars yemalis antiphonarii noui, vonus liber specialium missarum. Eodem tempore Ecclesia Zagabiensis possidebat: Antiphonaria nouendecim, missalia unum supra

triginta, octo psalteria, unum habens in fine ympnos
cum nota, novem breviaria, tria capitularia, item
unum capitularium cum Kalendario et rubrica Za-
grabiensi. [Fejérpataky, Magy. Könyvszemle 1880.
p. 363. s.]

IV.

QUINAM HACTENUS HYMNOS SACROS LATINOS ECCLESIAE HUNGARIÆ EDIDERINT.

ENUMERATURI viros clarissimos, qui ante nos ad Hymnos ecclesiasticos Ecclesiae Hungariæ latinos edendos illustrandosque operas contulerunt, recensum eorum in duas partes diuisimus, in quarum priori collocandi erunt ii, qui libros in sacrosancta liturgia et diuinis officiis perscrutati: hymnos, prosas, antiphonas et alia ex iisdem publici iuris fecerunt. His recensisitis transibimus ad alterum enumerationis nostræ caput, in quo nobis proposuimus de iis agere, qui hymnos ecclesiasticos latinos Ecclesiae Hungariæ post introdutum ritum Romanum, sub liturgia cantatos, in publicam lucem produxerunt.

Post renatas literas, primus nec sine digna laude, plura carmina S. S. Patronorum Regni Hungariæ, quæ ecclesiastica auctoritate pollebant, typis describi fecit Iudocus CLICHTOVEUS, neoportuensis, sacrae theologiæ professor parisinus, origine Flander. Parisiis in Cardinalis Monachi collegio philosophiam sub Joanne Fabro Stabulensi didicit, et dein docuit. L. Guillardo, cuius educator fuerat, ad Tornacensem episcopatum nomimato, cathedramque suam occu-

pante, Tornacum se contulit, ibidem per annos aliquot parochum Ecclesiæ s. Jacobi egit, atque ad gregem sibi commissum frequentes habuit sermones, sicut et postea Parisiis in æde navarrica, ad S. Sulpicium, ad S. Germanum de Pratis, atque alibi. Cum anno 1527. ab Episcopatu Tornacensi ad Carnutensem transferretur Guillardus, secutus eum Clichtoveus, beneficio illius in Cathedrali Ecclesia B. Mariæ V. Canonicatum obtinuit, ibique reliquos vitæ dies egit. Primus e Parisiensium Theologorum collegio adversus Novatores scripsit. Porro laus eius præsipua est, quod Antonium de Prato Archi-episcopum Senonensem t. s. Anastasiæ pr. Cardinalem, Galliarum primatem, in celebranda adversus Novatores Synodo, quæ Senonensis dicitur [Apud Hardinum IX, 1925. s.], Lutetiæ Parisiorum 1527. et 8. habita, plurimum suo studio et diligentia adiuverit. Summa vitæ integritate, zelo salutis animarum, contemptu mundi, clarus, rei literariæ propagandæ intentus, quod reliquum vitæ erat in obeundis theologi muneribus consumsit. Decessit Carnuti die 22. Septembris a. D. 1543. Suæ profusissimæ doctrinæ eximia monimenta magno voluminum numero nobis venturæque posteritati reliquit, ut adnotante J. Launoio [Regii Navarræ gymnasii parisiensis historia. Paris 1677. p. 672.] eorum catalogus confici vix possit. E tot ac tantis scriptis, nostri quam maxime interest hymnologicum, opus grande et laboriosum. Integer huius operis titulus sic habet: „Elucidatorium ecclesiasticum ad officium Ecclesiæ pertinentia planius exponens, et quatuor

libros complectens. Primus Hymnos de tempore et sanctis per totum anni spaciū, adiecta explantione declarat. Secundus, nonnulla Cantica Ecclesiastica, Antiphonas et Responsoria, vna cum benedictionibus candelarū, cerei Paschalis et fontium, familiariter explanat. Tertius, ea quæ ad Missæ pertinent officium, præsertim Præfationes et sacrum Canonem breuiter explicat. Quartus, Proses quæ in sancti altaris sacrificio ante euangelium dicuntur, tam de tempore quam sanctis facili annotatione dilucidat., Quinque numerantur Elucidatorii Clictoveani editiones: prima omnium Parisiis 1516. lucem vidit in officina Henrici Stephani [Etienne] Chalcographi e regione scholæ Decretorum. [Cf. A. Renouard, Annales de l'imprimerie des Etienne. Paris. 1841. ed. alt. I, 17.] Mox repetitis vicibus 1517. et 19. Basileæ apud Frobenium, rursus 1521. apud Simonem Colines parisiensem vulgatum fuit. Auctum in hymnis, sed in ceteris abbreviatum prodiit 1555. Venetiis in vico S. Mariæ formosæ ad signum spei. [V. G. W. Panzer, Ann. typogr. VI, 201. 3. VII, 72. Daniel, Thes. hymn. I, XVIII.] Post fata scriptoris Parisiis, quarta, ut dicitur ,æditio' [in 2. vol. VIII. I, 608. II. 636.] a. 1548. curata est ab J. Roigny, et lapsis paucis annis apud eundem typographum Joannem de Roigny a. 1556. vulgata fuit 'postrema æditio [qua et nos utimur] accuratissime visa et prælecta,' quæ non immerito in fronte 'aliis longe præstantior ac emendatior, adpellatur. [Fol. m. 26o. ff. et 2. ff. index.] Omnes dedicatæ fuere Epistola Reve rendo in Christo Patri ac Domino D. Joanni

GozTHON de Zelesthe, superiore in Pannonia, ecclesiæ Jauriensis Episcopo dignissimo, locique eiusdem comiti perpetuo, Joannes II. GoszTON de Felsö-Szelesthe, tricesimus et septimus serie inter Præsules Jaurinenses, rexit hanc Ecclesiam ab a. 1510. ad a. 1525., quo ad sedem Transsilvaniensem translatus est. Reginæ Mariæ cancellarius, cultor erat literarum atque artium. Sponsæ suæ Jaurinensi dono dedit mitram pretiosam gemmis ornatam. A. D. 1527. videtur Gosztongi diem supremum obiisse. Scriptor parisien sis eidem nostro Episcopo altud quoque opus: de necessitate peccati Adæ et felicitate culpæ eiusdem, apologetica dissertatio. Paris 1519. per H. Stephanum, inscripsit. [V. L. Károlyi, speculum Jaurinensis Ecclesiæ. Jaurini 1747. p. 77. A. Szeredai, Series antiq. et rec. Episcoporum Transilvaniae. A. Carolinae. 1790. p. 185. Romanus a S. Venantio, Syllabus Præsulum Jaurinensium. Jaurini 1794. p. 42. Nagy I. Magyarország családai. Pest. 1858. IV, 428.] In eleganti præfatione, qua Clichtoveus enarrat, quibus præsidiis ad emendandos, illustrandos, edendosque hymnos ecclesiasticos adiutus fuerit, hodie amplius commendantur ea, quæ Patronum et Mæcenaten Clichtovei ep. J. Gosztongi, quem in alio eidem dedicato libello [de necessitate peccati Adæ] virtute et literis ornatissimum vocat, respiciunt. Quinam enim melius indicare possit hæc, quam collector hymnodiae. Dicta salute, et præmissis quibusdam generalibus observationibus, sermonem ad eum convertit: 'gravissima tua paternitas, zelo domus dei succensa, inquit, multo iam tempore indoluit tantam

in ecclesia dei inualescere inscitiam, atque tam crassam eorum, qui sancto ministrant altari et diuinis ex officio personant laudes, ignorantiam: ut rari admodum inueniantur, qui exacte et integre, quæ legunt aut canunt, intelligent . . . ut huic gravi morbo iam late grassanti et totum pene occupanti Christianum orbem, pro viribus occurrere mederique possit insignis tua dignitas, *cum apud celeberrimam Parisiorum academiam diversaretur ad tempus . . .* me pro incredibili sua humanitate in mutuam familiaritatem et quotidiam congressionem ascitum, assidius adhortata est impulibus et continua efflagitatione solicitauit, vt hymnos ecclesiasticos, qui in horis canonicis decantantur, facili planaque expositione elucidarem, quod illi nonnumquam multis scateant mendis. Adfirmat deinde, se diu detrectasse hanc provinciam, quæ potius ad peritum grammatices professorem spectat, sed tandem importunitate, sed quæ omni opportunitate tempestivior et commendabilior est, victum fuisse. 'Victus sum, alloquitur doctum Præsulem, itidem illa animi tui eximia synceritate, qua non propriæ utilitatis, sed publicæ tantum rationem quærens, ea impensis expetis fieri, quæ ad Dei honorem in omnibus quærendum et ad animarum nostrarum salutem attinent, quæque ad cultum ecclesiasticum, et ad maiorem diuinarum rerum spectant celebritatem. Victor sum incredibili tua in me beneficentia, qua ob suscepta cumulatissime a tua paternitate munera usque adeo illi sum obstrictus, ut ne minimam quidem illorum partem condigna compensatione æquare possem. Ne tamen ob hanc tuorum in

me meritorum inæstimabilem magnitudinem, nulla prorsus ipsis referatur gratia, quibus certe debetur quam maxima, connixus sum pro viribus elucubrare succisivo studio hoc, *quod efflagitasti opus*, non quidem quantum exposcit ipsa rei dignitas, sed quantum valet tenuis mea facultas. Persuasum habens singularem tuam benevolentiam mihi quidem perspectissimam, facili venia id excusaturam, quod minus sufficienter aut plene discussum est in eo negotio aut non satis reclusum.' Aperit C. mentem suam de modo, quem in Elucidatorio compilando secutus sit: 'Meum utique erit studium, genera carminum, quibus hymni contexti sunt, paucis describere, rhythmorumque ecclesiasticorum in prosis observatorum leges et numeros recensere, si qua in illis errata aut menda deprehensa fuerint ad limam reducere, autores ipsorum, ubi mihi comperti fuerint, nominatim exprimere. Demum si qua dein occurserint annotationem propriam diffusius explicantia aut grammaticam aut ex scriptura sacra pendentem, illam adducto probatorum auctorum testimonio, approbationeve sanctorum eloquiorum ordine uersuum obseruato subnectam'. 'Cæterum, dicit, quoniam non solum hanc operam insigni ecclesiæ tuæ Jauriensi aut Pannoniæ, sed et Galliæ nostræ et quibusvis aliis profuturam speravi, ratus sum id cunctis conducibile fore, si in lucem ædatur arte chalcotypa, proferaturque in publicum, quo in plures extendatur atque propagetur ipsa, si qua est futura, vtilitas'. Demum his verbis concludit satis longum discursum: 'Itaque amplissimæ tuæ paternitati dedica-

tum hoc opus, atque pollicitationis nostræ satisfactorium sereniore uultu suscipe atque illud in mei, quo te merito prosequor, monumentum et pignus amoris, et uel exiguum gratitudinis in te meæ argumentum apud te repone, non quidem ut ea, quæ complectitur, discas, qui literis cum humanis tum diuinis liberaliter ac præclare institutus, longe hæc omnia transcendisti, neque eorum indiges elucidatione, sed ut frequentiore codicis huius aspectu atque attrectatione crebrior mei te subeat memoria, qui tibi clientulus sum deditius tuae dignitatis obseruantissimus. Valeat quam diutissime, ueneranda et mihi semper colenda paternitas. Ex Parhisii, anno verbi incarnati. 1515., Hæc Clichtoveo sine iactantia scribere licuit, cui eruditio et diligentia pro materiae dignitate certe non defuit. His præmissis hymnos et prosas S. S. Patronorum Regni Hungariae in Elucidatorio Clichtoveano editas, penitus inspiciamus.

Ac primo quidem, antequam ad recensenda carmina a Clichtoveo edita transeamus, quærendum, quibus codicibus in editione sua factitanda usus fuerit? Uno eoque mendoso libro manuscripto se usum esse fatetur f. 69. v. Coniecturis ad syllabarum apices restituendos illum usum fuisse, earumque numerum non ita parvum esse, altentius legenti subito adparebit. Jam olim continuator Johannis Trithemii, de scriptoribus ecclesiasticis, in additionibus nonulorum illustrium virorum [N. XXI. apud Fabricium, Bibliotheca eccles. p. 238.] de Clichtoveo observavit: Quæ scabra, foeda, hiantia barbaraque sunt

expolare nisum esse. Quanta fuerit eius græcæ et latinæ linguæ peritia, abunde patet inde, quod libros quator s. Cyrilli in Evangelium Joannis, qui tunc temporis desiderabantur, ex ingenio suo, s. Augustinum secutus, suppleuerit, et quædam manca S. Joannis Dumasceni loca inseruerit, pro quo attamen fatigio male illi repensa est gratia. [V. G. Cave, Scriptorum Ecclesiasticorum Historia literaria. Basileæ. 1741. I, 392. J. A. Fabricii, Bibliotheca Graeca. ed. G. Chr. Harles. Hamburgi 1804. IX. 697.] Eadem in hymnis et prosis ecclesiasticis edendis licentia usus, si vitiata quædam, et a grammaticæ et poeseos legibus aliena sibi deprehendisse visus est, hæc sanare tentavit. Quod non eo dictum velimus, ut tantum virum et suis temporibus disertissimum [Quemadmodum in simili casu, Ep. ad Marcellam XXXIV, 3. ed. Vallarsii I, 156. de s. Hilario scripsit S. Hieronymus.] reprehendamus, sed ut sincere eius institutum edendi describamus. Edidit vero sequentes hymnos: De sancto LADISLAO, rege Hungariæ 'Regis regum ciuis, aue.' L. I. f. 60. r. De sancto STEPHANO, rege Hungariæ f. 69. v. 'Gaudent cœli noua luce'. De Sancto EMERICO, duce Hungariæ. 'Plaude parens Pannonia'. f. 73, v. De sancto MARTINO. 'Martine confessor dei.' f. 74. r. De eodem porro alios duos hymnos: 'Martine par apostolis'; f. 75. 'Fratres vnanimes fœdere nexili'. De sancta ELIZABETH, filia regis Hungariæ duos: 'Gaude felix Hungaria' et 'Novum sidus emicuit'. f. 76. r. E prosis, ut adpellat Clichtoveus vulgavit prosam de S. ADALBERTO: 'Corona

sanctitatis et immortalitatis' f. 211. r. De sancto LADISLAO, rege: 'Nouæ laudis attollamus'. f. 218. v. De sancto STEPHANO, rege Pannoniæ: 'Corde, voce, mente pura'. f. 236. v. Item duas prosas de sancto MARTINO: 'Sacerdotem Christi Martinum'; et 'Gaude Sion quem diem recolis'. f. 252. v. 253. r. Ad extremum prosam de Sancta ELIZABETH vidua: 'Gaude Sion quod egressus'. 253. v. In universum quatuor et decem carmina, prætermisis aliis. Sed haec pro rei magnitudine pauca sunt. Multo felicius exsecuturus fuisse propositum suum vir magnæ eruditio[n]is, si editio[n]es typis descriptas, quæ ea ætate sat copiosæ iam præsto fuerunt, et in his cumprimis Breuiaria et Missalia monastica consuluisset atque in suum usum conuertisset. Ut clarior habeatur hymnorum intelligentia, nonnihil inquit de Sancti Ladislai moribus, de vita s. Stephani, quoniam *vulgata non est*, quantum *ex aliis* accipere potuit, [f. 60. r. 69. v.] paucis se perstrinxisse atque in medium adduxisse. Hic vero nos stupor tenet, quo pacto vitæ sive Legendæ S. S. Patronorum R. Hungariæ, quæ eo tempore iam in tribus diuersis editionibus divulgatæ fuerant, videlicet: Venetiis 1498., s. l. a. et typ. n. [Hain 9996. III, 251. n. V. p. 227], et Cracoviæ 1510., Parisiis incognitæ manserint. Cetera qui copiosius res Clichtovei nosse desiderat, consulat: E. DUPIN, Nouvelle Bibliotheque des auteurs ecclesiastiques. Amstelodami 1703. XIV, 162. seq. Theophili SINCERI [r. G. J. Schwindel], Neue Sammlung von lauter alten und raren Büchern. Frankfurt. 1733. p. 110. s. I. Fr.

FOPPENS, *Bibliotheca Belgica*. Bruxellis. 1739. II, 763. seq. J. A. FABRICII *Bibliotheca latina mediae et infimae Latinitatis*, ed Mansi. Patavii 1754. IV, 173.

Institutum Eremiti — cœnobiticorum Ordinis Fr. *Eremitarum s. Pauli*, quod primordia suæ erectio-
nis ,sæculo XIII. a partu Virginis, in apostolicum regnum Hungariæ tanquam natale solum reducit, in quo solo centum septuaginta monasteria numerabantur, priuo utebatur Missali et Breuiario, quod in libris manu et typis descriptis hodie superest. Notari meretur in exemplari mūtilo Bibliothecæ Universitatis regiæ Budapestiensis [LXII. c., quod olim claustrum B. Mariæ V. de Lepoglava in Slavonia fuit.] Breuiarii totius Ordinis Paulini, quod ad finem ver-
gente sæculo XV. lucem vedit, A. D. 1763. adposita est nota hoc ipsum A. D. 1454. ab ANTONIO DE TATA fr. e. O. compilatum fuisse. Paulinorum libri sibi vendicant, ut quidquid ad nostram collectionem conferre potest, id sedulo describatur. Cf. p. 119.

Ungaricæ Provinciæ *Ordinis praedicatorum* A. C. 1221. ab ipso fundatore eius S. Dominico duxit originem, qui Fr. Paulum Hungartum et Sadochum cum aliis sociis in patriam nostram misit. Brevi tempore Jaurini Veszprimii et alibi monasteria ædificata sunt. Bernardus Guido de Sanctimonialium familiae Dominicanorum monasteriis agens com-
memorat: apud insulam Leporum a Bela IV. ædi-
ficatum, ubi pro thesauro habetur pretiosa soror Margarita Virgo electa et sancta, filia quondam regis Hungariæ nomine Bela, quæ in vita virtutis et

miraculis multis effulsit, et post mortem vivere cum Deo miraculis demonstratur. Accidit transitus B. Virginis a. D. 1271. die dominico, 18. Januarii, qui S. Priscae V. e fastis Ecclesiæ sacer est. Cum de sanctitate b. Margaritæ fama per totam late Hungariam perveniret, rex Stephanus V. Beatae frater, de ea inter Sanctos referenda cum Pontifice Gregorio X. agebat. Pontifex processum canonizationis 1272. instituendum demandavit, qui semel iterumque sub successoribus denati a. 1276. Papæ tentatus, quartaque vice reassumtus, auspicato fine absolvi non potuit. Demum Mathias Corvinus datis ad S. P. Pium II. literis [s. dd. sed. 1462-vel 64. quas e pervetusto quia coævo codice epistolarum regis publici iuris fecit G. Pray, Vita s. Elisabethæ v. nec non Margaritæ v. p. 237. s. Repetitæ in Monumentis Vat. Hung. Budapest. 1891. VI, 34. s.] vehementer ursit; in iis quam humillime ac studiosissime supplicans, ut apostolicæ auctoritatis præconio et solenni publicatione *sanctam* declararet. Eiusdem prorsus argumenti epistolam 1465. ad Collegium Cardinalium direxit, sed ut euentus docuit, sine effectu. Abhinc causa neglecta fuit ad dies r. Ferdinandi III. qui anno 1641. enixis precibus ab Urbano VIII. petiit: velit huiusmodi beatificationem decernere, et officii ac Missæ celebrationem, adminimum per totum regnum Hungariæ, ac universum Prædicatorum ordinem paterne concedere. Sed et hac sexta vice, Beatificatio B. Margaritæ, cuius imago in famoso cœnaculo præfati ordinis, loco quo hodie ruderâ mirificæ picturæ Leonardi

da Vinci Mediolani cernuntur, contiguo reperitur,
Beatæ titulo insignita, frustra tentata fuit. Interim
iam tunc temporis ab Ordine Dominicanorum Offi-
cium proprium de Beata Margarita recitabatur,
quod cum Sigismundus FERRARIUS, a magistro ordi-
nis F. Sicco 1636. Vindobonæ, ubi studio generali
regundo præfuit, Hungaricæ missionis commissari-
rius [Cf. Echard, Scriptores ordinis Prædicatorum.
Paris. 1721. II, 550.] constitutus, Posonii moraretur,
[V. Eiusd. De rebus Hungaricæ Provinciæ Ordinis
Prædicatorum. Viennæ 1637. p. 341.] solita, ut in-
quit charitate a P. Jacobo NÉMETHI S. J. obtinuit.
[V. Al. Horányi, memoria Hungarorum s. e. n.
Viennæ. 1776. II, 683. J. Stœger, Scriptores pro-
vinciae Austriacæ S. J. Viennæ. 1856. p. 243.] Hoc
officium, quod rhythmicum esse statim dignoscitur,
omni chirographorum ope destituti ad literam e
libro supra laudato S. Ferrarii describi curavimus.
Illud vero merito miramur, oculos ceteroquin acer-
rimos, viri doctissimi Georgii PRAY subterfugisse:
omnia officia propria Sanctorum Patronorum R.
Hungariæ, et non modo S. Emerici, ut adfirmat
[Diss. h. cr. de S. Salomone rege et Emerico duce
Hungariæ. Posonii 1774. p. 76.], rhythmo concepta
esse. Interim officium supra laudatum toto coelo
differt a prosaico, quod hodie recitant P. P. Domi-
nicani et quod Pius P. VI. a. 1789. Clero Diœcesis
Transilvaniensis recitandum concessit. Breuiarium
Romanum. Budæ. ed. 1814. P. H. p. 8. inter officia
propria Sanctorum Patronorum Regni Hungariæ,
ad diem 28. Januarii adfigit B. Margaritæ, Belæ IV.

regis filiae festum, qua re ex indultu apostolico Strigoniensi Archidioecesi quoque permissum fuisse testatur. Ab hoc nostro discursu ceterum alienæ sunt historiæ B. Margaritæ, quas enarrarunt et illustrarunt præter FERRARIUM et Prayum I. c. F. KNAUZ, A nápolyi Margit-legenda. Esztergom. 1868. Id. *Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis. Strigonii. 1874.* I, 585. 598. 610. II. 1882. p. 103. seq. L. NÉMETHY et G. FRAKNÓI, *Adatok árpádházi boldog Margit történetéhez.* Budapest. 1884. L. BALICS, *A római katholikus egyház története Magyarországon.* Budapest. 1890. II, 2, 353. s. 391. s.

Huc spectat memoriam facere poetarum, qui in editione Breviarii Congregationis S. Mauri Ordinis Sancti Benedicti ad usum Archi-Cœnobii Sancti Martini de sacro monte Pannoniæ eiusdem Ordinis, Vindobonæ 1842. typis congregationis mechanisticæ descripti, hymnos S. S. Patronorum R. H. qui in ipso corpore libri, ea qua indigebant adprobatione apostolica muniti leguntur, considerunt. De his Maurus CZINÁR e. O., in ed. Monasteriologiae Regni Hungariæ D. Fuxhoffer. Pestini 1858. adnotat: 'Hymnos quos Breviarium Congregationis olim S. Mauri, per eam S. Martini nuper adoptatum in officiis Propriis S. S. Patronorum Hungariæ continet pro Festo S. Stephani et eius Octava Bernardinus TAKÁCS [† 1859.], et Theophilus BALÁS [† 1878.], pro eo S. Emerici Titus MOLNÁR [† 1857.], denique pro eodem S. Ladislai Valerius BALLAY, [† 1885.] emeriti studii poeseos professores publici, alias quoque ab insignibus versibus occasionalibus clari, in spiritu

novi huius Breuiarii composuerunt; [I, 154.] Quorum, si demas Valerium Ballay, meminit etiam compilator collectionis: Scriptores Ordinis S. Benedicti qui 1750—1880. fuerunt in Imperio Austriaco Hungarico. Vindob. 1881. p. 11. 477. 302.

Praeter Clichtoveum e veteribus sacerdorum lapsorum scriptoribus unum aliumve hymnum Sanctorum indigetum edidere: Anonymus H. Quentelli, cuius hymnarius cum bona expositione 1496. prodidit, f. LXXIII. r. ad laudem beati Martini: 'Fratres vñanimes federe nexili., recitat. Expositio hymnorum perutilis [S. l. a. t. Hain 6780.] f. LXI. r. habet: 'Rex xriste martini decus.' Expositio himnorum cum notabili commento Basileensis Furteriana 1504. f. XXXIX. v. XL. et LXVIII. tres hymnos legit: 'Rex christe., 'Martine par apostolis, 'Fratres vñanimes., J. WIMPFELING, Hymni de tempore et de sanctis, impressi per J. Knoblouch, Argentin. 1513. f. LXXI. eumdem 'Fratres' repetiit alium: 'En gratulemur' addidit. J. ADELPHUS, Sequentiārum luculenta interpretatio. Argentinæ. 1519. [1512. ded.] continet., ut talium rerum curiosis subserviret, f. LXIII. v. 'Aue summa præsulum' LXXXIX. v. in obitu s. Martini: 'Sacerdotem christi martinum', et f. CII. v. de sancta Helisabet: 'Gaude Sion quod egressus, sequentias. Duos in lucem emisit hymnos G. PRAY, olim S. J., pr. sacerdos, et quidem in dissertatione h. cr. de S. Ladislao rege. Posonii 1774. p. 17.' Regis regum civis ave, quamquam ut præmittit, rhythmus non sit e cultioribus. In dissertatione vero de Sanctis Salomone rege et Emerico duce

Hungariae Posonii. 1774. p. 75. evulgavit hymnum: 'Plaude parens Pannonia', quem laudat eo quod plenus est prisci candoris, et pietatis non fucatæ.

Addendi sunt hoc loco plures alii, qui hoc sæculo, hymnos S. S. Patronorum R. H. ediderunt, quorum hymnorum initia hic exhibemus. In quinque voluminibus, quos H. DANIEL, Thesaurum hymnologicum inscripsit [Halis 1841—56.], in quo colligendo proh dolor nullo libro liturgico typis vel manu descripto Ecclesiæ Hungariae usus est, reperiuntur: De s. Adalberto: 'Hodiernæ lux diei, V, 154. quatuor strophæ. De s. Stephano I, 254. e Clichtoveo quatuor voces: 'Gaudent cœli luce nova., De S. Martino: II, 27. 'Sacerdotem Christi Martinum'. Pro translatione c. S. p. 180. init. 'Nos audi tua festa colentes', IV, 142. 'Martine confessor Dei.' p. 281. 'Fratres unanimes foedere nexili.' V, 120. titulum q. v. 'Tuba nostræ vocis elevetur.' I, 104. 'Bellator armis inclytus.' Quatuor primos versus carminum: 'En gratulemur spiritu' 'Martine par apostolis' I, 253. Initia: 'Gaude Sion quæ diem recolis, 'Rex Christe Martine decus'. II, 89. I, 253. Denique de S. Elisabetha: 'Hymnum Deo vox iucunda' — 'Elisabeth collaudemus' Init. I, 304. 'Gaude Sion quod egressus, — ,Florem mundus protulit.' II, 158. 208. 'Ave matrona nobilis' IV, 282. 'Lætabundus Elisabeth decantat chorus' V, 121. Aliquot versiculos ex: 'Novum sidus emicuit' 'Gaude felix Hungaria' I, 289. Danielis Thesaurum subsidiorum manu et typis descrip-

torum copia, ordine et dispositione superat Hymnarium F. J. MONE, cui titulum fecit: Lateinische Hymnen des Mittelalters, aus Handschriften herausgegeben und erklärt. I—III. Freiburg. 1853—5. In hoc reperiuntur hymni de S. Elizabeth: 'O Elizabeth regina; Ave gemma speciosa; Ave matrona nobilis; Plebs devota jocundetur; Gaude Sion quod egressus; Novum sidus emicuit, Hymnum deo vox jocunda.' III. n. 899. 900. 1. 2. 3. 4. 5. p. 282. et seq. DE S. Martino: 'Bellator armis inclitus; Martine confessor dei; Rex Christe, Martini decus; Sacerdotem Christi Martinum; Christe rex noster, via, lux salusque'. Ib. n. 1069. 1070. 1. 2. 3. p. 429. s. Sub nomine 'Liturgie de sainte Elisabeth, permulta e codicibus et libris impressis collegit meritissimus S. Elisabethæ biographus comes de MONTALEMBERT. Et quidem: Officium S. Elisabethæ, e mssso Breviario Virdunensi, hodie in Bibliotheca parisina. Officium eiusdem e Breviario mozarabico iuxta textum Migne P. L. v. LXXXVI. Hymnos: 'Deo vox iucunda; Letare Germania; Nunc cunctorum vox iucunda; Decoratos novo flore; Gaude felix Ungaria; Gaude Sion quod egressus; Concinat Ecclesia celebri memoria. 'Adiunguntur denique litaniæ de Sancta apud Tertiarios Ordinis s. Francisci Lugdunenses olim usitatæ. Oeuvres de M. le Comte de Montalembert. Paris. 1861. Histoire de sainte Elisabeth. VIII., 2, 255. seq. Singulos edidere: G. MOREL, O. S. B. E. Lateinische Hymnen des Mittelalter aus Handschr. Schweiz. Kloster. Einsiedeln. 1866. de S. Adalberto ,Hodiernæ lux

diei' p. 185. de S. Martino 'Tuba nostræ vocis ele-
vetur., p. 287. F. KNAUZ, libri missales ac Brevia-
ria Ecclesiæ Hungaricæ. Strigonii. 1870. p. 88. 9.
initia Hymnorum de s. Ladislao 'Regis regum, de
s. Stephano 'Gaudent celi, de s. Emerico, Plaude pa-
rens, et de S. Elisabeth 'Novum sydus' e Psalterio
chorali Strigoniensi 1523. vulgavit. Plures Sequentias
exhibet sequentiarius J. KEHREIN, lateinische Se-
quenzen des Mittelalters. Mainz 1873. E quibus
sunto: De S. Adalberto: 'Corona sanctitatis et im-
mortalitatis'; Hodie lux diei., P. 339. 40. De S.
Ladislao: 'Novæ laudis attollamus'. P. 423. De
S. Martino: 'Sacerdotem Christi Martinum. 'Gaude
Sion qnæ diem recolis; 'Tuba nostræ vocis eleve-
tur.' 'Ave summe præsulum ejus; 'Gaude gemma
præsulum'. P. 438. 9. 40. 1. De Sancto Stephano:
'Corde voce mente pura'. P. 485. De S. Elisabetha:
'Gaude Sion quod egressus'; 'Florem mundus pro-
tulit'; 'Concinnat ecclesia celebris memoriam'. P. 537.
8. 9. M. FLORIANUS, Historiæ Hungaricæ fontes do-
mestici P. I. Vita Sanctorum Stephani regis et
Emerici Ducis. Quinqueecclesiis 1881. e Breviario
Strigoniensi 1515. p. 88. s. 148. s. Officia rhythmica;
e Missali autem Quinqueecclesiensi 1499. p. 91. 148.
Sequentias laudatorum Sanctorum: 'Corde voce
mente pura. Stirps regalis proles regis', typis re-
petiit. Adami de S. Victore sequentiæ de S. Mar-
tino, quæ verbis inchoatur: 'Gaude Sion, quæ
diem recolis, textum criticum cum introductione
bibliographica typis describendam curavit L. GAU-
TIER œuvres poetiques d'Adam de Sainte Victor.

Paris. 1881. ed. II. p. 187. s. E. RANKE, Chorgesaenge zum Preis der h. Elisabeth. Leipzig. 1883. officium rhythmicum, hymnum Ymnum deo uox iucunda. Novum sydus emicuit et sequentias 'Florem mundus protulit' — 'Gaude Sion quod egressus' p. 6. seq. publici iuris fecit. Analecta hymnica medii ævi a. 1886. edenda suscepit GUIDO MARIA DREVES S. J.; qui ut ea qua decebat fide ageret: Cantiones, hymnos, historias rhythmicas, sequentias, prout in codicibus reperiuntur, tredecim adusque voluminibus ab anno 1886. ad 1892. vulgavit, eruditas præmisit disquisitiones, criticas observationes et lectio-
num variantium præcipuas subiecit. Reperiuntur in hoc collectione: De S. Paulo pr. erem. 'Salve Sancte Paule'. III, 83. 'Ordo sanctorum militum' IV, 220. — 'Vitis palma exstas veræ.' VIII, 198. De S. Adalberto: 'Exultet claro sidere. 'Festum agat ecclesia'. 'Lætare pacis fœdere'. 'Fulget in tem-
plo legifer'. IV, 66. 67. Historia rhythmica V, 99. Se-
quentiæ: 'O præclara Adalberti'. 'Laudes dicat om-
nis ætas'. IX, 87. De S. Ladislao: 'Regis regum civis ave'. IV, 174. De S. Stephano rege: 'Jam lucis orto sidere'. 'Gaude, mater Hungaria'. 'Gaudent cœli nova luce'. IV, 238. 9. De S. Demetrio: 'Regnum emit, pro quo demit'. X, 164. De S. Emerico Historia rhythmica V, 166, et Sequentia: 'Lætabundus et canorus'. VIII, 123. 'Stirps regalis, proles regis'. IX, 147. De S. Martino. 'Gaude felix Pan-
nonia., I, 110. 'Rex Christe Martini decus'. 'Mar-
tine par Apostolis.' 'Martine, præsul optime.' 'Te Martine, miles Christi'. 'Læte canat Simphonia' II,

67. 128. 29. 'Salve, præsul præcipue.' 'Ave Dei pontifex.' III, 79. 189. Martini laudes incliti'. 'En gratulemur spiritu'. IV, 207. 8. 'Hæc est dies veneranda nimis. Qua Pontifex Martinus cœlo fulget præclarus'. 'Digna cultu dies hodierna.' 'Alma pangat symphonizans caterva'. 'Exsultet nunc omnis chorus psallens organa'. 'O Martine sacer merito'. 'Perspicua rutilat iam dies ista'. VII, 188—193. 'Velut topazion ex Aethiopia'. 'Confessorum flos Martinus'. 'Quam pie sit recolendus.' 'Regem regum collaudemus.' 'Vernat gemma Martinus'. 'Iucundemur et lætemur'. VIII, 185—190. 'Martini laudes incliti.' XII, 184. 'Rex Christe tu mirificas.' 185. 'Martine iam consul poli.' Ibid. 'In laude Martini Deus.' 186. 'Fratres unanimes födere nexili. 187. In Translatione S. Martini: 'Ad Martini titulum.' VIII, 190. 'Cor ad laudem redemptoris' IX, 220. 'Miles miræprobitatis'. 'Hodiernæ lux diei'. 'Iucundemur hodie fidelis cœtus'. 'Lætabundi jubilemus.' 'Pulset astra vox sublimis'. 'Lætabundus exsultet fidelis chorus., ,Festi decus præoptati'. 'Martini præconium'. 'Voce clara plebs exulta'. 'Hac in die voce, voto'. X, 253—60. In translatione S. Martini: 'Laudes summi confessoris'. X, 260. ,Inter patres monastici.' XII, 186. In Reversione s. Martini: 'Læta dies et votiva'. X, 261. 'Martine præsul optime'. XII, 187. In Subventione s. Martini: 'Gaudium mundi, Christe lux sanctorum'. Ib. 188. Tandem de S. Elisabeth: 'Salve venerabilis'. III, 162. 'Deus tuorum militum, pauperum atque divitum'. 'Exultent filiae matris ecclesiae'. 'Gaude felix Hun-

garia'. 'Magnæ Deus potentiae'. 'Surgit de stirpe regia'. IV, 129—32. 'Dies sancta consecravit'. 'Plebs devota iucundetur'. VIII, 121. 2. 'O Elisabeth regina'. 'Plebs devota psallite'. 'Lætabundus exsultet fidelis chorus harmonia'. IX, 145—7. In elevatione s. Elisabeth: 'Super omnes una mitis' X, 168. 'Insigne sidus claruit'. XI, 118. 'O Deus alme, nostris fave votis'. XII, 109. 'Exsultet aula cœlica'. 110. 'Jesu, vita viventium'. 'Pange, lingua gloriosæ'. 111. 'Lantgravia Thuringiæ'. Ib. 'Exsultet in ecclesia'. 112. 'Læta stupet Thuringia'. Ib. 'Felix gaude Germania'. 118. 'Pange Christo die isto'. Ib.

* * *

Országos Széchényi Könyvtár

EDITORES HYMNORUM ECCLESIASTICORUM.

His opportune de editoribus Hymnorum liturgicorum prænotatis, transeamus ad alterum nostræ disquisitionis caput, in quo nobis proposuimus de iis agere hymnis sacris, qui in Missalium et Breuiariorum ordinem nunquam recepti, priuato attamen usu inter sacrorum solemnia adhibiti in Ecclesia fuere. Ex eorum numero quatuor supra septuaginta, apiculas, ut fatetur — in dedic. lat. 4. oct. 1651., — imitatus, ea qua potuit solertia conquisiuit, anonymous editor libri: 'Cantus catholici. Régi és Uj Deák, és Magyar ajitatos egyházi Énekek es Litaniam Anno MDCLP. quem aliqui Petrum Ragyócz canonicum agriensem esse dicunt, qui sumtibus Benedicti KISDI episcopi sui, hanc collationem publici iuris fecit. Summopere dolendum, quod collector oblitus sit adnotare, quos hymnos ipse conscriperit, unde alia carmina partim sumserit, quid de ætate, auctoribus eorum senserit. Huius collectio-
nis nova editio vulgata fuit anno 1674. h. t. 'Cantus Catholici Latino-Hungarici in lucem dati Autho-
ritate et Liberalitate Illustrissimi ac Reverendis-

simi D. D. Leonardi Szegedi Episcopi Agriensis. Cassoviæ, Typis Academicis Soc. Jesu per Franciscum Lubovienski et Georgium Pilgram'. IV. Præfatio commendans opus, prouocat ad verba s. Augustini: 'Ut svavesonantibus vocibus, eliqueretur Dei veritas in corda hominum'. Conf. IX, 6., et ad aliud eiusdem s. Patris, quod tamen non in prologo Augustineo super Psalmos, sed in s. Basilio ex interpretatione Rufini, ap. Migne IV. I, 63. legitur: 'Ut dum svavitatem Carminis et delectabilibus modulis cantilenæ, mulcetur auditus; Divini Sermonis pariter utilitas reseratur'. Ceterum hymni latini quotquot in hac sylloge reperiuntur, tantum ad officium de Tempore, Beatam Virginem Mariam et Cœlites in universa Ecclesia cultos adtinent; qui de S. S. Ecclesiæ Hungariae propriis habentur, nulli inueniuntur.

Eodem ævo claruit Joannes KAJONI Ordinis S. Francisci Ser. monachus, qui sive doctrinam spectemus summa diligentia paratam, sive ingenium ad artem musicam colendam, exercendamve aptissimum, ceteris quotquot de hymnis nostris colligendis bene meruerunt, palmam præripiuisse nobis videtur. Quapropter oblata hac opportunitate neminem arbitramur nobis vitio versurum, si de vita et scriptis, ea quæ nobis innotuerunt, h. l. commemoraverimus. Anno a reparata salute 1629. in Nagy Kajon natus, humaniorum literarum elementis imbutus, ordinem S. Francisci provinciæ S. Stephani ingressus est, et ad sacerdotium promotus, variis muniiis gestis et artium liberalium exercitiis ceteris præcurrit. Musicam sacram, cantum Gregorianum

et popularerum ecclesiasticum, organi pulsum non modo egregie calluit et promovit, sed et ut organi faber excelluit; ita ut iuxta G. Reisch musices peritissimi Carthusiani sententiam [Margarita philosophica. Basileæ. 1517. l. V. tr. I, 3.] *musicus* recte dicatur, in quo aderat facultas bene instrumenta versandi et modulandi, hymnos componendi et peritia, ea quæ ad musices rationem spectant iudi candi. Indefessum virum mox præesse iussere superiores. De schola et monasterio Csik-Somlyoensi per incursionses pene diruto optime meritus, utrumque 1661. instauravit. Claustrum Mikháziense cum Ecclesia e rustica et inulta forma in elegantiorem rededit 1669. Eandem operam navavit in conuentu Szárhegyensi 1669., qui eum velut alterum conditorem veneratur. Ut Custos 1675. cum indultu apostolico Csik-Somlyóini, ubi inde ab 1681. Guardianatus officio fungitur, typographiam erexit, e cuius prelo 1676. Canticale Catholicum, elapsoque biennio Kalendarium siue Directorium officii divini inclitæ Custodiæ S. Stephani in lucem publicam prodiit. Hic quemadmodum et Mikházini, Szárhegyini et Udvarhelyini organa excitavit. Anno subsequenti instaurationem ædium Csiksomlyoiensium impigre perfecit, Ecclesia renovata, quam Vitus Pilutius, Archiepiscopus Metropolita Moldauiensis consecravit. Quamvis Kajoni vir simplicissimus et vitae per omnia rectæ fuerit, ætatem senilem non attigit, quippe qui annos octo super quinquaginta natus, animam Creatori suo placidissime reddidit. Memoriam tanti viri seruat epitaphium: 'Custodiæ Pater,

Vicarius Apostolicus et Missionum Praefectus in Transsylvania, reacidicator Conventus Szárhegyensis, orationi deditus, sobrietatis cultor, doctor rūdium et parvolorum, vir denique in operibus pietatis infatigabilis, episcopatum a s. Sede apostolica sibi oblatum, humilitatis amans recusavit. Decessit post magnam in aduersis exhibitam patientiam in Szárhegy a. 1687. die 23. Aprilis'. Haec sunt quæ nobiscum de vita et moribus Kajonii posteri communicarunt. Magnam ingenii famam suis reliquit collectione hymnorum vernacularum [n. 511.] et latinorum [222], quod promtuarium hac inscriptione donatum publici iuris fecit: „Canticale catholicum. Régi és Uj, Deák és Magyar áítatos Egyházi énekek, Dicséreték, Soltarok és Lytaniak; Kikkel a' Keresztyének Esztendő-általvaló Templom—Solemnitásokban szoktanak élni. Halottas Temetéskor-való, és a négy utólsó dolgokról emlékeztető Enekekkel eggyütt. Most ujonnan nagy szorgalommal egybeszedettek, megjobbitattak, és a Keresztyének éppületire, s lelki vigasztalásokra kibocsáttattak, a' szent Ferencz — Szerzetiben lévő Kájoni, P. Frater János által. Superiorum permissu. A' Csiki Kalastromban. Nyomtattatott Cassai András által, 1676-ben., IV. Usurpamus exemplar Metropolitanæ Bibliothecæ Strigoniensis. [L. III, 31. n. s. I. H. II, 39.] Facultas pro descriptione typis a Comissario Generali Familiæ Ordinis Minorum Fr. Jacobo a Spinetulo elargita librum abs ipso compositum et ex diversis auctoribus collectum esse adfirmat. Adprobatio Rssi.

Ordinarii F. Casimiri Domokos eundem ex variis et approbatis auctoribus collectum et compositum fuisse. In epistola dedicatoria ad patronum suum Stephanum Torma, supremum Comitem ctts. B. Szolnok, rationem instituti sui reddens inquit: se hymnos melioris notæ, psalmos et laudes in unum volumen congregatos meliori forma et ordine dispôsuisse. Ad lectorem vero scopum libri recensendo testatur primarium finem, ob quem magna industria cantiones latinas et hungaricas conquisiuerit esse, quod experientia eum docuerit, ob defectum librorum idoneorum hymnos persæpe corruptos de manu ad manum tradi. Htic malo obviam ire intendit editione abs se suscepta, in qua priscae formæ et pulchritudini restituuntur, quosdam e latino in vernaculam linguam transtulisse, rhythmi archetypi semper studiosus. Continet collectio ista tres partes, quarum altera et tertia peculiari titulo distincta, eodem quo prima id est anno 1676. lucem vident. Elapsis ab hinc quadraginta et tribus annis Georgius MÁRTONFFI l. B. de Karcfalva, Episcopus Transilvaniæ, Præpositus S. Stephani Pm. de castro Strigoniensi E. M. S. canonicus, Cantionale Catholicum a. 1719. suis sumtibus, typis monasterii B. Mariæ V. Csiksomlœnsibus describi curavit, editore P. Augustino Balás. Hic inter alia de editionis abs se susceptæ ratione, causas recenset, quod opus illud, iterum prelo subiectum fuerit. ,Plurimi, merito queritur, pie defuncto P. F. Joanni Kajoni, primo operi huius collectori, alapam hæreseos aliquo modo impingebant, quod nimirum multa hæresim sapientia,

aut haeretica, in hoc volumine congesisset; verum hi, si revolvissent *antiqua in Hungaria impressa Cantionalia*, ante huius impressionem, deposuissent iudicium. In illis enim *uti invenit*, ita et reliquit, *Personam* [vernacula nostra lingua] pro natura assumpsisse *Verbum*. Quare ex pulveribus pie defunctum Patrem suscitare volens, melioratus est defec-*tus*. Fatetur editor se rotulos, prosas et sequentias, quarum notæ manus effugere omisisse, item aliorum cantuum de Sanctis textum correxisse, verbo in quibus multus erat, et brevitatis et sensus gratia purgasse. P. F. Joannes noster Ordinis Minorum strictioris observantiæ, Custodiæ S. Stephani Regis in Transsylvania decus et gloria, qui hymnos hungaricos facile e vulgi ore hausit, inter eos, qui apud nos cantiones ecclesiasticas latinas ediderunt, facile primam tenet sedem, ob copiam earum, inter quas, ut superius iam obseruatum fuit, reperiuntur haud pauci peculiares extra Hungariam non usitati. Quamvis nihil dicat, tamen verisimile est Kajonium has ex parte multo antiquiores, e codicibus descripsisse. Quinque hymnorum auctores nominat, et quidem: Petri Damiani, Cardinalis Ostiensis, ex dictis B. Augustini conflatum hymnum de Gloria Paradisi 'Ad perennis vitæ fontem mens sitivit arida, P. 733., qui legitur in editione huius S. Patris Parisina 1743. III, 463. Carmen B. Jacoponi, de vanitate mundi': 'Cur mundus militat sub vana gloria, p. 686. ap. Daniel, Thes. II, 379. Hymnum de Nativitate D. N. J. Christi 'Grates nunc omnes reddamus Domino Deo, p. 34. apud Daniel, l. c. p. 5., quem

tamen K. p. 34. perperam S. Gregorio Papæ adscripsit. D. Dominici Carthusiani, de pœnis in ferni 'Homo Dei creatura, cur in carne moritura, P. 736. Daniel, l. c. IV, 250. s. E rhythmica oratione ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis' V. S. Bernardi ad pedes : 'Salve mundi salutare, salve salve Jesu care., P. 175. oper. ed Migne III, 1319. Ex his patet Kajonium pro temporis sui indole hymnos veteres latinos novisse. Singulos vero hymnos, non unius esse meriti facile patet. Certe in numero eorum, quos ex aliis se antiquioribus auctoribus commodatus est, aliqui ieuni sunt, nec mentem penetrantes, nec cor mouentes, alii mediocres ad docentis potius dicendi genus, quam ad poeseos indolem compositi. Interim remanet non exigūtus sane numerus cantuum, qui habito respectu formæ et materiae poeticæ, non ultimum inter carmina sacra locum merentur. Quod autem eidem privos adtinet, minime inficiandum est, illos vitiis communibus ætatis sequioris laborare, nam ut de barbaris vocibus taceamus ac vix latinis, quibus utitur, iidem hymni persæpe obscuri et implexi sunt, minime naturali sed sæpe redundante verborum copia abundant, unde et obscuritas gignitur orationi, et in eadem ornanda delicatiorebus auribus importuna quædam sedulitas. Eiusdem Kajonii est Cantionale a. 1650. manuscriptum, de quo inferius sermo recurret. Hæc commentatio de Kajonio, qui rerum musicarum artifex vocis et organi concentu sensus religionis cultui aptos animis hominum infundere contendit, si paulo lon-

gior evasit, tamen minime superflua propterea, quod ea in medium protulit, quæ de sollicitudine viri laboriosissimi testantur, cuius nomen, quodadusque studiis his constat honos, perenne erit. Ut in cœpta præcipuarum collectio-
num serie progrediamur, offert nunc se nobis illa,
quam inclinante sæculo a. 1695. Georgius NÁRAY
Archidiaconus Zoliensis, Ecclesiæ Metropolitanæ
Strigoniensis canonicus, Tyrnaviæ typis academicis
describi fecit s. t. 'Lyra Cœlestis svavi concordia
Divinas Laudes personans a terrenis ad Cœlestia
avocans, elaborata et iuxta musicales notas in har-
moniam adoptata': quam 'ad pietatem fidelium
excitandam et fovendam, ac augmentum Glo-
riæ Divinæ utilem esse, iudicavit M. Szentivá-
nyi Academiæ Tyrnaviensis cancellarius. In præ-
fatione ad cantorem seu lectorem, auctor in-
quit se cantiunculas has circiter centum abs se ru-
diore Minerva elaboratas, præter pauculas aliquas
ex alieno horto collectas publici iuris fecisse. In
his est cantio pro amore Dei, ab aliquo ut videre
fas est, pientissimo religioso composita: 'Amo Deum
sed libere.' P. 150. s. Iam quidem prius meritissimus
vir 1692. typis imprimi fecit cantionem de
sacerdotibus: 'Vos qui clericali toga vosmet in-
duistis, quam in appendice inter cantiones extra
ecclesiam in priuato usu usurpandas p. 215. laudati
operis hymnologici repetiit. In reliquo eidem pau-
cos inseruit hymnos latinos. Huc item referendus
liber precum notissimus '*Officium Rákoczianum*',
qui auctori patri Sorietatis Jesu, cuius nomen ad

nostrum usque diem detegere haud contigit, [Cf. Car. Sommervogel S. J., dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes publiés par des religieux de la compagnie de Jesus. Paris. 1884. p. 658. V. c. p. 391.] adscribitur, et in quo continentur pro cultu sanctorum Hungariae Patronorum hymni, quos ne quid desideretur prætermittere religioni duximus. A rectione hac recedere non licet, quin partite de recentissimis veterum hymnorum latinorum ecclesiasticorum Hungariae editionibus verba faciamus. Ita hymnum 'Ave salutis hostia, de Sanctissimo Altaris Sacramento in editione: Nádor Codex a pesti egyetemi könyvtár eredetiéból bevezetéssel és szótárral. Budæ 1857. vulgavit Franciscus TOLDY. Idem eucharisticum carmen, erudite illustrando repetiit SZILÁDY Áron, középkori magyar költői maradványok. Budapest. 1877. I, 248. In eadem collectione p. 278. habetur carmen de S. Ladislao: ,Salve benigne rex ladislæ', cuius vix aliquot lineolas dedit G. Döbrentei, régi magyar nyelvemlékek. Budæ. 1840. II, 6. 7.

V.

UTILITAS COLLECTIONUM, QUÆ HYMNS
ECCLESIASTICOS SIMUL EXHIBENT.

QUAM utile commodumque sit, non modo Veteris Ecclesiæ, ævi medii, sed et quæ post renatas u. d. literas carmina ecclesiastica composita fuere, omnia simul collecta possidere; quantæque habendæ sint doctis viris gratiæ, quod hæc in publicam lucem produixerint, facilis est existimatio. Norunt ipsi per sese harum rerum studiosi, quantum hac re operæ sumtibusque eorum parcatur. Accedit quod animum legentis regit ipsa collectionis series, cum continuo quasi filo a primis hymnorum principiis ad nostros usque dies thesaurum hymnologicum fere deducit. A septem inde lustris apud Anglos, Gallos, Germanos admirandus plane ardor continuo plane increvit, divulgandi hymnos ecclesiasticos latinos. Labore et iudicia clarissimorum iuxta ac doctissimorum virorum: C. BARTSCH, H. DANIEL, G. M. DREVES, L. GAUTIER, I. KAYSER, I. KEHREIN, G. E. KLEMMING, MARCH, M. MÉRIL, G. MILCHSACK, E. MISSET, F. MONE, G. MOREL, I. M. NEALE, I. PAULSON, PIMONT, POUCELET, A. REINERS, W. REITHMEIER, A. SCHUBIGER, R. TRENCH, A. F. VILMAR, H. J. WEALE,

quorum libros, ubi de subsidiis Hymnarii huius loquemur, enumerabimus, disciplina hymnologica facta est europæa. Reliquum modo est, ut aliquid dicamus de commodis magnis, quæ e doctrina hac in literas sacras et profanas manant.

Ac primo neminem latet, qui vel paulum in studiis historiarum versatus est, quantum luminis e legendis ac carminibus ad res ecclesiæ et patriæ priorum sæculorum illustrandas petere omnes possunt. Hinc mirum non est Stephanum WERBÖTZIUM, Hungariae Ulpinianum, historiarum colentissimum in Tripartito I. I. t. XI. versus penultimos Sequentiæ 'Corde voce, ad docendum hic prelatos etc. allegasse. Multa ex iis nova discimus de rebus antiquis, quod facile explicatur reputantibus nobis, legendas et carmina ecclesiastica e totius nationis ingenio, tanquam suis radicibus prodiisse, eamque ob causam ipsos viliores foetus poeseos ecclesiasticæ, illum qui cuiusque proprius est ævi characterem præ ceteris referre. De usu in historia dogmatum non expedit multa adferre, enimvero doctrinam christianam, plurimum patere e cantionibus, quas populi in ore vixisse verisimile est, quis neget? Accedit quod hæc monimenta nos doceant, quos a primis inde sæculis proprios coluerit Sanctos Patronos Ecclesia in Hungaria. Ipsa monimenta artis pictoriæ et sculptoriæ e hymnis lumen nancisci in confessu est.

Adde aliud argumentum, quod utilitatem harum cantionum comprobat, philologicum: supplementa ad lexica mediæ et infimæ latinitatis in hymnis

ecclesiasticis ignota reperiri, ostendit, ut recentissimum exemplum producamus, editio fragmenti vitæ S. Catharinæ alexandrinæ metricæ e libro manuscripto sæculi decimi et quarti, nuperrime publici iuris facta illustrataque a I. Paulson. Multæ voices latinitatis apud nos obviæ in lexicis deficientes, aut sine testimonio positæ, carminum ecclesiastico-rum auctoritate suppleri vel firmari poterunt. Monachorum versificandi ratio, ut plus semel sincere confessi sumus, ab antiquorum in primis classicorum poetarum, e. g. Aeneidis et Pharsaliae re metrica differt, habituque pedestri incedit; haud tamen initucundum est in ipsis hirsutis vocibus et sententiis igniculos agnoscere poetis a natura datos. Quare non diffitendum est, hos scriptores eruditorum curis non minus esse dignos, quam istius ætatis prosaicos, pluribus quoque nævis tam in verbis quam in rebus obnoxios.

Denique inter omnes constat, eos qui sæculo decimo et sexto coaluerunt cœtus a sacris nostris alieni, nostras cantiones aut ipso latino sermone adoptasse, aut in linguam vernaculam translatas, ad normam catholicorum, usurpasse, vel plus minusve prisca verba retinuisse, plerumque autem melodiam hymnorum catholicorum secutos fuisse. Unde nostris diebus viri eruditæ acatholici fateri non dubitant, nihil christiano homini dignius esse, notitia et cultu hymnorum veteris Ecclesiæ. Ex his celeberrimus I. M. Neale, editioni Sequentiarum hæc verba præmisit: eas Hymnis penitus recentiores, gravitate tamen sententiarum, pondere verborum, virtute poetica nullo modo ab iis excelli. Celebrato eleganti

opere Trenchiano addit: Pulcherrimum hoc opus
hoc uno pulchrius optaverim — veritas enim Platone
magis amica est — ut se æquiorem in dogmata,
quæ a Protestantibus vel negantur, vel in dubium
r̄ocantur, monstravisset auctor.

Concludimus has observationes, salutando votum
H. Danielis, in fine prolegomenorum vol. pr. Thesauri:
'Faxit autem Dominus ecclesiæ christianæ O. M.,
cuius honorem omnes hymni celebrant, quem can-
tica prædicant et sequentiæ cum antiphonis laudi-
bus certatim extollunt, ut hic etiam studiorum
nostrorum fructus ad salutem ecclesiæ christianæ
valeat., Facile foret alios quam plurimos scriptofes
a sacris nostris exules, qui in laudes hymnorum
Ecclesiæ Catholiceæ excurrerunt, in medium pro-
ferre, sed quia nimis longum esset, abstinemus.

VI.

TABULA FONTIUM ET SUBSIDIORUM.

SVLLABUM fontium et subsidiorum adhibitorum liceat nobis non tam enarrare, quam probare, et quid consilii cœperimus in hoc recensu, cuius tres fecimus sectiones, exponere. Harum prima exhibet codices manuscriptos: Agendarum, Antiphonariorum, Breuiariorum, Cantionalium, Capitularium, Collectariorum, Diurnalium, Gradualium, Horariorum, Legendariorum, Librorum precum, Missalium, Ordinariorum, Psalteriorum, Sacramentariorum ordine chronologico propositorum, quibus hoc in Hymnario concinando usi sumus. Ac quidquid ad nostram scientiam peruenit, et quorum facultas nobis facta est, undique hausimus et excerptsimus, singulorum codicium a quibus mutuati sumus aliquid, nomina fideliter adscribentes. Recensum ipsum quod adtinet, poteramus equidem ad exemplum Angliæ, Galliæ, Germaniæ, Italiæ, libros manuscriptos prolixioribus animadversionibus ex historiis, scientia rei bibliographicæ, artium, antiquitatum, additis etiam ico-nibus polychromicis alioque adparatu, augere, ornare, splendideque ad morem nostrorum dierum

edere: sed me etiam tacente, omnis æquus rerum arbiter perspecturus est rationem: me sumtus quos ipse fero, ab hoc proposito prohibuisse. Cum itaque codicum manuscriptorum magna copia restet in iis, si excipientur principes, delineandis breuitati cum maxime studebimus. Secunda nostri syllabi pars recensebit libros liturgicos, neutiquam omnes qui sese raritate vel præstantia commendant, sed tantum selectos quosque; a completo recensu nimia eorum copia nos auocavit. Tertia sive ultima pars continet scriptorum antiquiorum et recentiorum subsidia, quia cum editor non solius u. d. literaturæ causa, sed maxime eruditæ utilitatis ad opus compilandum accedere debeat, noluimus omnium librorum, quod consultis hac de re adminiculis facile foret, sed insigniorum modo mentionem facere. qui nobis usui fuere. Quod ut confidimus æqui bonique habebunt benevoli et docti lectores, Utut autem exigente id argumento, et rerum copia, disquisitionem illam, quam de *Kalendario Strigoniensi* 429. s. et *Ordinario* 465. s. a nobis nunc primum editis, concinnavimus, ad calcem Hymnarii relegare oportuit, tamen libros manu et typis descriptos, quibus ad eos edendos usi fuimus, ut Tabulæ conspectus clarus evadat h. l. commomerandos esse duximus.

*

1. Agenda. Codex chartaceus, latinus, liturgicus, IV. m., ab una eademque manu luculente exaratus, 1528. finitus. Initia singularum partium huius libri literis pictis ornata, magna pars ocurrentium antiphonarum notis musicis insignita est. Argumentum huius Agendæ ecclesiasticæ quam ad Archidioce- sim Pragensem pertinuisse invocationes Sanctorum Sanctarumque Bohemiæ Patronorum in Litanis, referre suadent, præbet registrum præfixum, quod in 1. Quinquagenaria sacerdotii Joannis C. Simor p. 40. 1. descriptimus. Continet hic liber ritualis ceremonias, ritus, et benedictiones. Bibliothecæ † Joannis Cardinalis Simor. Da. 9.

2. Antiphonaria. Codex membraneus, Antiphonarium, elegantis sane operis liber choralis charactere gothico pulchre scriptus, rubricatus notisque musicis per integrum distinctus. Charta pergamenta est alba præstans, literas initiales florentes et ornamenta fulgida præclare picta, his quasi loculamentis imposuit miniculator effigies, quarum maxima longe pars ab impia manu excisa est. Resident: in lit. V. desensus Spiritus sancti, in lit. S. sanctissimum Sacramentum, in L. icon svavissima S. Elisabetæ Viduæ, in I. alicuius martyris. Ex argumento voluminis in grandi folio exarati manifeste patet, esse partem alteram Antiphonarii, sine hymnis, a Dominica Pentecostes ad primam Aduentus, pro usu Ecclesiae Hungariæ, cuius sancti Titulares in s. d. corpore reperiuntur. Folio primo r. vacue relicto ab alia manu inscriptum legitur: 'Hoc opus fecit fieri venerabilis magister Han de wyt alias de ispar quon-

dam canonicus et plebanus Ecclesie s. Martini In posonio. Anno d. 1488°. qui tandem vita functus est anno 1500. feria sexta post festum s. Johannis ante portam latinam cuius anima deo viuat'. Miniculatoris effigiem et annum, quo opus cœpit, v. 1484. cernimus in verso, ubi limbus inferior in orname-
nto monstrat virum cum legenda: loquebantur variis linguis; folio vero 271. adscriptus est ab eodem a. 1487. Ceterum textum exhibit bonum, dolendum quod hymnos non contineat. Bibliothecæ Capituli Posoniensis n. 5. Kn. 5. Similis huic est:

3. liber membraneus liturgicus, *Antiphonarium*, in folio, eiusdem Bibliothecæ Capituli Posoniensis, n. 3. Kn. 3., sed membrana, scriptura, quæ saeculi XVI. ineuntis esse videtur, decor codicis, longe inferioris valoris est. Iusunt codici, in quo hodie plura folia desiderantur, sequentes adnotatio-
nes: Mathias Suiechin a Pumberek 1575. Suffra-
giis; in diebus sabatinis, inter quæ de S. Martino Ep. occurrit, additur: Anno 1617mo 29. Maii Scrip-
tum a Joa. Ludovico piscatore cant. pos., In seq. Officium de Tempore ab Ascensione Domini ad Aduentum, et Sanctorum ad festum S. Catharinae V. M. habentur. F. CLXX. r. lit. C. miniato,
die s. Emerici, minio adpositum nomen Martinus Paterbiz 1567. Illud autem notatu dignum: in hoc libro chorali plures modos cantandi Inuitatorii cum Psalmo 'Venite exultemus, notis musicis provisos offendi. Eiusdem ætatis.

4. *Antiphonarium*, quod teste scheda adgluti-
nata thecæ anno MDLXXXXX cuiusdam Joannis Moli-

toris erat, nunc nostræ collectionis, in folio, chartaceum, rubricatum, charactere recentiore exaratum cum initialibus literis satis bene pictis, per hoc distinquitur, quod post officium de Tempore a Nativitate Domini ad ultimam dominicam Pentecostes, et Proprium Sanctorum catholicum, adiecerit cantiones bohemicas et officiolum aliquod e variis orthodoxis particulis consarcinatum, de J. Hus m., post quod de S. S. Eucharistiae sacramento antiphonæ cum responsoriis volumen claudunt. Legitur s. 1. mense Aprili officium rhythmicum de Sancto Adalberto Ep. M. quod incipit: 'Benedic regem cunctorum'. et finit cum Antiphona ad II. Vesper. Magnificat: 'Beate pontifex pater patronæ noster'.

5. *Antiphonarium*, sæculi XVIII. ineuntis, in charta, forma folii m. scriptus, per integrum notis musicis distinctus codex, exhibet literas initiorum utcunque coloribus variis ornatas. Continet hic liber choralis, ut ex officio proprio S. Pauli colligitur, partes quasdam Antiphonarii pro usu ordinis s. Pauli primi eremitæ. Bibliothecæ Jo. Card. Simor. Da. II. E longe maiori copia codicum, qui officium nocturnum atque diurnum, in usum Ecclesiæ Hungariæ, complectuntur, recensendi veniunt:

6. *Breuiarium*, sive duo fragmenta Breuiariorum, quorum ætas anceps, sed iuxta characteres literarum et ornamentorum gothicorum, sæculis XIV—XV. adscribitur. Primum fragmentum incipit cum Kalendario, sed mutilo, mensium Martii, Aprilis, Maji, Junii, Julii, Augusti, Septembris. Nomina S. S. Hungariæ Patronorum, sed etiam aliorum Cœlitum

minio notata sunt, Gerardi et Demetrii nigro colore scripta reperiuntur. Serior manus ad XVII. Kal. Aug. Andreae et Benedicti M. memoriam retulit. Continet Psalterium librarii et bibliopegæ oscitantia mire turbatum. Insunt notæ marginales correcturas et observationes rubricisticas continentes, lectu, ob codicem usu detritum, difficiles.

Fragmentum alterum æque in membrana scriptum et mutilum, præter cantica, symbolum s. d. s. Athanasii, officium Defunctorum et B. Mariae V. exiguum partem de Tempore a Dominica I. Adu. — II. Noct. Nativitatis Domini exhibit. Abundat notis rubricisticis, quarum scriptor, ubi de impositione Laudum feriis Natale Christi præcedentibus loquitur a. 1472. addidit F. IVⁱ m. Bibliothecæ Capituli Posoniensis ol. Rubr. 55. n. 89. Kn. 93.

7. Breuiarium Ecclesiæ Metropolitanæ *Strigoniensis*, ut patet e præmisso Kalendario, in quod ad primam diem Februarii adnotatus habetur obitus Dionysii de Széch, S. R. E. Cardinalis, Primate Archiep. Strig. a. D. 1465., quocum conspirat nota anni obitus in Chronicō, quod editioni Breuiarii Vindobonensi 1558., Nic. Oláh, Archiep. Strig. præfixit. III. Kal. Maji r. c. legitur inuenio dextere sancti regis Stephani. IIII. Non. Aug. Deposicio s. emerici. Cetera liber membraneus, fol. nitide additis rubricis scriptus, quem Denisius, [III. P. 2112.] seculo XIV. attribuit, institutionem præbet de ordinando computu ecclesiastico. Psalterium cum canticis excipiunt hymni, inter hos Sanctorum nostorum, cum prologo: 'Benedicat nos deus pater cu-

stodiat nos iehsus xristus, illuminet nos spiritus sanctus omnibus diebus uite nostre confirmet nos uirtus xristi, intercedentibus sanctis suis indulget nobis dominus unitersa delicta nostra. alleluia., Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis Den. MDCCCLXXI. [R. 29.] T. C. n. 1812.

8. Breuiarium secundum consuetudinem Ecclesiæ Zagrabiensis, codex latinus, membraneus, Præfixum Kalendarium cum S. S. Hungariae Patronis. Non Nou. legitur: ,emerici ducis Slavonie cōf. totum sollempne'. Cum nullum ducatum præter illum Hungariæ s. Emericus gesserit, id permirum libros liturgicos Zagrabenses, et quæ ex illis manarunt apographa, S. Emericum ducem Slavoniæ vocare! Post ordinem quo recitandum officium diuinum, sequitur id ipsum, ita ut hymni ubique s. l. inserantur. Dominica prima in aduentu domini loculamentum floribus ornat. 'Completo sic officio, scribit ad calcem Communis S. S. amanuensis, et de festiuo et de singulis vt expediebat disiunctis. Nunc recurramus confidenter ad dominum nostrum et matrem gracie et ad sanctos celestes curie simul eorum suffragia implorando., In suffragiis peculiare obseruatur: 'pro rege hungarie et populo sibi subiecto'. Terminatur his verbis scribæ minio pictis: Finitus est Liber iste anno domini [1400?] et Tricesimo. Deo sit laus. Additum in v. u. f. exiguum inventarium a 1478. confectum. Bibliothecæ Capituli M. Zagrabiensis. IV° a. n. 161. h. 8. 6—161.

9. Breuiarium partim in charta pergamena partim chartacea luculenter exaratum. In Kalendario,

quod primum locum occupat, Sancti Patroni indigetes iisdem diebus iam rubro iam nigro colore recensentur, queis alias apud nos reperiuntur, modo s. Gerardo duplex dies Febr. 24. et Sept. 25. a distinctis librariis assignatur. Psalterium excipiunt hymni continua serie descripti. In proprio de tempore nihil peculiare, officia rhythmica cum aliis nostris codicibus habet communia. Titulus testatur: 'iste liber est testamentalis Ecclesiae omnium Sanctorum in Budamér'. Ad calcem proprii de tempore legitur colophon: 'per manus Nicolai scriptoris de Transsylvania, de oppido Thorda ubi salisodium nominatur. Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo. Lauda scriptorem donec videbis meliorem'. Affabre ligatus liber VIII° Albæ Carolinæ, in bibliotheca Batthyányiana, K¹⁵, VI, 17. signatus custoditur. Celebranda hic mihi et grata mente commemoranda benevolentia Ressmi D. Canonici A. BEKE, Bibliothecarii Alba-Carolinensis, qui huius Breviarii, sicut etiam Missalis Imrefiani manuscripti, accuratam collationem instituens, variantes nobiscum communicavit.

10. Primæ qualitatis est **Breuiarium**, tegmine pelliceo communi sæculi XVIII. coopertum cum titulo: Missale Breuiarium Cisterciense, IV°. quod hodie in cimeliis, ut vulgus notum, regn. Principis Liechtenstein Vindobonæ asservatur. 1. 4. 12. Miræ pulchritudinis liber, in membrana subtili italica charactere romano eleganti scriptus, rubricatus, initialibus florentibus, iugamentis concinne delineatis et pictis, et in his iconibus sacris atque profanis, auro

et coloribus, nec non repetito insigni gentilicio donatoris sive possessoris ab artifice italico, forte florentino, ignoto ornatus. Quis fuerit ille, cuius eximius amor erga artes hunc codicem scribi decrevit, noluit donator invido silentio præterire, quippe qui f. 195. v. posteris tradit: Hunc librum breuiarij et missalis fecit scribi veñelis p̄r. dñs. *dominicu*s, prepositus ecclesie albensis Regnante Sere^{no} principe dño Mathia dei ḡra Rege Hungarie Bohemie etc. Anno domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, Natiuitatis eiusdem dominici prepositi anno Quadragesimo nono. Manu propria. Dominicus ille præpositus Capituli eo tempore collegiati Albaregalensis, diu impervivs mansit. Nostris primum diebus eruditis disquisitionibus V. Bunyitay, J. Csontosi, J. Pauer et Fl. Rómer ad liquidum demonstratum est, hunc præcipuum literarum renascentium amatorem, ab anno 1495—1501., DOMINICUM KÁLMÁNCSEHI episcopatum Varadinensem gessisse, unde ad sedem Transsilvaniensem promotus est. Insigni utebatur, in scuti tipartiti summitate Mitra pretiosa, sub qua in campo aureo leo rubeus erectus, infra stella argentea supra fundum cæruleum. His præmissis pauca quædam de argumento libri moneamus. Init Kalendarium, ubi cum reliquis Sanctis Regni Patronis, S. Gerardus VIII. Kal. Oct. et S. Demetrius VII. Kal. Nov. habentur. Sequitur Psalterium, postea hymni per anni circulum, officium de Beata Virgine, quod communiter dicitur ,*O decus*‘ deinde Proprium de tempore, de sanctis et primo in uigilia s. Andree,

historia. In dedicatione ecclesie. Cum in textu hymnarii nostri frequenter lectionum variantium huius manuscripti usum simus facturi, hoc loco ab uberiori enarratione abstinemus, aliis relinquentes de ornatu eiusdem illustri e præceptis artis iudicare.

II. Breuiarium eiusdem philothecarii magni æstimatum, Bibliothecæ monasterii Lambacensis O. S. Benedicti, cod. n. 89. fol. m. qui pretio et pulchritudine si prælaudatum librum non superat, saltem æquat. Librum munificentia Dominici præpositi Albensis, deinde Episcopi, Kálmánsehi, præter frequenter repetitum nobile stemma, quod idem cum illo Breuiarii in superioribus descripti est, monstrat icon solennitatis corporis Christi f. 215. r. ubi donator in litera S. cernitur in casula aurea, genuflexus, in extima vestis autem parte l. m. legitur nomen Dominici. Similiter f. 308. a. festo purificationis Mariæ V., in ædicula, quæ Simeonem ulnis Jesum puerum tenentem exhibit, visitur eadem figura cum epigraphe: Dominici prepositi Albensis. Sed et miniculator se bis memoriae posteriorum commendavit. Priori quidem loco f. 215. r. legendæ albi coloris adnotavit: Opus. FRANCISCI. DE. CASTELLO. Italico. De Mediolano. Et rursus f. 418. r. in fascia vasis limbi sinistri: Francisce. De. Castello. Italico. maiusculis. Merito ab omnibus quæritur: quis ille fuerit, et ubi gentium artem suam exercuerit, præstantissimis ævi, quod pictorum adeo ferax fuit, artificibus adnumerandus? sed proh dolor ad hunc usque diem, nihil de ætate et loco natali eiusdem nobis innotuit. De ornatu hæc commemoranda esse duximus,

nunc progredimur ad quasdam varietates adiencias, quibus hic liber choralis ab aliis distinquitur. Observandum occurrit: in Kalendario bis poni festum inventionis dexteræ beati regis Stephani 30. Maji et eadem Julii. In proprio de Sanctis festum s. Dominici, tutelaris episcopi Kálmáncsehi, ora et margo Cœlitibus ex ordine Prædicatorum: Dominico, Thoma Acq., Petro m., Catharina S. insignis, continet officium omnino priuum, quod incipit: *Gaude felix parens hispania etc.* Singulare prorsus et ab aliis haud parum differt: De Festo sanctissimi regis Stephani. Antiphonæ et responsoria passim non rhythmi sed prosæ modo historias sancti Stephani inchoando a patre Geysa enarrant. Similiter varietates reperiuntur in officiis rhythmicis S. S. Emerici, Elisabethæ et Adalberti, quas s. l. recensebimus. Denique lubet b. l. monere, textum huius Breuiarii in pluribus ad exemplaria Zagrabiensia redire, Ecclesiam autem Zagrabiensem diutissime ritu proprio Ecclesiæ Hungariæ persimili usam, nemo eruditorum ignorat: unde ad libros nostros liturgicos illustrandos, zagrabienses haud parum conferre iam alio tempore et loco innuimus. [V. Magyar szertartási régiségek. Esztergom 1871. p. 27. s.]

12. Eiusdem ætatis, 1489. scriptum *Breuiarium* habetur in museo nationali Budapestinensi, f. VIII., Cod. lat. 408. Initiales auro coloribusque pictæ, character scripturæ romanus, membrana sat nitida in duas columnas divisa. Dispositio partium officii nocturni et diurni cum prioribus codicibus communis. Præmittitur instructio de invenienda litera

dominicali. Kalendarium enumerat S. S. Hungariæ Patronos locis solitis. III. Kal. Junii: Inuencio dextere beati regis Stephani, minio. In corpore ad hunc diem præscribitur oratio, ut in die sancto i. e. 20. Aug.: „Deus qui beatum Stephanum regem confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti, et sanctorum tuorum societate sublimasti, præsta quæsumus, ut quem pannonia habuit diuine religionis doctorem in terris, eum modo ecclesia tua mereatur habere defensorem in celis“. Kolophon effatur: Hunc librum vel breuiarium fecit scribere Al. STEPHANUS DE NAGLAK canonicus Alben-sis et Bachiensis nec non altarista sancti regis La-dislai in ecclesia supradicta viddicet albensi.

1489

T. D. S. S.

13. Breuiarium, membraneum, fol. m. sine nota ævi, sed sæculi XV. Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, literis majoribus variegatis effigiatum et charactere gothico scriptum. Prima folia occupat Kalendarium, quod cum multiplici sub respectu attentionem nostram mereatur, de illo sermo recurret. Quod ad ordinem huius codicis, Psalterium excipit Hymnarium, intercalato deinde officio de Defunctis et B. Maria V., sequuntur Lectiones de tempore, de Sanctis singulis et commune, festis propriis Hungariæ suis quibusvis in locis insertis. Differentes hymnos istius libri chorialis et lectiones variantes in textu diligenter adnotare conatus sum, et alia præstiti, quæ ab eruditio lectore facile deprehendi poterunt, quæve hic commemorare, ne superflua crescat moles præsen-

tis recensus, nolui. Idem valet de aliis quoque codicibus a nobis in hunc catalogum relatis. Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis Den. DCCCLXXX.

[R. 27.] T. C. 1829. I, 293.

14. Sequuntur alia Breuiaria, quorum attamen usus criticus minor est; in his Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis **Breuiarium** membraneum f. fol. Sæc. XV. exeuntis, olim Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, mutilum. Cetera liber pulchre scriptus et in hoc singularis, quod multis rubricis ad ordinandum officium diuinum sit instructus. Post officium de B. Maria Virgine 'Incipiunt ymni per circulum anni per ordinem'. De Sanctis Regni Patronis desiderantur illi S. S. Adalberti, Stephani et Emerici, enimvero per integrum codicem hiant diversa folia. In extimo limbo f. 217. lingua hispanica a 1507. scripta noticia monstrat codicem originis Strigoniensis esse. Den. DCCCLXXXI. [R. 24.] T. C. 1481. I, 242.

15. Mutilum æque est **Breuiarium** aliud eiusdem Bibliothecæ Vindobonensis, evulsis quippe foliis usque ad Dominicam IX. post Pentecosten, in qua Hystoria Helye ponitur. Kalendarium huius codicis membranei, fol. ad festum s. Bartholomæi habet annotationem 1445. factam, installationis canonicalis waradinensis. Ecclesiæ Hungaricæ iam Sæc. XV. inserviisse ex omnibus patet. T. C. 1799. [Rec. 133.] I, 291.

16. **Breuiarium**, in charta pergamenta scriptum. f. IV. Vindobon. Bibliothecæ monasterii Beatæ Mariæ Virginis Scotorum O. S. B., 53. b. 10. sæculi XIV.

ad finem vergentis, vel initio sequentis XV. rubricis varium sed communiter exaratum in usum alicuius dicecessis Germaniae. Nobis pretiosum ob memoriam sive Hystoriam de sancta elizabet, eiusque hymnum, qui inchoatur: 'Gaude felix Hungaria..

17. *Cantionale.* Bibliothecæ capituli metropolitani Zagrabiensis, fol. in duobus voluminibus, I. 32—4, 252. et II. 13—4—116., membraneum, pereleganti charactere, literis initiorum picturatis atque inauratis, item multis Sanctorum, quorum complectitur officia, effigiebus exornatum. Kalendarium præfixum nulla habet nomina Sanctorum Patronorum Hungariae, solam S. Helisabeth sequior manus in oram intulit. Videtur Sæcali XIV. ineuntis opus, manu italica exaratum fuisse. Desunt hymni sed reliqua, propter argumentum, digna sunt quæ consulantur.

18. *Cantionale,* chartaceum, fol. rubricis et modulis musicis adstrictum, ruditer scriptum, Bibliothecæ Posoniensis Provinciae Marianæ Ordinis S. Francisci R. 94. Quæ continet sequentia sunt: initio hiante, officium rhythmicum S. Elisabeth, in ceteris hymnum de S. Ladislao ,Nouæ latidis' usque ad versum 'per quem nec gladius nec incursus hostium, mutila reperitur deinde Prosa de S. Stephano: Corde voce, quæ desinit in versu verbo uitæ sociata, deperditis quæ non exiguo fortassis numero sequebantur foliis. Illud vero commemoratione dignum, librarium, qui rubricas sæpe lingua patria adposuit, semet p. 43. ZENTMIKLWSY nominasse, annum scriptionis vero 1516. fer. IV. vigiliam S. Augustini.

19. *Cantionale,* chartaceum, notis musicis instru-

ctum fol. Franciscani Fr. Joannis KAJONI, de quo v. s. 64. s. p., v. conventus Csíksomlyoiensis, in residentia Szárhegy, 14. Aug. a. 1650. absolutus. Quid liber iste, qui rectius Graduale adpellaretur, in se continet, index ad eum in tribus columnis contextus uteunque exhibet. Præmittuntur cantiones in Festis Domini et Beatæ Mariæ Virginis, Prosæ de B. Maria Virgine, de Sanctis, Commune de Apostolis, et reliquis, ordine quo in Missalibus leguntur, sequitur pro defunctis, de Dominicis per annum, Missæ votivæ. Extima Pars 'Kyriale' inscriptum habet varios modos cantandi Kyrie, ab initiis cantus vel aucto-ribus [Kápolna, Baxa] vocitatos. Terminat: Amen. Finis est partis, Laus Deo, Gloria Sanctis. Insunt quædam instructiunculæ lingua patria concinnatæ. Demum post' Amen dicant omnia, 'Chronosticon':

Filomea pRæviA, Temporis amœni

Iam sOnAbat soleNNES cantus, inquit veni,

ChArissima sOcia. Simus deo pleNI

DVM refeCtVs LIber fit, sit PaX VnI SenI.

20. *Capitularis liber*, membraneus, fol. codex Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis, sæc. XIV., miniatus et exornatus, olim ad Ecclesiam Metropolitanam Strigoniensem spectans. Insunt Archiepiscoporum, Dignitariorum, sed etiam aliorum virorum ecclesiasticorum almæ Ecclesiæ Strigoniensis Mnemosynæ. Incipiunt anno Domini 1370. et finiunt 1533. Habemus in hoc Kalendario antiquissimos fastos, qui adusque nobis innotuerunt Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, unde in appendice huius Hymnarii p. 438—461. hoc memo-

ratu dignum monimentum per integrum ad fidem archetypi descriptsimus. In Ietania, S. S. Adalbertus, Demetrius, rex Stephanus, Emericus, Ladislaus invocantur. In suffragiis 'per estatem de festis usque dominicam tidi dominum,' reperiuntur distincta pro S. S. Stephano, Emerico, Ladislao, Adalberto. Den. DCCCLXX. [R. 27.] T. C. 1781. I, 289. Cf. 430.

21. *Collectarium* secundum rubricam et consuetudinem fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite, membranetum, mutilum, fol. S. XV. charactere gothico scriptum, nunc Bibliothecæ Gotwicensis ordinis s. Benedicti, ad quam cum aliis libris liturgicis manu et typis descriptis, sub cel. abbatte Godofredo Bessel [? 1720.] videtur devenisse. ²²⁰ I. ²³⁶ Ante Kalendarium, in quo cœlites indigetes patriæ recitantur, fol. 1. v. sequens pulchra oratio de S. Josepho invenitur: ,Domine deus qui beatum Joseph nutricium tuum, et matris tue custodem, testemque perpetue virginitatis, gracie tue vberitate fieri voluisti; quem inter huius seculi fluctus manentem liberum purumque fecisti, quesumus immensam clemenciam tuam, vt per eius intercessionem in nobis temporalium passionum flammas extingyas, et ignem tue charitatis accendas. Qui uivis.' Alio vacuo folio quidam S. XVII. descriptsit cantilenam christianam de Resurrectiose D. N. I. Christi: ,Christus surrexit, mala nostra tersit. Iam gaudeamus, in via qua fuimus, Christus nos reuocavit, in gloriam etc.' Sequitur alia de eadem: Surrexit Christus pridie alleluia alleluia, a Mone I, 195. n. 143. iam publicata.

In contextu suis quibusvis locis præter S. Paulum Er. orationes pro festis: S. S. Adalberti, Zoerardi et Benedicti, S. Stephani r. Ladislai, Gerardi, Demetrii, Emerici, Elisabeth regine [?] deprehenduntur.

22. *Diurnale* ordinis Eremitarum S. Pauli primi eremitæ, membraneum, VIII. charactere gothico Sæc. XIV. ex. exaratum, miniatum, librariæ reliquiorum O. S. Benedicti Gotwicensium, ²²⁹ C. I. 439. Præmittitur Kalendarium in quo Sancti Hungariæ promulgantur, sequitur Psalterium, officium diurnum de tempore et propium festorum additis quibusdam rubricis. E collatione cum Breuiario Paulinorum, quod a. 1540. Venetiis lucem vidit, patet in hoc libello haud pauca deesse.

23. *Graduale*, codex chartaceus, fol. musei nationalis Budapestinensis, cuius collector se prodidit in primo folio præmissa observatione: 'Anno salutifero Christi millesimo sexcentesimo sexagesimo Tertio Renovatum conscriptumque est hoc Graduale per me Paulum Malonfalvi Ludimagistrum Patayensis scholæ indignum., Exile hoc volumen, præter s. d. Passionem et Lamentationes majoris hebdomadæ, itaniam ad benedictionem fontis, et suffragia habet particularia S. S. Adalberti, Ladislai, Stephani. [Codex lat. 484.]

24. *Horarium*, codex chartaceus, liturgicus, IV. negligenter scriptus, bibliothecæ Provinciæ Franciscanorum Marianæ, Posoniensis. Continet duos libellos in unum corpus ligatos, quorum primus Horarium Beatæ Mariæ Virginis per anni circulum officio

de Tempore adaptatum continet finitque cum Completorio paschali; pars altera officium defunctorum maius et minus, hymnarium in quo sequentiæ de Sanctis Ecclesiæ Hungariæ, accessum et recessum altaris exhibit. Videtur esse sæculi XV. omnino ex-euntis. [N. 50.]

25. *Liber asceticus* institutionum, *precum*; legendarum, chartaceus, f. VIII. olim sanctimonialium Clarissarum, subinde [1801.] canonici quinqueecclesiensis Michælis Winkler, e cuius dono possidet regiae Universitatis Budapestinensis Bibliotheca [V, 9.] Cod. hung. IX. nro 1. p. 113. In memoriam serenissimi Proregis Josephi dicitur palatalinis 'Ná-dor-codex., Annus scriptioñis literis, in quibus error, et numeris clare 1508. esse, designatur.

26. Codex chartaceus, musei nationalis Budapestinensis, 27. Duod. Hung. charactere partim gothico, partim currenti exaratus, Sæc. XVI. init. a posessore Jacobo PEER, e scholis piis professore Historiarum posoniensi cognominatus. Insunt *legenda*e, hymni, Kalendarium, *preces*, institutiones piæ. A diversis diverso tempore scriptus, notationes annorum 1508. et 1526. præsefert, quarum neutra accurate de toto libro valere potest. Codicem iam a. 1803. descriptis cl. vir. N. Révai, in libro præclaro: Antiquitates Literaturæ Hungaricæ. I, 23. s.

27. *Liber precatorius*, a conventu P. P. Franciscanorum GyöNGYÖSIENSI adpellatus, in cuius libraria eum priscae editioni romanæ a. 1498. meditationum libri Johannis de Turrecremata adligatum reperit G. Döbrentei. Codex subinde a P. P. Franciscanis

Academiæ scientiarum hungaricæ oblatus, in eiusdem Bibliotheca custoditur. M. Cod. 8° 3. sz. In charta firma, charactere ætatis gothicæ exeuntis Sæc. XVI. atramento lurido, a pluribus librariis scriptus, exhibit hymnum latinum de S. Ladislao 'Salve benigne rex, latini quatuor strophas, hungarici de Eodem integrum textum: preces s. Brigitæ lingua patria, modum confitendi eadem; deinde latinos tractatus de peccatis, de donis Spiritus sancti, de fraudibus mercatorum, de octo beatitudinibus, regulam Viduarum, somniale quod sanctus Joseph composuit, commendationem albi, rubri et aurei Rosarii, denique S. Gregorii axiomata.

Missalia longe plura nobis servata sunt quam Breuiaria. E viginti et quatuor libris missalibus, quibus in recensione textus Sequentiarum usi fuimus, septem Sæc. XIV., decem et septem Sæculi XV., esse dignoscuntur. Poteramus numerum hunc denario facilime augere. Enimvero perlustravimus codices lat. Musei n. Budapestinensis: 92. 93. 214. 216. 217.; Bibliothecæ Capituli Posoniensis n. 21.; E. M. Strigoniensis L. 1, 7. Zagrabiensis: 17—3. 56—1. et 314. Sed standum erat monito egregii poetæ; utinam nunc dicat, iam nunc debentia dici. Antiquissimus et præstantissimus in numero Missarium, queis usi fuimus est liber Capituli Posoniensis:

28. Missale, membraneum, forma fol. m., scriptio elegans est, ut verborum ita et notarum musicarum, quas neumas vocare placet, et quæ per totum codicem verbis etiam Introitus, Gradualis, Postcommunionis adscriptæ sunt. Contextus est accu-

ratiōr, quam in aliis huiusmodi libris, et a mendis
satis diligenter purgatus. Literæ initiorum florentes,
quibus aliquot pulchræ imagines stylī s. d. romanici
ornatus gratia additæ, auro, coloribus et minio
fulgent. Dolendum f. XXXVI.—XLVIII. ab impia
manū evulsas esse. Ol. rubr. 4. n. 10. Kn. 10. Ligaturæ
inter asseres pars anterior continet foliolum adglu
tinatum, in quo legitur iuramentum a canonicis
Posoniensibus emittendum. In præmisso Kalendario,
cui inserti festi Sanctorum Hungariæ dies, m.
Februario XIII. Kal. Martii, ad festum S. Do
nati [d. 17.] eadem manus, quæ longe maximam
partem Missalis scripsit, adnotauit: anno Domini
M.^oCCC.^oXLI^o obiit Dominus Petrus Strigoniensis
et Posoniensis Ecclesiarum Canonicus et plebanus
ex tunc bone memorie Sabbato ante Dominicam
Esto michi. Eadem commata reperiuntur in Kalen
dario codicis Missalis bibl. mus. nat. 214.

Insunt permulta lipsana antiquæ nostræ liturgiæ,
unum ex his monumentum de ineundo matrimonio
hic communicasse pro instituti nostri ratione sufficiet.
Fol. CCCX.: Ordo ad faciendum nupcias. Episcopus
situe sacerdos indutus sacris uestibus, stans in introitu
ecclesie iubeat uenire sponsum et sponsam statuens
eos pariter ante fores ecclesie, sponsum uero in
dextra sponsam autem in sinistra et annulum po
situm super librum sacramentorum sic benedicat.
Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit.
Benedic † domine hunc annulum quem nos in
nomine domini nostri benedicimus, ut qui eum
portauerit in tua pace consistat, et in tua uoluntate

permaneat, et in tuo amore uiuat et senescat et multiplicetur in longitudine dierum. Per x̄m. dñm. n. Amen. Or. Creator et confirmator humani generis, dator gracie spiritualis, largitor eterne salutis, tu domine mitte spiritum sanctuum tuum paraclitum de celis super hunc annulum, ut armatus uirtute celestis defensionis, illi qui eum portauerit, proficiat ad salutem. P.

Tunc sponsus accipiat annulum et tenens dextram sponse ponat in pollice eius dicens. In nomine patris, et sic in indice Et filii, deinde in medico Et spiritus sancti Amen. Sequitur Benedicti sitis a domino qui mundum ex nichilo fecit. Preces. Manda deus uirtuti tue et confirma hoc deus quod operatus es in nobis a templo tuo in ierusalem tibi offerunt reges munera. Increpa feras arundinis congregacio thaurorum in uaccis populorum. Qui probati sunt argento. Or. Deus. — Respice quesumus domine. Adesto. — Benedic. Benedicat nos deus. pater. Amen. Quibus expletis introducuntur in ecclesiam et statuantur ante altare in dextra parte. Deinde missa agatur ordine suo sollempniter. Omittere nolumus advertere, Obsquiale secundum chorum alme ecclesie Strigonensis Venetiis 1501. publici iuris factum, eundem ordinem benedictionis nubentium continere.

In uerso folii ultimi numero distincti CCCXVIII. desinit manus coæua 1341., extima enim siue hymnica pars libri videtur quidem eodem saeculo XIV. sed ab alia manu, æque exercitata, exarata fuisse.

29. Missale Stephani dicti Golsonis, Soproniensis,

charactere gothico crasso, fol. scriptum. F. 246. librarius nobis testatur. 'Hic explicit liber do. stephani dicti Golsonis Desuppronio anno dni. M.^oCCC.^oLX.^oIII.^o finitus est iste liber feria sexta post festum margarete Virginis., Ordinem codicis, qui modo nobis Sequentiæ de s. Elisabetha recentendæ inservivit, non est quod exponam, cum idem sit qui in aliis manuscriptis missalibus. Custoditur in Museo nationali hungarico Cod. mss. Lat. 91.

30. Missale Strigoniense anno 1377. scriptum, picturatum et ligatum per Henricum STEFT, e Westfalia in patriam nostram invectum, p. t. parochum csukárdensem, iussu et sumtibus Joannis IMREFI, canonici posoniensis et jaurinensis, collectoris decimarum papalium † 1386. In membrana subtili f. fol. eleganter scriptum librum ornant litteræ initiorum auro coloribusque variis pictæ, imagines materiæ accommodæ, in quibus excellit initialis salutatam ab Angelo Virginem exhibens cum armalibus regni et aliis quatuor. Hodie custoditur in Bibliotheca Batthyányiana Albæ Carolinæ Num. V. 6.

31. Missale membraneum, fol. m. charactere gothico scriptum, literis initiorum partim rubro partem cæruleo colore pictis. Colophon notum reddit nomen scriptoris sequenti adnotatione: 'Explicit liber missalis per manus LADISLAI DE MISKOLCH Anno Domini Millesimo CCC.^o et nonagesimo IV.º, Praet Kalendarium cum Sanctis Hungariæ. Sequentias tenet quatuor de S. S. Ladislao, Stephano, Martino, Elisabetha, desunt attamen de S. Adal-

berto et Emerico. Spectat ad Bibliothecam Archiepiscopalem Agriensem.

32. Missale saeculi XIV. ad finem vergentis, charactere gothico in membrana sat luculenter exaratum, fol., initii literarum icunculis aliquot ornatis, aliis auro et coloribus illitis. Olim Capituli Posoniensis s. n. 26. nunc Musei nationalis Budapestinensis n. 215. Præcedit Kalendarium, in quo solito pauciores Sancti quam in aliis similibus inscripti habentur. Ad 7. Junii addita reperitur nota: „Hic obiit seremissima principissa domina margaretha filia Imperatoris Karoli [IV.] et carinalis soror duorum regum sc. bohemie et vngarie sub anno domini M.^oCCC.^oX.^o” Character literarum ornatarum paucarumque imaginum, ille est quem vocant ‘romanicum’. Nullis fere rubricis gaudet. Sequentiæ post Proprium de Sanctis et quidem post collectas de S. S. Josepho et Helena sunt adpositæ.

33. Missale membraneum Saeculi XIV. exeuntis, fol. min. Scriptura sequioris ætatis membranæ, qua anterior thecæ asser vestitus est, adpellatur: ‘Speciale ecclesie posoniensis.’ Si requiramus cur? difficile est dictu, nil enim argumentum codicis præbet, quod speciale huius Ecclesiæ olim S. Salvatoris, deinde S. Martini Ep., dici posset. Olim n. 59. nunc go. s. F. Knauz, cat. p. 186. e duobus documentis, quæ s. t. in hoc codice reperit, sed quæ nunc desunt, colligebat: fuisse Petri canonici c. a. 1318. Literæ florentes a miniatore meliore sunt factæ. Deficiente Kalendario, præmittitur præ-

paratio et gratiarum actio Missis, quæ suo ordine sic progrediuntur, ut dies festi ante et post solemnia Corporis Christi celebrari solita separantur. Kn. 94. Post Missas votivas, ordo perturbatus est. In calce demum Seqnentiæ adduntur.

34. Eiusdem sæculi XIV. est codex *Missalis* olim F. F. Eremitarum S. Pauli, hodie Bibliothecæ Gotwicensis Ordinis S. Benedicti s. n. 79., fol. charactere gothico s. d. transitus e stilo romano, cum rubricis et modulis musicis, a prima manu numeris currentibus prouisus. Paulinorum fuisse omnis pagina monstrat. Sufficiat legisse rubricam fol. XVII. r. post festum Epiphaniæ in hæc verba: 'De festuitatibus uero que inter octauam eueniunt, nil tunc agitur sed post actam octauam, excepta festivitate sancti Pauli primi heremite, que eodem die tanquam maius duplex celebratur cum commemoratione de epiphania'. In feriis rogationum inter suffragia S. S. præter tres S. Stephanum, Ladislauum et Emericum, occurunt S. S. Adalberti et Pauli. In Canone super 1. T. minio: clemens alexandrinus scriptum est, 'pro rege' memoria præcepta. Sequentiæ eadem quæ in libris missalibus typis descriptis eiusdem ordinis habentur.

35. *Missale*, membraneum, fol. scripturæ gothicæ, imagines refert præter maiores, in quibus laudabilis illa Christi veluti viri dolorum, in 1. T. canonis, minores et literas ornatas minus speciosas, Capituli Posoniensis olim rubric. 17. hodie 8. Kn. 8. Anteriori codicis thecæ, ab alia manu insertum est iuramentum Præpositi ecclesiæ Sancti Salvatoris alias

Sancti Martini. Scriptor codicis f. 299. r. minio sequentia inscripsit: 'Iste liber est completus per manus domini Michaelis de tyrnavia canonici Posoniensis ad laudem dei omnipotentis. Sub anno domini millesimo quadrigentesimo tercio. Orate pro eo propter deum.' Interim alia nota in fine post Sequentiam Ave Maria gratia plena adfirmat: 'Completus est iste liber in vigilia sancti Andree apostoli anno dō millesimo Quadragesimo Tercio'.

36. Codex *Missalis* membraneus interiectis foliis chartaceis, IV. a rudiori manu exaratus, qui ad aliquem ordinem religiosum olim spectavit, forte Augustinianos, quorum viginti et quinque asceteria hungarica enumerat auctor compilationis: 'Memoria provinciæ hungaricæ augustinianæ antiquæ'. Bibliothecæ Provinciæ P. P. Franciscanorum Posoniensis s. n. 49. Liber incuria librarii confusus et oscitantia eiusdem male descriptus est a. 1459. Sequentiæ, quarum passim sola initia adlegendantur, iam in corpore, iam in fine Missalis reperiuntur.

37. *Missale* membraneum IV. Bibliothecæ Capituli Zagabiensis 44. c. 2. n. 323. Præmittitur Kalendarium, in quo S. S. Hungariæ Patroni promulgatur. Mente Majo Kal. XIII. ad diem. s. Potencianæ scriptor annum adposuit 1467. Aliam notam chronologicam Apr. Kal. XVI. habemus: 'Hoc mane feria tercia R̄dus d. Oswaldus ep̄s Ecclesie Zaḡbs mortuus est, neglexit vero addere a. 1490. Solitæ sequentiæ in libro alias minus decoro, leguntur post benedictionem mulieris post partum. Eiusdem

Ecclesiæ Zagrabiensis est codex liturgicus c. 27.
ser. 4. n. 216. fol. m.

38. *Missale* membraneum, fol. m. more consueto gothico exaratum, cuius scriptor in fine Sequentiæ 'Stabat mater, picto scuto Báthorianorum consimili, adiecit epigraphen: domino vito preposito Zagrabiensi: GAMALIAS DE ZUHALOOGH in domini anno 1473. Praeit Kalendarium cum indigetis Cœlitibus s. Coronæ Hungariæ. Post missam de s. Apollonia habetur collectio sequentiarum hac inscriptione, quæ etiam in aliis Missalibus Zagrabiensibus repetitur: 'Ad laudem et gloriam dei omnipotentis et unigeniti filii eiusdem jehu xristi, glorioseque eius genitricis ac sanctorum celestis curie. Recitande sunt in missarum solenniis sequentie ordine infra scripto., In his de beata virgine tempore paschali 'Stabat iuxta xristi crucem' negligenter descripta.

39. Codex *Missalis* membraneus, Capituli Posoniensis, fol. s. n. 18. cuius origines refert adnotatio manu Bartholomæi rectoris beneficij Listiani præposita: 'Iste liber emptus est anno Domini Millesimo Qudringentesimo Septuagesimo octauo die sanctorum Tiburcii et Valeriani martirum per Honestam dominam N. Relictam condam NICOLAI LIST Ciuis poson. felicis memorie pro beneficio per ipsam Relictam in Ecclesia S. Martini hic posonii fundato pariter et solutus Viginti uno florensis vngaricalibus'. Quod autem summopere dolemus hodie mutillus, e foliis a librario ñis CCLIII. signatis, impius fur scissione evulsit I—LIX., item f. CLXVII—XXIII. Quæ continet, ordine noto sunt disposita, absunt

attamen moduli musici. Imagines et literæ picturatae huius codicis artificem patrium dexterum produnt. Missæ pro Defunctis subiunguntur Sequentiæ, quarum ultima est prosa ,In Estate dominicis diebus^f f. CCLXVIII. Omnes iam celebremus. Kn. 18.

40. Missale membranetum, fol. charactere gothico luculenter scriptum, literis initiorum auro, coloribus minioque exornatis, Capituli Posoniensis olim Rubric. 8. nunc. n. 9. Kn. 9. Tabula anterior et posterior ligaturæ nuda est. Ordo huius libri liturgici in quo Kalendarium deest, ab aliis Ecclesiæ Posoniensis haud differt. Post officium Sabbati sancti, in cuius litania S. S. nostri Patroni invocantur, habetur accessus altaris, ordo missæ, præfationes sine cantu. Post festa mobilia, Proprium de Sanctis sequitur, in quorum numero: S. S. Adalbertus, S. Ladislatus, vigilia S. Stephani, Demetrii, Emerici, Elyzabeth. Succedit Commune S. S. f. CCL. v. Missæ votivæ queis præmittitur observatio: 'si in aliqua ebdomada festa non occurrant, tunc iste ordo poterit salubriter observari. Primo die dominica officium de sancta Trinitate. Feria secunda missa pro defunctis. Tercia feria de spiritu sancto Dum sanctificatus. Feria quarta de angelis: Adorate dominum omnes angelieius. Feria quinta de Caritate Karitas dei diffusa. Feria sexta de s. Cruce nos autem gloriari. Sabato Salve sancta parens. Demum Sequentiæ a f. CCLXIII [r. 254]. — LXVIII. et in penultimo folio vacuo oracio contra turcos, atque notula cantoris pro letania majori.

Monitum in subsequentes codices missales n. 41. 42. et 43. insignitos, qui merito præcipuis manuscriptis liturgicis picturatis miniatisque accensentur et origines suas munificentiae *Episcopi KÁLMÁNCSEHI* debent. Uni quidem Mæcenati, sed diuersis, uteunque quatuor artificibus adscribenda sunt ista lectissima artis pictoriæ opera, qui sub auspiciis magni condam artis kalligraphicæ et pictoriæ patroni hos libros ornaverunt. Oculus vix satiari potest cernendo penicilli et crysographi artificium, mens iucunde pascitur ingeniosa illa emblematum, symbolorum, florum varietate, quibus limbi, frontes, literæ initiorum speciose consistæ sunt. Quod inprimis codicem Kálmáncsehi-Erdödyanum n. 43. adtinet, ratio s. d. stili svadet imo cogit duos artifices distinguere, quorum unus germanus, alter italus esse ultronee agnoscitur. Sane pictor germanus vestigiis inhærens celeberrimi chalcographi Martini Schongauer mira arte sed quadam audacia frivola, ludicro picturæ generi, quod grotescam vulgo dicunt, propria, quæ gravitati argumenti haud conuenit utitur. Ita oram extimam folii, in quo s. Missa de festo Corporis Christi legitur, profano modo sic illustravit, ut impossibile sit ad conspectum huius picturæ non meminisse præcepti, quod poeta venusinus in arte poetica his verbis iniunxit: *'pictoribus atque poetis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. Sed non ut placidis coeant immitia; non ut serpentes avibus geminentur, tigribus agni'*. Itaque fas non est rem gravem leviusculis quantumvis splendidis imaginibus

depingere. Qui alteram partem eiusdem Missalis picturis exornavit, utitur etiam ostentatione ingenii in re cultus diuini minus apta, facilitate interim tali, quæ Italum fuisse arguit. Ceterum fol. CXXXII. v. Missæ supralaudatæ artifex in ornamento, quod textum per duas columnas exaratum diuidit, monogramma in scuto rubro adposuit, nobis saltim impervium. Julio Clovio hunc pulcherrimum librum adscribere voluerunt, provocando ad officium Beatæ Mariæ Virginis, quod inter cimelia Bibliothecæ regiæ Monacensis Cim 48. [ol. V. a. 10. Cod. lat. zz. 640. Clm. 23640.] asservatur et a J. Clovio 1574. [?] pictum esse dicebatur, sed hodie collata forma effigierum, quas exhibet exemplar dedicationis ad Carolum V. imp. 'Stanze D'Eulalio D'Ascoli sopra l'impresa d'Aquila' quod hodie in Bibliotheca Palatina Vindobonensi custoditur [S. CC. 12. a. b.], Clovio abiudicatur et artifici belgæ attribuitur. Interim neque diligentissimus C. J. Mazuchelli, neque J. Kukuljevič Sakcinski, Clovii biographus croata, neque eius pedisequutus J. W. Bradley ausi sunt effigies et ornamenta speciosi codicis Kálmánchehiani Clovio asserere. Ad extreum addere placet, librum optime conservatum, thecæ inter tabulas ligneas holoserico vestitas, inclusum, cum argenteis claustris, operimentis et cælatis S. S. Patronorum Ecclesiæ Zagrabiensis figuris, quam fieri fecit M. BOGDÁN episcopus Zagrabiensis.

41. *Missale* colligatum Breuiario s. n. 10. in Bibliotheca regnantis principis de Liechtenstein. Deest Kalendarium, prima sex foliola, quæ acces-

sum ad benedicendum vinum et aquam usque ad Canonem continent, non sunt numeris signata, reliqua a prima manu numeris distincta esse reperiuntur. F. 4. n. s. v. elegantissima Christi crucifixi cum pulcherrimo iugamento, in quo Salvatoris oratio in monte olivarum, depositio de cruce et sepultura visitur, imago; f. LXXII. v., ut alias copiosas effigies prætermittamus in lit. D. icuncula s. Stephani regis iam senis, sine corona sed cum sceptro et pomo regni conspicitur. CV. desinunt numeri, sequuntur Prosæ, quarum ultima 'Dies ire'. Omnino singulare est, quod tota liturgia feriæ V. in Cœna Domini, ac feriæ VI. in Parasceve et Sabbati sancti desit!

42. Codici supra descripto simillimum est *Missale* eiusdem Philothecarii Dominici Kálmánçsehi, quod Cimeliarchium Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis custodit. Præmissis duobus foliis vacuis, in sex describitur Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ, qui etiam in litania Sabbati sancti habentur. Textus et tenor libri cum codice ante laudato n. 41. convenit. Picturæ effigierum, insignis Kálmánçsehiani frequenter repetiti, animalium, plantarum, multo auro et coloribus illustris ornatus, ab uno eodemque artifice profectus esse videtur. Post Commune Sanctorum in foliolo vacuo recentior manus addidit sequentiam 'Dies ire'. Deinde 'Incipiunt sequentie'. Et primo De Adventu dominicis diebus.

43. Thesauri Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, non infimus decor est grande illud *Missale* [41 × 30], quod duobus mæcenatibus, quippe D. KÁLMÁNCSEHI et Joanni V. cognomento BAKOCS, iti-

dem et ERDŐDY, filio fratris Thomæ Cardinalis, Primate et Archiepiscopi Strigoniensis, quorum armates in multis paginis magnificentissime picturatæ oculis usurpantur, sed u. s. p. 104. v. duobus, præter librarium miniatorem, artificibus debetur. Kalendario præposita est imago integrum implens paginam in qua exhibetur supra S. S. Trinitas, infra in trono sedens B. V. Maria, circa quam O. O. Sancti cœlites. Ad lævam genuflexus Dominicus noster donator cum baculo pastorali, pluviali indutus, manu Dieparæ super humerum eius posita. Scutum denique Kálmánchianum videlicet in fundo aureo leo erectus ruber, nigra fascia diuisus a cœruleo, in quo stella cernitur. Ceterum de reliquis picturis ob rationem superius adductam tacemus, illud solum adnotantes, quod scutum Bakocs-Erdöyanum, rota fracta cum cervo, similimo modo pictum et ornatum deprehendatur, quemadmodum in noto maximo illo Graduali Bakocsiano Bibliothecæ Metropolitanæ Strigoniensis; porro quod hodie adhucdum aliqua vacua pro picturis loca in Codice inveniantur, aliarum solæ delineationes sine coloribus existant. Et hæc indicasse pro instituti nostri ratione sufficiet. Nunc aliqua in universum de ordine pretiosissimi Missalis adjiciamus. In Kalendario S. S. Aallbertus, Eleuatio dextere beati reg. Stephani, Ladislaus, Andreas et Benedictus, Depositio s. Ladislai, Stephanus primus rex ter, Emericus bis, Gerardus, Demetrius, Heliabeth commemorantur. Reliqua non est quod recenseamus, cum eadem sint, sicut in aliis missa-

libus manuscriptis illius ævi. Post. fol. CCXLVIII. in duodecim foliis non numeratis continentur sequentiæ, inter quas mirum, solæ de S. S. Stephano et Helisabeth reperiuntur. Fol. CCXljs missæ votivæ. Fol. CV. v. Ordo baptismi in sabbato sancto legitur.

44. *Missale* Zagrabienense, membraneum, fol., in Bibliotheca eiate capitulari s. n. 55—3. cuius scriptor se in colophone nominavit: 'Explicit presens missale per manus *Mathei* presbyteri de *milethnicz* plebanique sancti pauli in othmya Anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto., Interim notandum cum in iugamento s. d. stili germanici, pro summa Missa Nativitatis Domini inferior ora armates Kálmánchianos ruditer quidem picturatos exhibeat deinde ab alia manu in Missa Pentecostes insignia episcopi Martini condam Bogdan, episcopi Zagrabiensis [† 1646.] et castrum goricense Zagrabiae visuntur, a variis vario tempore exornatus fuisse videtur liber iste; e quibus ille, qui iugamentum in Proprio de Tempore circum circa pinxit: superius repræsentans Christum in trono cum angelis, inferius S. S. Petrum et Paulum et arma Kálmánchiana, altero sequioris ætatis longe præstat. Argumentum missalis: Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ, Praeambula i. e. rubricæ et ordo Missæ, preces post Missam, Proprium de Tempore, de Sanctis, Commune, finit cum sequentiis.

45. *Missale* membraneum fol. olim Capituli Posoniensis, nunc Musei nationalis Budapestinensis, Cod.

Miss. Lat. 219., anno Domini 1488., iussu et sumptibus matronæ v. Magdalena Rosenthaler, pro usibus altaris majoris S. Martini Ecclesiæ collegiatæ et parochialis, diligenter scriptum. Inest Kalendarium et Sequentiarium Ecclesiæ Hungariæ. In Kalendario reperitur Kal. XIII. Apr. festum Joseph nutritoris domini, et Kal. III. Junii Stephani regis. Post ordinem Missæ, qui finit nota anni 1488, sequuntur Missæ Dominicanum post Pentecostem, liber Sanctorum, qui cum S. Catharina V. et M. desinit; deinde incipiunt missæ speciales, in agendis mortuorum, demum Sequentiæ, quæ terminantur de commemoratione beate Marie virginis.

46. *Missale* membraneum, fol. rubricatum miniatumque et in præcipius festis imaginibus et literis initiorum florentibus ab artifice patro exornatum. Tabula ligaturæ anterior exhibet dedicationem donatoris Lucæ [Literati?] condam decretorum doctoris præpositi et canonici E. C. Veszprimiensis, qui illum librum scribi et decorari fecit, et anno 1489. S. Michaeli Archangelo, principi militiae cœlestis, Ecclesiæ Cathedralis Veszprimiensis Tutelari vovit. Nunc Capituli collegiati Posoniensis [Rubr. 2.] n. 6. Initium mancum, hiat Kalendarium præfigi solitum, et initium Missæ Dominicæ I. Aduentus. Officium Sabbati sancti sequitur consuetus ordo Missæ, in quo præfationes a seniori manu modulis musicis prouisæ sunt. Post Propria incipiunt missæ communes de festis Sanctorum, qui carent propriis, missæ votiuæ, in his de S. Gratiano pro furto, f.

366. prosæ, quæ terminantur in Visitatione B. Mariæ Virginis. Kn. 6.

47. *Missale* membraneum, fol. m. Bibliothecæ Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, simpliciter exaratum. Codex Sæc. XV. in fine mutilus s. n. 12—4—84. In Kalendario mense majo Kal. III. Jun. Eleuacio dextre beati Stephani regis, reliqui autem S. Patroni nostri suis in locis.

48. *Missale* membranetum, fol. eiusdem Bibliothecæ Ecclesiæ Zagrabiensis 262. [42—3.], communiter descriptum. Præmittitur Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ. Post missam de s. Apollonia cum noto prologo 'Ad laudem, proferuntur sequentia, quarum illæ, quæ post festum Corporis Christi præscribuntur, evulsæ et f. 269. rec. num. unica de beata Virgine tempore paschali 'Stabat iuxta crucem, hodie amplius reperitur.

49. Codex membraneus liturgicus Capituli Posoniensis, olim rubr. 10. nunc n. 19., continet *Missale* Sæc. XV. exeuntis in forma s. d. folii nitide scriptum literis initiorum florentibus et decore orarum characterem germanicum præseferentibus ornatum. Eiusdem stili est imago Canoni, in quo pro rege memoria præcipitur, adposita. Kalendarium nullos memorat Sanctos Patronos Hungariæ, quorum tamen, videlicet S. S. Adalberti, Ladislai, Stephani, Emerici, Martini, Elisabethæ missæ et concernentes prosæ in libro hocce continentur. Ceterum ordo Missalis perturbatus est. Enimvero post Proprium de Tempore, quod usque ad festum sacratissimi Corporis Christi, addita Missa de Dedicatione Eccle-

siæ protenditur, sequuntur prefationes cum Canone; hinc continuantur Dominicæ post Pentecostem a I—XXV. et mox sequitur de Sanctis per anni circulum, et Commune. Kn. 19.

50. *Missale* membraneum, fol. charactere gothico, elegantis sane operis, exaratum; literas initiales miniculator ornamentis, adpositis etiam icunculis depinxit, olim Capituli Posoniensis, nunc Musei nationalis Budapestinensis n. 218. Codex hic exente sæculo XV.º scriptus plurima cum prioribus recensitis missalibus habet communia. Præit Kalendarium, in quo præter omnes festos dies Sanctorum Hungariae indigetum, ad. 9. d. Martii memoria fit S. S. Cyrilli et Methodii episcoporum. Rubris liturgicis abundat. In Canone litera T. decorata est effigie Christi in horto olivarum sanguinem sudantis, loco angeli e nubibus, porrecta est manus Dei Patris Cernuntur etiam aliae imagines cum ornamentis ad festiuitatum congruentiam positæ. Post missas votivas 'Incipiunt sequentie per circulum anni: 'Grates nunc omnes, etc.

51. Eiusdem ætatis est Codex litur. Bibliothecæ monasterii Gotwicensis O. S. B. inferioris Austriae, fol. m. continens *Missale* fratrum Eremitarum s. Pauli, mutilum. ²¹⁷_{1. 234}. Charactere gothico, sæculo XV. cum literis initiorum florentibus et notis musicalis scriptus, hodie Kalendarium habet a Mense Mayo ad Decembrem, quod sicut et Canonis, pro rege, neconon Litania sabbati sancti librum pro usu liturgico patriæ nostræ factum esse docent. Ad familiam religiosam Paulinorum pertinere patet e f. CXXXV.

r. in quo reperitur Missa: 'In festo S. Pauli patris nostri primi heremite'.

52. Codex latinus liturgicus, cuius amanuensis, charactere sæculi XIV. mediocri crasso usus, addito nomine proprio in Colophone **Psalterium** adpellavit his verbis: 'Explicit liber psalterii per manus nicolai sac. scriptori, de cerouabrida. Quicunque erit legens in isto breviare semper sit orens dominum pro me'. Hæc nota in psalmos Lauda Jerusalēm, et Laudate dominum de coelis, colore rubro a calligrapho exarata fuit. Argumentum eius in multis, e. c. festo S. Stephani conuenit cum officio goriciensi Ecclesiae Zagrabiensis. Custoditur in bibliotheca musei nationalis Budapestinensis Cod. mss. Lat. 33.

53. Blasii de Vág, Canonici Ecclesiae collegiatæ Posoniensis ad. S. Martinum, qui iuxta annotationem, quæ claudit codicem, 'feria III. a. post festum corporis xristi anno domini millesimo Quadragesimo decimo nono, obiit, erat **Psalterium**, de quo supremis tabulis disposuit: ut iste liber cum textu bene completo, sit ad usus Prepositi Posoniensis et 'perpetue maneat ecclesie posoniensis,. E dono Capituli, cuius Bibliothecæ s. n. Rubr. 38. inscriptus erat, hodie possidet museum nationale fol. Cod. mss. Lat. 128. Exhibit hymnos Sanctorum Regni Hungariæ, adpositis modulis musicis.

54. **Sacramentarium Zagrabicense** codex Bibliothecæ Capituli M. Z., 46—II. f. VIII. m., cum ornatu pictorio sæculi XI., neumis et literis initiorum

depictis clarus sed mutilus, e quo constat, quid illo ævo in mysteriis ecclesiasticis agebatur.

55. Agmen librorum manuscriptorum claudat, qui veluti omnium antiquissimus primus prodire debuisset, quod, *Sacramentarium Bolduense Sæculi XII.* cognominavit Ep. Ignatius comes de Batthyány, hodie ab aliquibus *codex Prayanus* æque minus recte adpellatus. Enimvero potius ab immortali memoriae Primatis Petri Card. PÁZMÁNY, qui illum Capitulo Posoniensi donum dedit, nomine insigniendus foret. Consignatio rationum librorum et manuscriptorum a Ven. Capitulo Posoniensi Museo nationali die 13. Januarii 1813. per manus p. t. custodis c. Andreæ Melczer cessorum vocat: *'Missale manuscriptum antiquum in fol. min. sub. N. cap. 62.,*

Cum in superioribus frequenter manuscriptorum liturgicorum, quæ Capitulum Posoniense nobilissimo collectionum Athenæo, quod augusti Regis Ferdinandi V. clementia atque ser. condam Palatini Josephi archiducis consilio et industria, com. Fr. Széchényi virtute erectum fuit, ultro obtulit: visum est mihi hac scribendi occasione ad me devoluta paucis recensere, qui libri manu et typis descripti bibliothecæ musei nationalis hungarici illati fuere. Sunt hi codices missales numero decem, qui olim in libraria Capituli Collegiati sub numeris capitularibus: 4. 12. 15. 19. 26. 27. 28. 30. 32. 33. fol. custodiebantur. His addita Biblia Sacra mssa tria s. n. 12. 75. 85. fol. Breuiarium m. 38., Martyrologium m. 50. Psalterium m. 80. fol. et Joannis Pápai

opus de Eucharistia m. IV. s. n. c. 53. Porro tradi-
ti sunt quatuor super viginti libri, in his incu-
nabula: Missalia Strigoniensia a. 1484. 1486. 1491.
1495. 1498. et Quinqueecclesiense a. 1499. — Ordin-
arius Strigoniensis a. 1496. Historia Lombar-
dica 1488. Pelbarti de Temesvár serm. de Sanctis.
1489. Ei. Biga salutis 1498. Demun Thuroczii
Chronicon Hungariæ a. 1483. In universa hac do-
natione, ut omnes fatentur, eluxit Canonicorum
Posoniensium sanctus amor patriæ, quare nolui-
mus eam donationem h. l. silentio præterire.

Interim ut ad Sacramentarium nostrum ex hoc
diuerticulo revertamur, quod annis abhinc viginti et
duobus elapsis, pluribus mensibus oculis usurpare
contigit, sincere fatendum inde a diebus eruditissimi
Antonii Ocskai, qui 1838. in prolegomenis ad
vetero-hungaricorum monumentorum edit. T. I. theo-
logice de eo commentatus est, neminem hunc codicem
menbranaceum cuius pretium et antiquitas a pluri-
mis commendatur, habito respectu ad antiquam
Ecclesiæ Hungariae liturgiam tractasse. Oscitantia
siue imperitia bibliopegæ librū male ligatum
fuisse iam suo tempore iuste querebatur Ocskai;
hodie nullo tegmine coopertus existit, sed folia
sive chartæ pergamena solutæ, esse reperiuntur.
Ceterum variante in singulis iisque bene multis
queis constat partibus, scripturæ charactere, neu-
mis q. d. tribusque imaginibus distinguitur. Haud
dubium est antiquissimam libri partem illam esse,
quæ sacras preces in conficiendis sanctissimis Sa-
cramentis præscriptas exhibet.

At vero ut de ætate et argumento Codicis rite iudicari queat, plures soluendæ forent quæstiones. Prima est de Kalendario, quod palæographice et hagiographice diligentissime examinandum foret. Altera an Clericorum sacerdotalium vel quod magis verisimile est regularium fuerit? E solerti investigatione scripturæ textus, singularum partium ætas determinanda occurrit, pluribus enim librariis tribuendum esse, omnes qui de illo commentati sunt, admittunt. Maximi certe subsidii in constituendo libri argumento esset perpetua Liturgiarum veterum collatio. Qui Sacramentarium hocce cum aliis editis et manuscriptis penitus comparare voluerit, multa quidem consona, sed et haud pauca diuersa notatique digna deprehendet. L. Fejérpataky, magyar könyvszemle. Budapest. 1884. p. 107. cod. mss. német-ujváriensium: Missalis s. XIII. Breuiarii S. XV. hungarici et alterius transsilvaniensis; liber könyvkiállítási emlék Missalis hungarici S. XV., quod hodie Salisburgi reperitur meminit, demum Dreves, Analecta hymnica medii ævi IV, codicem Pragensem XIII. G. 9. sæc. XV. p. 239. allegat, quorum attamen inspiciendi copia mihi non est facta.

* * *

LIBRI LITURGICI TYPIS DESCRIPTI.

Cantionale processionum ex veteris Zagrabiensis Basilicæ Divi Stephani Regis consuetudine institutum. Viennæ Austriæ. Ex typographia Kalliwodiana. Anno 1751.

Breviarium inxta chorum ecclesie *constantiensis* diligentissime emendatum. Erhardi ratdolt viri solertis mira imprimendi arte. Auguste Vindelicorum. A.D.M.CCCCXCIX.

Breviarium iuxta consuetudinem ecclesie *Ratisponensis* bene retisum ac fideli studio emendatum arte et impensis Erhardi ratdolt viri solertis. Anno domini MCCCC. XCVI.

Breviaria Ecclesiæ *Metropolitanæ Strigoniensis*: Huius breviarii finis adest feliciter. Anno christi salutifero M.^oCCCC.^oLXXX.^o... Serenissimo principe Mathia Ungarie... Rege inuitissimo regnante ob multorum clericorum vtilitatem imprimi iubente inclita venetiarum in vrbe summo studio elaboratum. Impensis vero Joannis cassis dicti librarii ex Ratispona. Et per industriosum artis impressorie magistrum Erhardum radolt de Augusta impressum.

Breuiarium de tempore et sanctis etiam commune sanctorum per anni circulum iuxta consuetudinem et ritum sacre ecclesie Strigoniensis. Anno domini M.CCCC.L.XXXIII. Theobald. Feger de Kirchem.

Breviarium secundum usum ecclesie Strigoniensis. Venetiis impressum in edibus Petri liechtenstein. Impensis Vrbani Keym librarii Budensis. Anno 1513.

Breviarium secundum usum alme Ecclesie Strigoniensis quam pluribus figuris decoratum. Impressum Uenetiis per nobilem uirum lucantonium de giunta florentinum. Impensis Urbani Keym librarii Budensis. Anno domini M.CCCCC.XV.

Breviarium secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis mancum, Sæc. XVI. init., desunt omnis generis imagines, olim Thomæ Holcz canonici Posoniensis c. a. 1582., nunc P. P. Franciscanorum bibl. prov. Marianæ.

Breviarium secundum usum alme ecclesie Strigoniensis. Anno 1524. Uenetiis in edibus Petri Liechtenstein. Michael Prischuiz Librarius Budensis excudi mandauit.

Breviarium Secvndum usum almæ et Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis in promotionem diuini cultus et ministerij, denuo impensis Reuerendissimi Domini Nicolai Olahi eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopi impressum. Per Raphælem Hoffhalter. Viennæ Austriæ. Anno M.D.L.VIII.

Breviarium iuxta consuetudinem ac quotidianam obseruantiam chori ecclesie Zagabiensis moderatum.... magna cum diligentia reuisum et fidei studio emendatum per venerabilem dominum Bla-

sium decretorum doctorem Archidiaconum de Kemleek et canonicum ecclesie Zagrabiensis. Impressum venetiis per Erhardum radolt de augusta. Anno salutifere incarnationis M.CCCCLXXXIII.

Breviarium secundum usum ecclesie Zagrabiensis magna cum diligentia reuisum et fideli studio emendatum. Impressum venetiis per Lucantonium de giunta florentinum. Impensis Joannis pap libra-rii budensis. Anno domini M.CCCCCV.

Breviarium ad usum Cathedralis Ecclesiae Zagrabiensis. Viennæ Austriæ. Typis Leopoldi Voigt, Universitatis Typographi. MDCLXXXVII. et VIII. Jussu Rssmi et Illmi in Christo Patris et Domini, Dñi Fratris Martini Borkovich m. D. Colocensis Archiepiscopi, Episcopatus Zagrabiensis Administratoris.

Beuiarium ordinis sancti Benedicti de nouo in monte pannone Sancti martini: E rubrica patrum mellicensium summa diligentia extractum. Uenetiis impressum arte et ingenio Luce antonii de giuntis Florentini. Expensis autem Nobilis viri magistri Joannis pap Librarii budensis. Anno a christi nativitate. MCCCCCVI. — Auctoritate immo et commissione Mathæi Archiabbatis dignissimi. [1500—34.]

Breviarium monasticum secundum ritum et morem monachorum ordinis sancti benedicti de observantia Cassinensis congregationis. Venetiis per Lucam antonium degiunta Florentinum. 1511.

Breuiarium monasticum secundum ritum et morem congregationis Cassinensis, alias sancte Justine, diligentissime reuistum correctum et emendatum. Venetiis apud Iuntas. MD.LXXIII.

Breviarium congregationis sancti Mauri Ordinis sancti Benedicti ad usum Archicœnobii Sancti Martini de sacro monte Pannoniae eiusdem ordinis editum. Vindobonæ 1842. I—IV.

Breviarium ordinis fratrum eremitarum sancti PAULI primi eremite iterata castigatione recognitum cum plena rubrica. Anno Christi Redemptoris 1540. Uenetiis in officina literaria Petri Liechtenstein Coloniensis. Aliud antiquius p. 53.

Directorium Ecclesiasticum seu Ordo perpetuus recitandi officium Divinum iuxta Breviarium Romanum. In vsum totius Vngariae Regni Apostolici. Anno Domini MDCLXXIV. Tyrnaviæ typis academicis. Præit Calendarium Ecclesiasticum Romano-Vngaricum, a Diœcesano approbatum.

Diurnale secundum vsum maioris ecclesie Coloniensis castigatum. Parisiis impressum per magistrum Johannem Philippi alemanum. A. D. MCCCCCVIII.

Honori Seraphico, *Processionale et Antiphonale Romano — Franciscanum de Tempore et Sanctis concinnatum pro alma Provincia S. Mariæ Hungariæ ord. S. P. N. Francisci Ref. 1718. Tyrnaviæ. Typ. academ.*

Hymni et Collectæ, item Evangelia, Epistolæ, Introitus, Gradualia et Sequentiæ Coloniæ. Apud Gerardum Calenium et heredes Johannis Quentel. Anno M.D.LXXXV.

Manuale secundum ritum sancte Romane Ecclesie in quo Dominicalia, Ferialia, Sanctorum propria Communiaque officia Deipare Virginis votivum

officium mortuorumque sepulture cum suo cantu nuper in Augusta Taurinorum castigante egregio Musices professore Uenerabili presbytero domino Joan. Antonio Leviono impressioni traditum. 1527. Joannes de Dossena de Papia civis Taurini et Bibliopola S. Jo.

Martyrologium Romanum. Gregorii XIII. iussu editum. Accesserunt notationes atque tractatio de Martyrologio Romano auctore Cæsare Baronio Sorano congregationis Oratorii presbytero. Venetiis apud Petrum Dusinellum MDLXXXVII.

Martyrologium Romantum. Editio novissima. Mechliniæ. H. Dessain. MDCCCLXXXVII.

Ordo Missalis secundum ritum dominorum ultra-montanorum [Hungarorum] cum quibusdam novis officiis. Impressus verone vigesima septima augusti MCCCC. octogesimo.

Missale secundum chorūm alme ecclesie *Quinque Ecclesiensis*. Impressum venetiis impensis Johannis Pæp librarii budensis Anno M.CCCCXCXIX.

Missale divinorum officiorum tam de tempore quam etiam de sanctis . . . secundum chorūm alme ecclesie *Strigoniensis*. Anno incarnate deitatis M.CCCCLXXXIII. in imperiali ciuitate germanie Nurenberga per Anthonium Koburger incolam præfate ciuitatis.

Missale diuinorum officiorum tam de tempore quam etiam de sanctis . . . secundum chorūm alme ecclesie *Strigoniensis*. Impressum Uenetiis per Erhardum ratdolt de augusta. Anno salutifere incarnationis domini nostri ihesu christi. M.CCCC.LXXXVI.

Missale secundum veram rubricam sacre ecclesie Strigoniensis fidelissime reuism per nonulos dominos capituli prefate ecclesie. Impressum Brunne impensis Theobaldi Feger concivis budensis librarii. Per ingeniosos ac magnarum industriarum viros Conradum Stahel et Matthæum preinlein impressores venetos. Anno verbigeno Millesimo quadringentesimo nonagesimo primo.

Missale diuinorum officiorum tum de tempore quam etiam de sanctis... secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Uenetiis per Jo-hannem Emericum de Spira. Anno salutifere incarnationis domini nostri iesu xristi. MCCCCCLXXXV.

Missale secundum notulam sacrosancte ecclesie Strigoniensis ordinatum [quod nedum his qui sacris sunt iniciati ordinibus verum etiam occentoribus maximo-pere conducit] Georgius stöchs ex sulzbach artis impressorie haud ignarus in vrbe nurnberga octauo die ante kalendas septembres anni ab incarnatione messye 1498. Tieboldi Feger budensis bibliopole impensis, finem dedit.

Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum anno salutifere incarnationis domini nostri iesu christi. M.CCCCCI.

Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Venetiis Impensis Joannis Pæp librarii Budensis. Anno domini MCCCCIII.

Missale Strigoniense cum additionibus... in clarissima vrbe Uienensi austriaca Impensis et laboribus Joannis Winterburger diligentissime impressum. Anno salutis Millesimo quingentesimo octauo.

Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Uenetiis accuratissime impressum. In Edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Stephani Heckel de Rivulodominarum Librarii Budensis. Anno virginiei Partus 1512.—rep. Ven. 1513.

Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Uenetiis accuratissime impressum. In Edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Urbani Keym Librarii Budensis. Anno virginiei Partus 1512.

Missale secundum chorum almi episcopatus Zagabiensis cum figuris et optimis characteribus perlustratum. Iussu et impensis ac sumptibus providi atque egregii viri Johannis Müer.... Venetiis pervigili cura excussum. Anno virginiei partus. 1511.

Missale Heremitarum ordinis divi Pauli primi heremite sub regula beati Augustini doctoris eximii summo deo militantium. Uenetiis in edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Nomine autem Stephani Heckel librarii Budensis. Anno virginiei partus 1514.

Missale nouum: iuxta ritum modumque fratrum Eremitarum Diui Pauli Eremite. Impensis Reuerendissimi Dñi F. Georgii Eremitae [Martinusii, Utyesenics] diuino fauore Episcopi Ecclesie Varadiensis accuratissima diligentia excusum in gratiam eiusdem ordinis. Uenetiis in officina Luceantonii Junte anno a Christo nato, MDXXXVII.

Missale secundum morem et consuetudinem fratrum praedicatorum ordinis sancti Dominici. Impressum venetiis per Symonem Papiensem dictum Bibilaquam Anno domini M.CCCCLXXXVII.

Obsequiale seu baptismale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Obsequialium benedictionum opus eximum impensis ioannis pæp librarij Budensis ciuis. Uenetiis magna cum diligentia fideliorique studio emendatum secundum ordinaria ac rubricas alme strigoniensis ecclesie caractere meliori impressum. Anno a nativitate xristi. MCCCCCI.

Officia in plurisque Breviariis desiderata. Pro commodo usu horas canonicas recitantium collecta. Agriæ. MDCCCLXXIX.

Officium Rákoczianum sive varia pietatis exercitia cultu divino magnæ Matris Mariæ Sanctorumque Patronorum honori debita. Styræ. 1732.

Officium Rákoczianum. Editio novissima omnibus prioribus auctior et locupletior. Budæ. 1751.

Ordinarius Strigoniensis. Anno xristi MCCCCXCVI. per opificem Georgium Stuechs de Sultzpath. Nurnbergi.

Ordinarius Strigoniensis accuratissime reuisus. Uenetiis per Liucantonium de giunta florentinum. Impensis Johannis pap librarii budensis impressus. Anno ab incarnatione dominica MCCCCV.

Ordinarius secundum veram notulam sive rubricam alme ecclesie Agriensis de obseruatione divinorum officiorum . . . Regia in ciuitate Cracouensi. Impensis spectabilis viri domini Joannis haller impressa. Anno salutis nostre. Millesimo CCCCCIX.

Ordinarium officii Divini secundum consuetudinem Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis a mendis purgatum et editum opera et expensis Reverendissimi Domini Nicolai Telegdini Episcopi Quinque-

ecclesiensis et in spiritualibus Administratoris Archi-
episcopatus Strigoniensis. Impressum Tirnaviæ in
ædibus eiusdem Revendissimi Do. E. Q. Q. 1580.

Ordinis Romani, libelli n. XV. cum commentario
prævio, ed. J. Mabillon, Musei italici. Tom. II.
Lutetiæ Parisiorum 1689.

Processionale Ordinis Cisterciensis authoritate
R. R. D. D. Abbatis Generalis editum. Parisiis 1689.

Processionarium ordinis fratrum prædicatorum.
Venetiis. 1494. J. E. de Spira.

Psalterium cum antiphonis simul et letania ac
hymnis de tempore et sanctis per anni circulum
cum vesperis et vigiliis secundum consuetudinem
alme *Strigoniensis* ecclesie nouissime summa cum
diligentia emendatum et expensis prouidi viri Jacobi
Schaller librarii budensis Uenetiis quam diligentissi-
mè impressum per Lucantonium de giunta Floren-
tinum. Anno salutis M.CCCCCXV.

Psalterium chorale secundum consuetudinem *Stri-
goniensis* ecclesie: cum antiphonis simul et letania
ac hymnis de tempore et sanctis per totum annum
cum vesperis et vigiliis mortuorum. Uenetiis in
Edibus Petri Liechtenstein Michael Pryschwitz Li-
brarius Budensis, me excudi mandauit. 1523.

Rationale diuinorum officiorum editum per reue-
rendissimum in christo patrem et dominum dominum
Guillielmum duranti: dei et apostolice sedis gracia
presulem Mimatensem qui composuit speculum iuris
et patrum pontificale. Georgius Uualch alamanus
probatissimus librarie artis exactor. Uenetiis anno
domini. MCCCCCLXXXII.

Sacerdotale secundum vsum sancte Romane Ecclesie aliarumque ecclesiarum, ex apostolice bibliothecce ac sanctorum patrum, scriptis collectum. Venetiis apud Joannem Variscum et socios. 1569.

Vetus Missale Romanum præfationibus et notis illustratum cura et studio Nicolai Antonelli S. R. Cardinalis. Sec. ed. Romæ. 1756.

Uita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi. Nec non *legende sanctorum Polonie Hungarie Bohemie Morauie Prussie et Slesie patronorum.* In lombardica historia non contente... edita per egregium virum dominum Joannem DLUGOSCH canonicum cathedralis ecclesie Cracoviensis. Anno domini 1465. Impressum Cracoviæ in ædibus prouidi viri Joannis haller, Anno partus virginalis. Millesimo quingentesimo undecimo.

Zaccaria A., *Bibliotheca ritualis.* Romæ 1776.

Vetustissima liturgiæ sacræ monimenta pro maiori studiosorum utilitate iunctim denuo typis describi curavit J. P. Migne in serie latina Patrologiæ vol. LXXII., in quo reperiuntur ea quæ eximii viri Mabillonius et Muratorius de cursu galliano edidere. Accedit tom. CLI., in quo similiter vetus Sacramentarium a Tucio vulgatum, rursus reperitur.

* * *

BIBLIOGRAPHIA RECENTIORUM.

ÁBEL E., a bártfai sz. Egyed temploma könyvtárának története. Budapest. 1885.

ACTA Sanctorum Ungariæ ex B. Bollandi S. J. Th. eiusque continuatorum op. excerpt. et prol. ac not. illustr. Tyrnaviæ 1743—4. 2. vol.

ALÉS, Bibliothèque liturgique. Paris. 1878. Supplément. 1884.

ALTHAN F., de Calendariis in genere et speciatim de Calendario ecclesiastico dissertatio Venetiis. 1753.

ASTE, Fr. M. de, in Martyrologium Romanum disceptationes lit. top. chron. Beneventi. 1716.

BABIK J., a magyar kath. egyházi ének története. Eger. 1890.

BARTALUS St., a magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Pest. 1870.

BARTSCH C., die lateinischen Sequenzen des Mittelalters in musikalischer und rhythmischer Beziehung. Rostock. 1868.

BÄUMKER G., die Geschichte der Tonkunst in Deutschland von den ersten Anfängen bis zur Reformation. Freiburg. 1881.

BECKER G., Catalogi Bibliothecarum antiqui. Bonnæ. 1885.

BEISSEL St., die Verehrung der Heiligen und ihrer Reliquien in Deutschland Freiburg. I. 1890. II. 1892.

BEKE A., index manuscriptorum bibliothecæ Batthyányianæ. Albæ Carolinæ. 1871.

BOGOSICH M., a keresztény egyház ősi zenéje. Eger. 1879.

Ei. magyar egyházi népénekek a XVII. századból. Budapest. 1881.

Ei. Canticale et Passionale hungaricum Societatis Jesu resident. Turoc. Budapest. 1882.

Ei. commentationes: régi templomi énekeink, in diario: egyházművészeti lap, Budapest. 1881—5.

BORINSKI C., Die Poetik der Renaissance. Berlin. 1886.

BEÖTHY Zs., a magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. Budapest. 1890.

BRAMBACH G., Psalterium. Berlin. 1887.

Ei., die Reichenauer Sängerschule. Berlin. 1888.

BRUNNER S., der alte Ritus in der Diöcese Agram in diario: Oest. Vierteljahresschrift für kath. Theologie. Wien. 1871.

BUCHEGGER L., de origine sacræ Christianorum poesis. Friburgi. 1827.

BUNYITAI V., a váradi püspökség története. Nagyvárad. 1883.

CARPO, A. M. a, Kalendarium perpetuum. Ferrariae. 1866.

CARTA Fr., codici corali e libri a stampa miniati della biblioteca nazionale di Milano. Roma. 1891.

G. CASSANDRI Belgæ Theologi opera quæ reperiri potuerunt omnia. [In his liturgica et hymnica.] Parisiis 1616.

U. CHEVALIER, Repertorium Hymnologicum. Louvain. 1892.

CSONTOSI J., magyarországi könyvmásolók és betüfestők a középkorban, in diario: magyar könyvszemle. Budapest. 1879. et seq. a.

Ei. középkori könyvmásolóink, in coll. q. inscr. Könyv-kiallítási emlék. Budapest 1882.

DANKÓ J., magyar szertartási régiségek. Esztergom. 1871. I. II. 1872.

Ei. die Feier des Osterfestes nach der alten Römisch-ungarischen Liturgie. Wien. 1872.

Ei. Quinquagenaria Sacerdotii Emi. D. Joannis Card. Simor. Strigonii. 1886. [comp. Da.]

Ei. Observationes selectæ de rarioribus quibusdam libris liturgicis Ecclesiæ in Hungaria. Ordinarii sive Directoria rituum, s. t. Magyar egyházi bibliográfiai érdekességek. Budapest. 1889.

DELISLE L., mémoire sur d'anciens Sacramentaires. Paris. 1886.

DENIS M., Wiens Buchdruckergeschicht. Wien. 1782.

Ei. Nachtrag zu seiner Buchdruckergeschicht Wiens. Wien. 1793.

Denis M., codices manuscripti theologici Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis latini aliarumque occidentis linguarum. Vindobonæ. 1793. vol. I. Ib. 1799. vol. II. [com. Den.]

DÖBRENTEI G., régi magyar nyelvemlékek. Budán.

I. 1838. in qua editione praeit disquisitio A. Ocskai,
de s. d. Sacramentario Bolduensi.

DU CANE, Glossarium mediae et infimæ Latinitatis. Ed. Henschel. Paris. 1840—6.

DUCHESNE L., Origines du Culte chretien. Paris. 1889.

EBERT A., allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande. I. ed. sec. Leipzig. 1889.
II. 1880. III. 1887.

EGLI, altchristliche Studien. Martyrien und Martyrologien ältester Zeit. Zürich. 1887.

EHRENSBERGER H., Bibliotheca liturgica manuscripta. Karlsruhe. 1889.

FABRICII J. A., Bibliotheca Ecclesiastica. Hamburgi. 1718.

FEJÉRPATAKI L., vallásirodalom az Árpádok alatt, in diario: Figyelő. Budapest. 1877.

FRANKL G., a hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest. 1873.

GAVANTI B., Thesaurus sacrorum Rituum. Ed. C. M. Merati. Venetiis. 1762. II.

GAUTIER L., histoire de la poésie liturgique au moyen age. Les Tropes. Paris. 1886.

GERBERT M., de Cantu et Musica sacra a prima Ecclesiæ ætate ad præsens tempus. Typis San-Blasianis. 1774. II. v.

GIHR N., die Sequenzen des römischen Messbuches. Freiburg. 1887.

GIUNCHI A., Kalendarii Romani initia vices et forma. Romæ. 1875.

GOTTLIEB Th., Ueber mittelalterliche Bibliotheken. Leipzig. 1890.

- GRAF E. *Rhythmus und Metrum*. Marburg. 1891.
- GUERANGER P., *institutions liturgiques*. Paris. 1853.
- GUYET C. S. J., *Heortologia, sive de festis propriis locorum et Ecclesiarum*. Venetiis. 1729.
- HAIN L., *Repertorium bibliographicum*. Stuttgariæ. 1826. Indices ad. h. opera *Conr. Burger*. Lipsiæ. 1891.
- HENNEN, *Trierische Liturgica des XVI. Jahrhunderts*. Düsseldorf. 1888.
- HERMANNI G., *epitome doctrinæ metricæ*. Lipsiæ. 1869.
- HORVÁTH C., nemzeti irodalmunk a reformációig, in *diario Kath. Szemle*. Budapest. 1891.
- HUEMER J., *Untersuchungen über die ältesten lateinisch-christlichen Rhythmen*. Nebst einem Anhange von Hymnen. Wien. 1879.
- JAKAB A., *adatok énekes könyveink bibliographiájához*, Toldy F. *jegyzeteiből*, in *diario m. könyvszemle*. 1882.
- J. JULIAN, *a Dictionary of Hymnology*. London. 1892.
- KACZIÁNY G., a magyar versalakok Erdösiig, in d. irodalomtörténeti közlemények. Budapest. 1891.
- KAYSER J., *Beiträge zur Geschichte und Erklärung der ältesten Kirchenhymnen, mit besonderer Rücksicht auf das römische Brevier*. Paderborn. 1881.
- KIRCH, *die Liturgie der Erzdiöcese Köln*. Köln. 1868.
- KLEMMING G. E., *Hymni, Sequentiæ et piæ Cantiones in regno Sueciæ olim usitatae*. Holmiæ. 1886. II. t. et add.

KNAUZ F., codices manuscripti capituli Posonensis. Strigonii. 1870. A pozsonyi káptalannak kéziratai. [com. Kn.]

Ei. Libri Missales et Breuiaria Ecclesiae Hungaricæ ad receptionem usque ritus Romani. Strigonii 1870.

Ei. a magyar egyház régi szokásai. II. Régi szerkönyveink, in diario M. Sion v. V.

Ei. Kortan, hazai történelmünkhez alkalmazva. Budapest. 1876.

KOFFMANNE G., Geschichte des Kirchenlateins. Breslau. 1879. 81.

KOLBERG, des Papstes Silvester II. Lobgedicht auf den h. Adalbert nebst Lebensbeschreibung und Passio des h. Adalbert. Braunsberg. 1882.

KOLLER J., Historia episcopatus Quinqueecclesiarum. I. Posonii. 1782. App. II.

KÖSSING J., liturgische Erklärung der heiligen Messe. Regensburg. 1869.

KREUSER J., das heilige Messopfer geschichtlich erklärt. Paderborn. 1854.

KRIEG C., die liturgischen Bestrebungen im karolingischen Zeitalter. Freiburg. 1888.

LANGE C., die lateinischen Osterferien. München. 1887.

LÁNYI C., magyar catholicus cleris érdemeinek történetigazolta emléke. Pozsony. 1848.

LEBEUF, traité historique et pratique sur le chant ecclésiastique. Paris. 1741.

LECHNER A., mittelalterliche Kirchenfeste und Kalendarien in Bayern. Freiburg. 1891.

- LEHR V., *A Lenoninus*. Budapest. 1892.
- LÜFT J. B. *Liturgik*. Mainz. 1844—7.
- LUZARCHE V., *Office de Pagues ou de la Résurrection accompagné de la notation musicale et suivi d'hymnes et séquences inédits*. Tours. 1856.
- MABILLONII J., *præfationes actis Sanctorum Ord. S. Benedicti in sæc. cl. distr. præfatæ*. Rotomagi. 1732.
- MACRI D., *Hierolexicon*. ed Sciugliaga St. Venetiis. 1765.
- MANITIUS M., *Geschichte der christlich-lateinischen Poesie*. Stuttgart. 1891.
- MARTENE E., *tractatus de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis*. Lugduni. 1706.
- MATKOVIČ St., *recensio Episcoporum, Archiepiscoporum, Præpositorum M. et Canonicorum Ecclesiæ Zagrabiensis*. Zagrabiae. 1883.
- MAZOCCHII A. S., *in vetus marmoreum sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ Kalendarium commentarius*. Neapoli. 1744—55.
- MEYER G., *der ludus de antichristo und Bemerkungen über die lateinischen Rhythmen des XII. Jahrhunderts*. Muenchen. 1882.
- MERKLAS G., *commentationes de Ecclesia S. Jacobi Leutsoviae et Ecclesia Cathedrali Scepusiensi in diario: Mittheilungen der k. k. Centralcom. zur Erforsch. u. Erhalt. der Baudenkmale*. Wien. 1858. 1860. 1861. 1863. 1866.
- MILCHSACK G., *Hymni et Sequentiæ. Halis Saxo-num*. 1886.
- MISSET E. et Weale V., *Thesaurus hymnologicus hactenus editis suppl. ampliss.* London. 1888—91.

MOREL G., lateinische Hymnen des Mittelalters. Einsiedeln. 1866—8.

L. A. MURATORIUS, Antiquitates Italicae Medii Aevi. Mediolani 1740. III, 661. seq. Diss. 40. De rhythmica Veterum Poesi.

NEALE A. M., Sequentiæ ex Miss. germ. angl. gall. aliisque medii ævi collectæ. Londini. 1852.

NÉMETHY L. et FRAKNÓI GUIL., adatok árpádházi boldog Margit történetéhez. Budapest. 1885.

NEUWIRTH J., italienische Bilderhandschriften in österreichischen Klosterbibliotheken, in d. Repertorium für Kunsthissenschaft. Berlin. 1886. IX.

NILLES N., Kalendarium manuale utriusque Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis. Oeniponte. 1879—1881.

PAUER J., tört. fejt. mi volt Domokos fehervári prépost családi neve. Sz.-Fehérvárott. 1870.

PAULSON J., Fragmentum vitæ S. Catharinæ Alexandrinensis metricum. Lundæ. 1891.

PETRIK G., Bibliographia Hungariæ. Budapest. 1888—91.

PIPER F., Karls des Grossen Kalendarium und Ostertafel. Berlin. 1858.

EI. Die Kalendarien und Martyrologieen der Angelsachsen. Berlin. 1862.

POUCELET, hymni, sequentiæ ined., in Analectis Bollandianis VI.

PRAY G., diss. h. c. de sacra Dextera diui Stephani primi Hungariæ regis. Vindobonæ. 1771.

PROPST F., Brevier und Breviergebet. Tübingen. 1868. ed. alt.

QUANDT M. V., die Liturgie der Quatembertage. Aachen. 1869.

RÁTH G., nyomtatott szertartáskönyveink a római Rituale behozataláig. Budapest. 1891.

REINERS A., die Tropen, Prosen und Præfations Gesänge des feierlichen Hochamtes im Mittelalter. Luxemburg. 1884.

EI. Unbekannte Tropen-Gesänge des feierlichen Messamtes im Mittelalter. Luxemburg. 1887.

REITHMEIER W., Flores Patrum Latinorum et Hymni ecclesiastici. Scaphusiae. 1853.

RÓMER F., commentationes de D. Kálmáncehi præp.alb.in diariis: Archæologiai Értesítő. Budapest. 1870. II.; Magyar könyvszemle. 1876.; Magyar Sion. VI.

EI. de Antiphonario E. C. Jaurinensis, in Archæologiai közlemények. 1877. XI. k.

ROTH, lateinische Hymnen des Mittelalters. Augsburg. 1888.

RUPP K., amagyar Mária-hymnusok. Keszthely. 1890.

H. SAMSON, die Heiligen als Kirchenpatrone. Paderborn. 1892.

SCHIER X., memoria provinciæ Hungaricæ Augustinianæ antiquæ. Græcii. 1778.

SCHUBIGER A., die Sängerschule St. Gallens vom achten bis zwölften Jahrhundert. Einsiedeln. 1858.

SCHUCH C. Th., de poesis latinæ Rhythmis et Rimis præcipue monachorum. Donaueschingæ. 1851.

SEINERT G., das älteste Hermanstädter Kirchenbuch, in d. Archiv des Ver. f. siebenbürgische Landeskunde. N. F. Hermanstadt 1874. XI. v.

SPRINGER A., Ueber die Quellen der Kunstdarstel-

lungen im Mittelalter, Berichte der k. s. Gesellschaft der Wissenschaften. Leipzig. 1880. p. 21. s. 32. seq.

SZABÓ C., régi magyar könyvtár. Budapest. 1879. I. 1885. II.

SZILÁGYI A., catalogus codicūm bibliothecæ Universitatis r. Scientiarum Büdepestinensis. Budapestini. 1881.

SZVORÉNYI M., historiæ ecclesiasticæ regni Vngariae amoenitates. Jaurini. 1795. f. 2.

TABULAE CODICUM manuscriptorum præter græcos et orientales in bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Vindobonæ. 1864. I. [com. T. C.]

THIERFELDER A., de Christianorum Psalmis et Hymnis usque ad Ambrosii tempora. Lipsiæ. 1868.

THOMASII J. M. S. R. E. Cardinalis opera omnia ed. A. Fr. Vezzosi. Romæ. 1747. II. seq.

TOLDY Fr., a magyar költészeti története. Pest. 1867. ed. alt.

TOMCI J., Regiæ Sanctitatis illyricanæ fœcunditas. Romæ. 1630.

VILMAR, A. F. E. Spicilegium hymnologicum. Marburgi. 1856.

WATTENBACH G., Bemerkungen zu einigen öst. Geschichtsquellen. Wien. 1870.

WEALE W. H. I. Catalogus Missalium Ritus Latini ab anno MCCCCLXXV. impressorum. Londini. 1886.

WOLF F., über die Lais, Sequenzen und Leiche. Ein Beitrag zur Geschichte der rhythmischen Formen und Singweisen der Volkslieder und der volksmässigen Kirchen- und Kunstlieder im Mittelalter. Heidelberg. 1841.

Hi fere sunt fontes et hæc subsidia, quæ pro colligendis, explanandis, edendis cantionibus ecclesiasticis Hungariæ obtinuimus. In reliquis porro, quæ adhibuimus, commemorandis, non est cur diutius l. b. detineamus; omnium quippe librorum manu et typis descriptorum, qui nobis usui fuere, suis in locis semper mentionem facientes. Præter codices quos supra descripsimus, innotuerunt nobis aliqui alii, quorum copia, licet ut illis potiremur studium adhibuerimus, nobis minime est facta, V. p. 115., aliquos tamen ne nimium prolixii simus, h. l. prætermittimus, cum eius sint conditionis, ut ad rem criticam parum prosint. Denique quis est inter eruditos, cui impervium foret, multa in tali collectione peragenda, non e sola compilatoris voluntate, sed e circumstantiis externis pendere.

VII.

RATIO QUA IN TEXTU CONSTITUENDO USI FUIMUS.

His ita, ut fieri potuit, dispositis ad ipsum tex-
tum Hymnarii constituendum nos contulimus.
Primum quidquid manuscriptorum codicum, et libro-
rum ante receptionem Ritus Romani in Ecclesia
Hungariæ erat ad rem nostram, sedulo inspicere
atque nostris oculis videre et manu describere
conati sumus; neque operis prolixitate, aut quod
fere subripit, tædio animum despondimus, quem
subinde deliciæ sacrarum cantionum nativæ re-
creabant.

Textui constituto adparatum quem dicunt criti-
cum addidimus, de cuius necessitate plura loqui
superfluum esse putamus. Collata lectionum varie-
tate patuit, duas codicum familias esse distinquer-
andas, quæ e diverso fonte fluxere. Auctoritate reliquos
sæpe vincunt libri manuscripti liturgici Ecclesiæ
Metropolitanæ Strigoniensis, ad cuius lectionem re-
vocandi sunt omnino codices Capituli Posoniensis,
de quibus certo constat, quod e libris Strigonien-
sibus sint descripti. Enimvero in codice manuscripto
Capituli e primis annis sæculi XVI. [1506—8. s. n. 27.

causa Cap. contra Præp.] distinctim commemoratur: liber specialis ad honorem sancti Salvatoris et s. Martini scriptus, satis antiquus ad hoc [videlicet processionem] specialiter deputatus, qui liber est ex libro Strigoniensi scriptus, continet in se orationes, colectas responsoria et ymnos in egressu et reditu seu reversione cantandos., Inde factum ut quod Mater Strigoniensis temporum iniuria, hostilibus præsertim incursionibus perdidit, Posoniensis filia industria conservaret, ac posteritati fideliter traderet. Ad hanc *Strigoniensem familiam* itaque referuntur: Antiphonarium 1484. n. 2. Breviarium Palatinum Vindobonense r. *Capitulare* s. n. 20. a. 1370. cuius Kalendarium in appendice edidimus, deinde Breviaria s. n. 7. S. XV. n. 9. a. 1461. n. 13. S. XV. Item Missalia a. 1341. n. 28; 1363—29; 1377—30; 1394—31. S. XIV.—32. 33. 1403—35; 1478—39; e. a. 40; 1488—45. 1489—46. et S. XV.—49. Ab his distin. quendi liber Breuiarii a. 1430—8. 1481—10. 11. 1489—12. 1. missales 1467—37; 1473—38. 1481—41; 42. 43. 1495—44. Sæc. XV. ex. 47. Sæc. XV. ex 48., qui plus minusve inter se consentientes ex alio exemplo sunt descripti. Ceterum plus ponderandos esse codices quam numerandos, plus qualitati quam copiæ codicium tribuendum, una est eaque maximi momenti textus recensendi lex. Hos inter Antiphonarium a. 1484. et Missale Posoniense a. 1341. omnibus anteit.

Quamobrem textum horum duorum exemplarium, consultis etiam aliis manuscriptis vetustissimis incunabulis liturgicis, qui codicum numero habentur,

fere integrum retulimus. Verissime enim ait J. A. Ernesti: [opusc. phil. crit. Lugduni Bat. 1764. p. 330.] 'melius hodie et aliorum usibus et posteritatis commoditati consultitur, hac quasi lege inducta, ut in codicibus excutiendis nihil quamvis tenue, quamvis vitiosum negligatur: qua re omnis ultra conferendi necessitas tollitur'. Ut vero imaginem textus paulatim e librariorum correctione vel oscitania mutati depingeremus, lectionum varietates adiecimus, et quæ digna animadversione nobis visa sunt adnotavimus.

Variantium lectionum utcumque copiosis instructi præsidiis ad concinnandum Hymnarii adparatum accessimus. In corrigendo parcissimi et maxime difficiles fuimus, ipsam ortographiam præcipue in propriis nominibus retinuimus, soloecismos e scriptorum genio profectos servavimus. In variis lectionibus excerptis digerendisque hunc fere modum habuimus. Exulare jussis, quæ mera sunt scribarum vel typothetarum ludibria, reliquas continenter adposuimus; atque in hanc sane maluimus partem peccare ut aliquas describeremus, quæ nihil fere haterent pretii, ne forte utiles resecaremus. Quas porro lectionum varietates retulimus, singulis quibusque additur, unde sint decerptæ. Interdum notulas aspersimus, ubi iis sive ad castigandum, sive ad illustrandum textum opus fuit. Eruditissimi historiarum scriptoris G. PRAY exemplum secuti, a superfluis abstinuimus.

Denum cum hoc loco opportuna se præbeat occasio, omnibus qui nos in suscepto opere iuverunt gratias agendi quam maxumas. Imprimis piæ memoriæ, pro summo animi dolore, A. D. 1891. 23. Januarii e vivis erepto Archiepiscopo et Primati Cardinali JOANNI SIMOR ob singularem in nos benevolentiam, qua nobis cum viveret, magnarum collectionum inopia laborantibus, suis rarissimis quandoque libris ultro concessis tanto studio nobis profuit, ut maiorem a quocumque promtitudinem desiderare vix potuissemus. Eidem quod superest vitæ ac spiritus, sine aliqua gratiarum testificatione elabi non sinemus.

Ut etiam aliorum qui de hac editione præclare meriti sunt, memoriam faciamus, gratiæ intimæ habendæ sunt præfectis bibliothecarum Capituli collegati Posoniensis, Musei nationalis, r. Universitatis et h. sc. Academiæ Budapestinensis, Palatinæ c. r. et Pr. Liechtenstein Vindobonæ, Regiæ Monacensi; Albæ Carolinæ, Agriæ, Lambaci, Posonii P. P. Franciscanorum et Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis.

Latius adhuc me in his adnotationibus præpositis excurrere, ipse eiusdem ambitus vetat, ne cum præludium meditor, libellum condam.

HISTORIAE RHYTHMICAE.
ANTIPHONAE. MEMORIAE.
HYMNI. SEQUENTIAE:

SANCTORUM
PATRONORUM REGNI HUNGARIÆ.

DE S. PAULO PRIMO EREMITA.

AD VESPERAS.^[1]

A Chorus noue milicie,
laudes decantet hodie,
in festo nostri ducis:
quem per mirandum exitum,
celestem; ad exercitum,
xristus vexit lux lucis.

A Hic vitam heremiticam,
quam censuit angelicam,
tulit in xristo primus:
cuius censemur nomine,
eius adiuti numine ^[2]
consortes vite simus.

A Paulus parente gemino,
orbatus vite termino,
liber gaza ditatus:
puer pollens ingenio,
fit literarum studio,
scienciis ornatus.

A Nam sciens puer nescius,
 dum peccati conscius, [3]
 mundane vanitatis,
 mundum vitare voluit,
 xristum amare maluit, [4]
 mire sanctitatis.

A Petit secreta conscius [5]
 edictus loca celitus
 mitior [6] mansuetus,
 sed proditus ab emulo
 et proficit in sedulo
 cultore xristi metus.

R Reuersus ad cenobium
 baptistam vidi fatur,
 ioannem xristi preuum
 qui siluis immoratur:
 helye vidi similem,
 in paradiiso situm
 paulum mundo mirabilem
 uirtute redimitum.

V Cum redit, ut obsequium
 impendat imploratum,
 inter sanctorum ciuium,
 collegia beatum,
 diuinum ad consorcium,
 cernit mire translatum.

HYMNUS.

Ordo sanctorum militum
 heremitarum humilis [7]
 paulum collaudat inclitum
 et monachorum iubilis. [8]

Pauper mitis et docilis,
 celebs pius obediens,
 modestus sanctus humilis,
 iustus verus et sapiens.

Quesiuit hunc anthonius,
 quem xristus ei pretulit:
 panem celestem nuncius
 iejuno coruus attulit.

Rosa fulgens et inclita
 baptiste xristi preuio
 paulus helye conscientia
 consimilis in invio.

Suum predixit exitum
 propheta pandens abdita,
 leo deplorat obitum
 flectens genua subdita.

Te transitu mirabilem
 sanctorum in splendoribus,
 te celis honorabilem
 translatum celi ciuibus.

Ueste miranda predicat,
 anthonius, yeronimus,
 laude multa magnificat:
 te pater pie petimus.

Xristi nos auge munere:
 auctos foue precatibus:
 pacis astringe federe:
 redde polorum sedibus.

Honor uirtutis inclite
 patri prolique genite:
 sacro spirato flamini.
 sit sine meta termini.
 Amen.

AD MAGNIFICAT.

A Cultorem solitudinis,
 sancti primatem ordinis,
 heremitarum, primum paulum
 iam nexu carneo solutum:
 sed empyreo assumptum,
 ad optimum celo sanctorum,
 gentis nostre collegium [9] laudet:
 cum [10] choris apostolicis
 propheticis angelicis
 vita beata gaudet.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Christum in Paulo paupere laudemus eremita,
 Quem celso dei munere beat eterna vita.

Hymnus.

Antiquuum throno polum
 tum scandit paulus ad inclytum :
 dierum senex insitum
 verbum et sanctum spiritum.

Beatus puer oneris
 iugum sub annis teneris :
 christi tulit, et sceleris
 nil traxit doctus literis.

Quem ditat gaza puerum
 multa parente liberum,
 sanctorum christi pauperum
 libens surgit ad numerum.

Dolosi non vlciscitur
 affinis iram patitur,
 hostis christum consequitur
 parentem cum occiditur.

Et sanctos in certamine
 hunc cedi ferro flamine :
 hunc cernit cum libidine
 bellantem sine criminie.

Fretum sancto iuuamine
 spirato christi numine,
 lingue precise sanguine
 polluto vultu femine.

Gemit aduersa
 prospera plus metuit,

ad nemora fugit,
o paule munera
beata nobis impetra.

Honor virtutis inclyte.

IN PRIMO NOCTURNO.

Aquarum secus alueum
viuentium plantatus Paulus
exercet eremum.
fructu locupletatus
impii consilium
spreuit hic vir beatus.

A Montem terre salsuginis
inhabitat hic humilis:
montem excelsi culminis
Christum colit amabilis:
molem dissoluit criminis
vir vite venerabilis.

ADum mundus hunc persequitur
minis et blandimentis,
antro tetro suscipitur:
palmarum alcimentis
esuries depellitur
viri beate mentis.

RAcerrimo certamine
dum triumphantes aspicit,
non tormentorum turbine
leti metu deficit,
lucus hamans dulcedine
Paulum ad nemus abjicit.

VSanctis occidi gaudium,

sed erat hosti odium:
funestum parat ocium.

R Sanctum monet Antonium
humana cogitatio:
eremitarum omnium
se primus credit:
Inscio sibi priorem socium
pandit diuina visio.

V Sed meliorem munere
virtutum alta colere.
deserta monet visere.

R Antonius hæc audiens
festinat hunc adire:
et secum fatur inquiens
concedat inuenire.
Sanctum virum omnipotens,
quem voluit me scire.

V Desideratum reperit
labore fatigatus,
pulsanti Paulus aperit
clamore flagitatus.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Stola palmarum foliis
mirificat inserta
Paulum donorom gratiis
laudat vita referta,
mundi digna preconiis
lucis armis operta.

A Voce clamoris intimi
orabat hic deuotus,

nomen colens altissimi
hominibus ignotus,
mundi huius pessimi
contagiis amotus.

A Honor, virtus et gloria
Paulum laude coronat:
potatur aqua pura,
numen semper exorat:
virum magnificentia
quem seculum honorat.

R Collato pacis osculo
amplexu castitatis,
prophecie miraculo
se nomine vocatis.
Flagranti verbi pabulo
diuine bonitatis.

V Purgatus a cupidine
a mundo iam remotus,
querit quo moderamine
regatur ille motus.

R Fragmen e celo mittitur
per lustra duodena,
ferente corvo sumitur
panis: o mira cena.
Collega cum suscipitur,
lata mensura plena.

V Honore pacis, oritur
panis in fractione
duellum: pie soluitur
vnica sumptione.

R Alloquitur Antonium
 Paulus aqua libata:
 post hymni sacrificium,
 diu desiderata.
 Mihi post hoc exilium
 corona stat parata.

V Te olim frater noueram,
 viventem me visurum,
 xristo docente sciueram
 me terre conditum.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Ingressum sine crimine
 iusticia decoratum,
 actu rectum et famine
 paulum mundus honorat,
 beato xristi lumine
 quem gloria coronat.

A Virtutibus et gracie
 dulcedine preuentum,
 rex xriste summe glorie
 Paulum celis intentum:
 eterne celi curie
 perducis ad conuentum.

A Elongat hic a turbine
 mundi caduca terens:
 manet in solitudine
 superna regna querens,
 omni pulsa caligine
 Christo semper inherens.

R Orabat hospes hospitem,
tecum perduc ad deum,
o paule tuum comitem:
Paulus inquit ad eum,
Te decet christi militem
hostem calcare reum.

V Fratrum conuentum regere
exemplo sanctitatis:
quidquid magis eligere
sic stola claritatis.

R Queso iam redi propere
latus mihi pallium,
quod constat grato munere
largitum athanasium.
In meo frater funere
humanum fer obsequium.

V Cum audit athanasium
homo sanctus et pallium,
Christum in pauli pectore miratur.

LAUDES.

A Sanctorum inter agmina
splendoribus ornata,
pauli iam scandit anima
xristi regna sacrata:
quam sancta celi culmina
laudant voce leuata.

A Ceruice genu manibus
exanimis orabat:
protenta flexo precibus

leuatis sic instabat:
quod frater claris visibus
viuentem estimabat.

A Terra deserta scualida
in sancto sic appareret:
adeps pinguedo viuida
repletum ut afflaret:
xristum in stola candida
videret et amaret.

A Leonum dira feritas
mitescit vt deploret:
defunctum mira nouitas
ut bellua laboret,
pauli quo carnes inclitas
sarchophagus honoret.

A Palma sacratis artubus
pauli dedit amictum,
anthonium solempnibus
festis, que tegit yrtum: [11]
hieronymus cum laudibus
magnificat ascriptum.

HYMNUS.

In vasta solitudine
vt adipis pinguedine,
afflatus sacro flamine
christum cernit in lumine.

Karica pauca pascitur
caro iejuna teritur,
sed spiritus erigitur
fraus hostis multa pellitur,

Latex arentem reficit
non vini luxus inficit:
sophia patris afficit
paulum virtute perficit.

Membra sacrata mollibus
spretis, palme rigoribus,
operta charismatibus
refloret et virtutibus.

Nouit orare sedulus
fidelis dei famulus,
nos meritis et precibus
iungat sanctorum ciuibus. [12]

SUPER BENEDICTUS.

A Antonius leonibus
ministris tumulatum,
paulum mire virtutibus
collaudat honoratum:
hi nobis munus gracie
implorent, vt placatum
cernamus sancta requie
Christum marie natum.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A O pater uenerabilis
orbi cuncto mirabilis
lux anachoretarum
antro, carica, tunica,
potu cum esca celica
o dux eremitarum

exemplar abstinencie,
 insigne pudicicie,
 ymago paupertatis
 te laudat celi curia
 in xristi felici gloria
 assumptum cum beatis:
 auge cateruam numine vocitantis [13]
 et fac frui lumine deitatis.

[1] Historia rhythmica divi Pauli primi eremitæ habetur in Diurnali Paulinorum Gotwicensi Sac. XIV.—22. Iuuat adnotare nos in allegandis libris manuscriptis semper ætati codicis numerum addere, quo in Tabula nostra fontium exhibentur. Antiquissima Kalendaria: Sacramentarii Bolduensis 55, Missalis Posoniensis 1341—28. et libri capitularis Strigoniensis 1370—20. cum Kalendariis librorum liturgicorum Ordinis S. Pauli IV. Idus Januarias i. e. 10. Januarii festum s. Pauli † 341. recenset. Directorium eccl. in usum tot. Vngarie p. 40. dici 15. eiusdem mensis adfigit. Kalendarium Sanct. Patronorum R. Hungarie officiis propriis Sanctorum Patronorum R. Hungarie præmissum [Tyrnaviae. 1786.] ad eandem diem refert. Compendium gratia Antiphonas litera A., Responsoria litera B. Versiculos autem litera V. constanter signaturi sumus. — [2] Breuiarium Ord. f. erem. s. Pauli. 1540. legit nomine. — [3] Breuiarium 1540.: nescius doni peccati. — [4] Brev. 1540. addit vir m. s. — [5] Brev. 1540. concitus edoctus. — [6] Brev. 1540. mitior et. — [7] Breu. 1540. eremitarum cumulus. — [8] Breu. 1540. iubilus. — [9] Breu. 1540.: votis et voce. — [10] Breu. 1540.: qui. — [11] Breu. V. a 1540. hirtum. — [12] Finis: Honor virtutis inclyte etc. ut s. Cetera Hymnus iste et Antiphona ad Benedictus in Diurnali Paulinorum Gotw. o. desideratur. — [13] Breuiarium 1540. f. 265. nomine vocitantis, et lumine fac frui.

SEQUENTIA.

DE SANCTO PAULO PRIMO HEREMITA.^[1]

Vitis palmes extas uere:
uite palmam qui sincere
cunctis pretulisti.

Heremizans filiorum
clarum sydus iter morum
pater extitisti.

O paule atule celi situs,
deserte^[2] per te uite ritus
inchoatur primitus.

Cui iunctus unctus fruebaris,
osanna manna gratularis
imbui diuinitus.

Dignus^[3] digne dignum
nobis inter signum
datur per anthonium.

Qui querit benignum,
cuius laude dignum:
canamus preconium.

Amborum maceratis
genibus prostratis:
se contuenerantes
signum pacis dantes.

Exhausti [4] vi frugali
referti vitali
pane deo dante
cortio ministrante.

Nisu [5] cordis erecti
ammirantes dilecti
donum quod clarescit.

O dulce conuiuum,
quo deserti ciuitum
mens pie pinguescit.

Sanctam post collationem
factam et orationem:
anthonio meante:
pauloque vale dante:
petitasueta atria. [6]

Sic dum celle confinia:
adiret in sublimia
cernit patris beati
mentem intronizati:
tolli polarum atria.

Vestigia replicans
funus agonizati:
humare desiderans:

sed virtus fatigati
succumbit in labore.

Leonus suffragio
letatur sibi iuncto:
qui sui [7] contagio
obsecuntur defunctorum
sepulto miro modo.

Veste palmarum X
foliis connexa a
qua tegebatur
inclitus: complexa,
anthonius sollempnibus
hac vtebatur laudibus.

Kateruam tui
nominis gregatam:
conserua in hoc
statu illibatam:
o pater tuis precibus [8]
nos iunge celi ciuibus.

- [1] Missale mss. Gotw. S. XIV—34. sequentem præfert textum.—
 [2] Miss. Paul. t. d. 1514. habet dextere, quod manus recentior cor-
 rexit scribendo deserti.—[3] Miss. 1514. Dignis. — [4] In Cod. gotw.
 s. XIV. in margine: Exhausti vi frugali, reperitur. Vi legit Miss. 1514.—
 [5] Cod. g. s. XIV.: Visione. Nisu legit Missale 1514. — [6] Cod. g.
 s. XIV. latria. — [7] Miss. 1514. sine. — [8] In cod. gotw. S. XIV.
 deest: precibus.

DE B. MARGARITA BELÆ IV. R. H. F.

AD VESPERAS. [1]

A Iocundare ex nouella floris,
Cœlum plantula;
cuius vigor, carnis
bella strauit sedula.

HYMNUS.

Novo sacrata gaudio
Cœli concors lætitiae,
Votivo laudem studio
Depromat vox Ecclesiæ.

Sub Natali nouitio,
Noui festi solemnia
Candenti vernans lilio.
Inuexit Virgo Regia.

Margarita puellula,
Mortalis culmen generis,
Vitæ fulgentis æmula,
Annis fastidit teneris.

Alta spernens palatia
 Claustro regenda clauditur,
 Regalis pompæ copia
 Sub paupertate graditur.

Præsta Deus supplicibus,
 Præsentis prece Virginis
 Nostris ascribi mentibus
 Beati sortem luminis. Amen.

AD MAGNIFICAT.

A Fœlix plane, fœlix per omnia,
 summa semper ducens fastigia,
 quam terrenæ stemma propaginis,
 et cœlestis insignis gloria,
 de Regalis radice germinis,
 in regnorum scandens imperia.

AD MATUTINUM.

Invitatorium.

Regi Christo laude læta
 soluamus obsequium:
 Cuius Regni Margarita
 confortatur gaudium.

HYMNUS.

Hymnis agamus fidei
 Castæ parentis gaudia:
 Floris amictu nituei
 Matrem investit Filia.

Hæc mundi fraudis latebras
 Lucenti Sanctimonia:
 Hostis carnis illecebras,
 Dissoluit Castimonia.

Virgo venusta facie
 Aquæ supportat hidriam,
 Candore conscientiæ
 Cœlestis vitæ gratiam.

Plena fontali fluuio
 Lassos camelos reficit,
 Sociali collegio
 Dum cultum legis adiicit.

Præsta Deus supplicibus,
 Præsentis prece Virginis
 Nostris ascribi mentibus
 Beati sortem luminis. Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Mundi plenum luxu rete,
 damnans pudicitia,
 Coeli nuptum Margaritæ
 sperat innocentia.

A Cilicio se ambiens
 Virgo jam velata,
 Flagris se percutiens
 Christo consecrata,
 Zona quoque ferrea
 cinxit se beata.

A Voto vitæ stabilis
loco permütata,
tanquam arbor fertilis
creuit transplantata.

R In decliuo vitae fine,
nostri casus vt ruinæ
restaurentur gratiæ,
dum regali stirpe nata,
Jura vendit abdicata
voluntatis propriæ.

V Hæc exemplum
Dei templum,
Margarita laude spreta
mundi, præbet patriæ.

R Ortus, cœlo conscio,
germinis magnifici,
Paupertatis pretio
voto cultu subiici,
Patris almi Nuncio
panditur Dominici.

V Summi ciuis ætheris,
Forma vitae cæteris,
Juris usu coelici.

R Virgo decens æuo,
pugil in certamine sæuo,
Mundum vicisti,
fœlici fœdere Christi.

V Dum regis orditam
claustrali tramite vitam.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Sub regulari ferula,
tranquilla parens tremula,
professi status creditum,
ad plenum soluens debitum.

A Sanctitatis populo
spargebat fundens odores,
exemplari speculo
fulgens inter sorores.

A Dum sordescit prouoluta
ancillarum pedibus,
tergit rixæ labis luta
ex earum cordibus.

R Sub clausura vitæ primordia
stringens calcat insignia,
Summi Verbi victa inopia,
Plagis urget membra nobilia.

V Culpæ adhuc nescia,
laetatur poenitentia.

R Abnegata patris consortia,
tempestatis flagellans pluuiia,
Cœli secum pugnante gratia,
Voti compos solatur anxia.

V Lacrymarum profusis imbribus,
vim pluuiæ ministrat nubibus.

R Carne sub exili
cœlesti nupta cubili,
Languet in amplexu
Domini saucia nexu.

V Optat quærit, amat,
gemitu, prece, verbere clamat.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Impetrandi gratiam
prouocans jejunio,
feruet in fiducia
tali ducta prævio.

A Castigante transitum
corporis molestia,
inpendentem spiritum
cogit ad cœlestia.

A Nuptiali contiuio
consors vna fruentium,
Sponsi fusa gremio,
canit epithalamium.

R Explicati fruitura
laboris stipendio,
iam præiuit nascitura
a cœli stillicidio,
Vox superna
mortis iura
rorat vaticinio.

V Tali priuilegio
vim amoris amplioris
parit desiderio.

R O spectanda seculo
nouo res miraculo,
gestu singularis,
votum mater astruit,
Viri sexum induit
forma puellaris.

V Compeditas carcere
clare visitatus.
suffraganti munere
gaudet liberatus.

R Sole sub ardenti
rutilantem luce latenti,
Aptat inesse choris
stabiliti palma pudoris.

V Lilia conferto redolens
gerit insita serto.

AD LAUDES.

A Jam Margarita rediuiua
pace quieta,
se rapit ad pronam
radio vibrante coronam.

A Congaudete superi,
vobis sidus inseri;
vas cœlestis roris,
laudis et honoris.

A Nostri tegmen ordinis
femineo flore,
virginalis agminis
fulget in decore.

A O felicem famulam
puritatis gerulam!
quæ subinrat chorum
Regis Angelorum.

A Heres Regis strenua
 supernorum ciuium,
 Cœli nobis ardua
 confer pandens ostium.

HYMNUS.

Gratuletur Hungaria
 De Christi beneficio,
 Cuius extat vicaria
 Salutari suffragio.

Ex ipsius prosapia
 Valor virtutis oritur
 Qua morborum sœvitia
 Pulsu frequenti moritur.

Pedum, manus officia
 Lucis amissæ claritas,
 Natura quæque deuia,
 Rectas deducunt semitas.

Margaritæ pro meritis,
 Quibus solamur corpore,
 Grates ex cordis abditis
 Reddamus omni tempore.

Præsta Deus supplicibus,
 Præsentis prece Virginis,
 Nostris ascribi mentibus
 Beati sortem luminis.

SUPER BENEDICTUS.

A Dulci digne respondens præmio,
 sub perennis lucri commercio,
 Virgo Christi grata seruitio,
 Cœlum tibi blanditur gaudio. [2]

[1] Ut in superioribus iam p. 55. diximus habet unus S. Ferrarius P. II, 2. c. 32. p. 342—351. Officium in Festo Margaritæ die 18. Januarii decantari solitum ab Ordine Prædicatorum in Hungaria, cum epigraphæ : Incipit Historia B. Margaritæ Virginis eximiae Quarti Regis Belæ Filiae. Est hæc dies eadem qua sponsa Christi 'felicem tantis virtutibus animam' deposuit, die 18. Januarii, quæ dominica fuit, ad primum gallicinium, anno salutis, iuxta communem computum, 1270. [r. 1271.] ætatis vero suæ 28., Ferrarius, de rebus Hung. Prov. Ord. Præd. P. II, 2. c. 21. p. 269. J. Tomci, Reg. Sanct. Ill. v. p. 283. Nec aliter legenda sermone patrio scripta apud Pray, vita S. Elisabethæ... nec non B. Margaritæ V. p. 302., et latina neapolitana, quam edidit F. Knauz, a nápolyi Margitlegenda. Esztergom. 1868. p. 109. Ceterum mirum est in vetustis nostris Kalendariis nullam memoriam B. Margaritæ Virginis recenserii. — [2] Ab hoc officio per omnia discrepat illud, quod Prædicatorum universus ordo ex indultu Pii VII. P. M. recitat. Continet hoc præter privam orationem : 'Deus fidelium remunerator animarum' etc. et Lectiones II. Nocturni, e processu apost. pro canoniz. et aliis monumentis contextas 'Cum Tartari, duce Batho, Poloniæ et Pannoniæ' etc. reliqua de Communi Virginum. Rursus aliae sunt lectiones, quas legimus in Officiis Propriis Sanctorum Patronorum R. Hungariæ ad d. 28. Januarii in editione Breviarii Romani. Budæ. 1814. quæ ipsissimæ sunt cum iis, quas Pius P. VII. die 12. Nov. 1806. ad Dioecesim Csannádiensem extendit, [Cf. Off. propr. Dicec. Csanád. Temesvár. 1855. p. 1. s.] Leo vero XII. 4 Dec. 1826. Cassoviensi Dicecesi recitare concessit [Cf. Off. nova propr. Dicec. Cassov. Cassoviæ 1829. p. 93. s.] et quæ insertæ sunt Officiis Sanctorum divini Officii Dioecesis Albaregalensis editis. Albae Regiæ. 1846. p. 6. seq. Repetitæ in usum dioecesis Veszprimiensis, in officiis Sanctorum quæ Veszprimii 1880. lucem viderunt p. 5. seq. Ordo Officii Divini peragendi in usum Dioecesis Scepusiensis, Leutschoviaæ 1806. typis descriptus festum B. Margaritæ, ex officiis novissimis, diei 6. Februarii assignat.

DE S. ADALBERTO EP. ET MART.

AD VESPERAS. [1]

A O immarcescibilis rosa paradisi
gloriose martir sancte Adalberte,
qui victoriosissime sanguinem
tuum effundens,
martirii laude coronari meruisti,
nos humiles solemnitatis tuæ
festa celebrantes,
tuo interuentu fons tocius bonitatis
deus, sue beatitudinis faciat
esse consortes. Alleluja. Alleluja.

R Exora dilecte dei Adalberte pro nobis
miseris, ut qui sumus pro culpis
dandi suppicio,
per te iungi mereamur iustorum
consorcio. Alleluia Alleluia.

V Dissimiles tibi moribus laudamus
te uocibus adiuua nos tuis precibus.

ALIUD RESPONSORIUM. [2]

Aue presul et beate
dei martire Adalberte
confer opem potentibus
tuis sanctis precibus

mala pelle, bona posce
 presta pacis incrementum
 sane vite gaudium alleluia.

¶ Vt sub tuo patrocinio
 gloriemur in laude dei perpetuo.

AD MAGNIFICAT. [3]

A Magna vox laude sonora:
 te decet per omnia qui polichorea
 gaudet aucta tali compare
 terra plaudit et resultat
 digna tanto præsule.
 O sacer Adalberte martir:
 vota nostra suscipe alleluia.

RESPONSORIA NOCTURNI. [4]

R Christi martir adalbertus
 cum sub triumpho passionis
 emisisset spiritum:
 mox vincula quibus erat vinctus
 soluta sunt.
 Et manus expandit in modum crucis
 alleluia alleluia.

¶ Mortem autem quam sitiebat
 amplexus cadens in terram.

R Miles christi gloriose
 sanctissimeque adalberte.
 Tuo pio interuentu culpas nostras
 ablue. Alleluia Alleluia.

¶ Ut celestis regni sedem
 valeamus scandere,

AD MAGNIFICAT. [5]

A Gloria christo domino,
 qui beatum adalbertum episcopum
 sue passionis testem fecit,
 de cuius meritis et miraculis
 benedictus dominus. Alleluia.

- [1] Beuiarium Nagylakianum 1489—12. Kálmánchianum 1481—10.
 Breuiarium Strigoniense 1484. impressum, et alia eiusdem Ecclesiae
 Metropolitanæ quemadmodum et Zagrabiensia Breuiaria paucissima
 propria h. l. habent, sed officium ritu paschali concinnatum exhibit.
 Antiphonarium Sæculi XVI—4. continet alias differentes antiphonas
 rhythmicas, quarum prima ad Vesp. I. incipit: 'Benedic regem cuncto-
 rum, conuersa gens boemorum, te splendor illuminavit, quem oriens
 destinauit' etc. Rursum aliæ antiphonæ et hymni leguntur in officiis
 propriis Provinciae Pragenæ. Ratisbonæ. 1868. p. v. p. 15. seq. —
 [2] Breuiarium Zagrabienense 1430—8. Breuiarium Kálmánchehi Lam-
 bacense 1481—10. — [3] Breuiarium Zagrabienense s. n. p. adlegatum, loco
 huius antiphonæ, quæ in Breuiario Strigoniensi imp. 1484. legitur,
 sequentem habet: Slavorum dominus qui beatum adalbertum episco-
 pum sue passionis testem fecit, de cuius meritis et miraculis, bene-
 dicimus dominum. alleluia. Antiphonarium Sæc. XVI—4, iterum dif-
 fert, nam in eo reperitur: 'O qualem dies iste celebris' etc. — [4] In
 Breuiariis Strigoniensis impressis, tres lectiones s. Augustini super
 Evangelio: Ego sum vitis etc leguntur, in Zagrabiensibus duæ de
 Historia Sancti habentur. — [5] Cod. Lambacensis et Kálmánchehii —
 10., quocum fere conspirant Breuiaria impressa Strigoniensia et
 Zagrabiensia.

DE SANCTO ADALBERTO EPISCOPO ET
MARTIRE. [1]

HYMNUS. [2]

Exultet celum gaudiis,
tera plaudat sollempniis,
in adalbertum preconiis,
plebs sonet ex præcordiis.

Vos seculi huius emulos,
carnis domando stimulos,
per sanctitatis titulos,
uirtutis in dei famulos.

Sic celum scandit libere,
nullius in itinere
uitalis complex criminis,
ut nobis donet uenie.

Quibus peccata soluitur,
lanquor et salus redditur,
iustis beatis iungitur,
vt et propheta premittitur.

Ut xristus cum aduenerit,
horrorque mundum anxerit,
iungamur si non abnuerit,
nos quoque sibi junxerit.

Patri dato evlogio
 eiusque soli filio
 sancto simul paraclito
 in regno hoc perpetuo.

[1] In Kalendario, quod in fine Constitutionum synodalium a. 1450. de Festivitatibus colendis additur, Dionysius Cardinalis Széch die 23. Aprilis collocat: festum gloriosi pontificis et martyris Adalberti pii patroni nostre ecclesie Strigoniensis. [Ed. Dankó, Strigonii 1865. p. 31.] Ad eandem diem refert Synodus Leutcsoviensis 1460. celebrata cum encomio: Festum gloriosi principis et martiris Adalberti. [Cod. lat. Budap. Univers. s. XV. de quo in app. p. 481.] De eodem in Kalendario S. XIII—55. Sacramentarii Bolduensis cum s. Georgio m. VIII. Kal. Maii i. e. 24. Aprilis. agitur, Kalendarium attamen Posoniense 1341—28. et Cap. I. Strigoniense 1370—20. IX. Kal. Maji i. e. 23. assignat. Similiter Breuiarium Kálmánchianum 1481—10. Dies translationis S. Adalberti + 997. VIII. Id. Novembris recurrit, de qua suo loco. p. 252. seq. — [2] E codice Vindob. Sæculi XV—13. Cetera Breuiaria hymnum: 'Vita Sanctorum decus angelorum' sive paschalem præscribunt, qui apud Clichtoueum, Eluc. f. 37. v. et 38 typis descriptus legitur.

SEQUENTIA
DE SANCTO ADALBERTO MARTIRE.

Corona sanctitatis et immortalitatis: [1]
Ornauit hodie dominus
martirem suum adalbertum.

Tersa oculorum lacrima, [2]
iustus floret velud [3] palma
Oculorum tersa lacrima,
aboletur hoc enigma.

Könyvtár
Specularis squama [4] cadet,
claret uisus specialis.
Ubi deus est omnia,
uirtus sanctorum et gloria.

Ubi deus est omnia, [5]
nec distinctus in omnia [6]
quod [7] est in gloria,
omnibus est omnia.

Unum est omnium principium, [8]
sacrum socians collegium,
unum es dispar [9] premium
pro merito fidelium.

Huius [10] nos consortes glorie,
 ora pater adalberte,
 quos in adam perpetue
 scis addictos miserie.

- [1] E Missali Posoniensi a. 1341—28. Reperitur cum quibusdam variantibus in bene multis libris manuscriptis, ut puta Sæc. XIV—32 et 34; 1478—39; 1481—41; 1489—46; Sæc. XV. ex.—49.: nec non in plerisque Missalibus secundum rubricam ecclesiæ Strigoniensis typis impressis e. g. a. 1491. 1498. 1501. 1508. 1512. et aliis. — [2] Miss. 1481—41. addit: Uita mortem superat, hoc iam recuperat, quod prius amiserat, paradisi gaudium. — [3] Miss. gotw. S. XIV—34.: ut. — [4] Miss. Pot. S. XV. ex.—49. acquamma? — [5] Miss. q. S. XIV—34. hanc stropham sic continuat: Qui est omnium principium, sacrum socians collegium, vnum est sed dispar premium. — [6] Ita et cod. S. XV. ex. — 49. alii: vt. — [7] Miss. 1478—39. legit quidem. — [8] Alii ree. premium. — [9] Miss. 1495. es semper. — [10] Miss. g. S. XIV—34. Cuius. Recte animadvertis Clichtoveus, Elueid. f. 211.: 'Hæc prosa liberam habet orationis solutæ compositionem, nec rhythmicæ formæ constringitur habenis'.

DE S. LADISLAO R. HUNG. CONF. [1]

AD VESPERAS. [2]

A Fons eterne pietatis,
lux superne veritatis
tibi xristi complacente,
ladislao nos tuente,
fac consortes eternorum
te laudantes gaudiorum.

R Salve rex benigne
ladislæ laude digne.
Honor noster et patrone
pius, potens, tutor bone.

V Afflictorum portans onus
et ad omne pium pronus. [3]

HYMNUS.

Regis regum ciuis aue,
regum gemma ladislae
regni consors glorie:
regem regum es aggressus
sis defensor indefessus
et atletha patrie.

Salve salus hungarorum,
 rex coheres angelorum:
 uas celestis gracie
 ab eterno uas electum,
 uas insigne, uas effectum
 uendicans iusticie.

Hungarorum gens congaude:
 noua noui regis laude
 pulsans tintinabula
 felix aue varadinum:
 cuius augens fama signum
 resonet per secula.

Tibi xriste concors hymnum. [4]
 canit orbis, qui per lignum
 ad te trahis omnia:
 scala factus ascensorum,
 et corona cofessorum
 tibi laus et gloria. Amen. [5]

AD MAGNIFICAT.

A Confessor domini ladislae,
 astantem plebem corroborata
 sancta tua intercessione:
 ut qui peccatorum pondere
 premimur, beatitudinis tue
 gracia subleuemur, et te
 duce eterna premia assequamur.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Confessorum
regem adoremus, qui celestis
regni meritum et gloriam
concessit sancto suo ladislao.

IN PRIMO NOCTURNO.

- A** Hic inquis non consensit,
quorum viam [6] dum contempsit,
xristi iugo se subiecit,
et quod deo placet fecit,
cogitando operando
et doctrinam vite dando.
- A** Rex a xristo constitutus,
et ab ipso consecutus,
quod virtute sit induitus,
et in monte sancto tutus.
- A** Tua xriste est gloria
salus et victoria,
ipse tuus est susceptor
idem noster sit protector.
- R** Edoctus spiritus sancti gracia
beatus rex ladislaus,
recentis mundi gloriam
spreuit nec [7] transitoriam
secutus est iusticiam.
Qui pro xristi gracia
perheni gaudet gloria.
- V** Mundum sibi blandientem
suos semper seducentem,

contempnendo superauit,
et se xristo mancipauit.

R Diuturnis excubiis in ecclesiis
deum instanter obsecrabat.

Jeiuniis et vigiliis carnem macerabat, [8]
et mentem roborabat.

V Ut Ysaac exiens in agrum meditabatur,
dum diuinæ celsitudinis speciem contemplabatur.

R In iudicandis et examinandis causis,
non potentia sed prudentia decernebat.
Rigori iusticie, lenitatem misericordiæ
preferebat.

V Dilectus [9] in eloquio
utilis in silencio,
cautus in consilio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Inuocantem exaudiuit, [10]
in dilectum quem asciuit,
sibi xristus cui donauit
donum [11] quod optauit.

A Scuto bone uoluntatis,
dono tue [12] pietatis,
o [13] xriste coronasti,
quem ad celos sublimasti [14]

A Ammirabile et ineffabile
est nomen tuum domine,
nam in tuo nomine
sanctus iste prospere
sublimis in ethere
tecum gaudet uiuere.

- R Innaturalibus [15] bonis gratuitisque donis
ipsum natura prerogatiua pretulerat.
Quem dederat sibi ualorem cunctis meliorem.
- V Ladislai species digna fuit imperio
ueneranda facies angelorum consorcio.
- R Hunc circumdat ueritas et misericordia,
osculatur caritas simul cum iusticia.
Per hunc ad terrestria prospexit benignitas,
et dona celestia nobis dedit deitas.
- V Cecis visus restaurauit,
mutis linguas reserauit,
rupta membra roborauit,
dissoluta solidauit. [16]
- R Salue rex benigne
ladislæ laude digne
honor noster et patrone
pie potens tutor bone.
- V Afflictorum portans onus
et ad omne pium patronus. [16]

IN TERTIO NOCTURNO.

- A Domine qui [17] operatus est iusticiam,
et confirmatus est in graciam, [18]
nunc in superno solio
in sanctorum tripudio
felici gaudet gaudio.
- A Ladislaus honoratur,
cuius caput coronatur,
regum ritu generoso
de lapide precioso,
datur illi dignitas
eterna felicitas.

A Hic accepit benedictionem,
 quem suscepit in adoptionem
 deus, et deuocionem
 eius clare commendavit
 quem heredem adoptauit,
 et in celis coronauit.

R De radice regie [19]
 stirpis propagatus,
 illustris prosapie
 scemate prolatus,
 De sancta progenie
 regum generatus,
 qui virtutum acie
 viguit stipatus.

V Moribus nobilior
 virtutibus clarior
 quam genere,
 cui uiuere
 xristus est in ethere.

R Jhesu bone per ladislaij merita
 nostra nobis dimittas debita,
 domum [20] portam sepulchrum visita.
 Et a trina nos morte suscita.

V Actu mente uel usu perdita
 pietate restaura solita.

R Surge gaude pannonia
 felix intende prospere
 et collauda felicia
 ladislaij preconia.

Noctis expelle tedia
 iam lucis orto sidere

V Surge et collauda [21] dominum,
 quia de uiris sanguinum

per hunc saluare voluit,
et liberare statuit
te lucis ante terminum.

LAUDES.

A Sanctus iste indutus est decorem,
qui secutus est saluatorem,
consecutus est honorem,
mundi pompis meliorem,
nam est eius fortitudo
sempiterna sanctitudo.

A Jubilate et inuocate ladislai presidium,
quod per ipsum rex omnium
xristus nostrum sit gaudium.

A Qui passus est propter nos,
illuminet super nos
vultum suum [22] cum gracia,
in beata gloria.

A Mundinalis fabrice gaudens vniversitas
te [23] beata trinitas benedicit,
et condicit laudes debitas.

A Laudet te rex glorie
sancta vox eccelesie
solempnizans hodie
dulci voce melodie.

SUPER BENEDICTUS.

A Benedictus es saluator,
sanitatis reparator
iehsus xrיסטus, qui beatum
ladislaum sanitatum
decorauit gracia,
qui mira potentia
multis egrotantibus.
pluribusque debilibus,
de salute desperatis
mole mortis molestatis, [24]
diuinam medicinam adhibuit
et sanitatem tribuit.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A O sancte rex ladislae
o columpna milicie xristiane
o firmissimia spes tue gentis,
intuere deuocionem populi te quærantis,
et sub tuum praesidium confugientis,
o misericors misericordiam [25] consecutus
intercede pro nostra omniumque salute.

ALIA ANTIPHONA DE EODEM. [26]

A Salve rex ladislae,
laude digne salue
tu firmissima spes tue gentis
ac consolator
salue gratiarum donis plenus
ante thronum trinitatis

miserorum subleuator
pie patrone consolator
sis pro nobis intercessor,
causa nostre paupertatis,
gratiam dei obtine. [27]

- [1] Colebatur iuxta Kalendarium vetusti Missalis S. XIII—55. V. Kalend. Julii i. e. 27. Junii : Eleuacio s. Ladizlay regis. Ad eundem diem refertur in Missali Posoniensi 1341—28. Translacio sancti Ladislai regis et conf., ad 30. Julii i. e. III. Kal. Aug. vero minio rursus scriptum legitur : Sancti Ladizlai regis et conf. Cap. lib. 1370—20. habet 27. Junii : Ladislai regis et confessoris. — [2] Continetur Officium huius Sancti Patroni R. H. in Breuiario S. XIV—7., Zagrabiensi 1408—8. Kálmáncheshiano V. et L. 1481—10. et 11. Antiphonario Pos. 1484—2., Breuiar. Nagylakiano 1489—12. Breu. S. XV. 13. et 14. et bene multis impressis, quorum seriem aperit Strigoniense a. 1484. — [3] Diurnale Paulinorum S. XIV—22. pronus honor. — [4] Breu. S. XIV—7., 1481—11. et S. XV.—13. variantem lectionem præbent : consors ympnum. — [5] Huius hymni similitudinem modulationi sequentiarum iam Clichtoveus, Eluc. f. 60. adnotavit. — [6] Breu. Strig. impr. 1484. reclamantibus manuscriptis : vitam. — [7] Breu. 1408—8. vt. — [8] In Breu. S. XIV—7. et deest, similiter in Breu. S. XV—13. Breu. impr. 1484, sed adest in Antiphonario 1484—2. — Breu. 1481—11. — [9] Breu. 1481—10. Disertus — 1481—11. et Breu. imp. 1484. Discretus. Nos lectionem Antiphonarii 1484—2 reddidimus. — [10] Sic Breu. S. XIV—7. et Antiph. 1484—2. nec non Breu. 1481—11. et 1489—12. attamen Breu. 1481—10. : iam, legit. — [11] Varietas lectionis hic satis magna esse reperitur : Breu. S. XIV—7. Filii Xriste cui donauit sempiternum bonum ; Breu. 1400—8. xristus cui donauit summum bonum ; Breu. 1481—11. supremum bonum ; Breu. 1489—12. supernum bonum. — [12] Breu. 1484. imp. : habet te. — [13] Breu. 1484. impr. : ipsum. — [14] Breu. 1481—11 : subleuasti. — [15] Antiphonarium 1484—2. Innumerabilibus. — [16] Responsorium lectionis VI. cum idem sit ac illud ad primas vesperas, paucissimi libri h. l. habent. Noster textus interim inuenitur in Breu. 1491—11. et 1489—12. — [17] Breu. 1481—10. hic operatus — confirmatus est in gracia. — [18] Breu. 1489—12. hic operatus — confirmatus est in gloriam, similiter Breu. impr. 1484. — [20] Ant. 1484—2. errore librarii : donum. — [21] In Breu. S. XIV—7. et S. XV—13. deest : et. In Ant. legitur 1484—2. : lauda. — [22] Ita Diurn.

192

Paul. S. XIV—22. et Breu. 1489—12. In Breu. XIV—7. deest suum. — [23] Antiph. 1484—2. reclamantibus optimis libris man. legit: cum. — [24] Hoc comma desideratur in Breu. S. XV—14. — [25] Sic. Diurn. Paul. S. XIV—22. Antiph. 1484—2. misericordias. — [26] E Graduali Ecclesiæ Patayensis 1663—23. — [27] Migravit piissimus Rex anno Reparatae Salutis 1095. ad Dominum. Eum Cœlestinus P. III. 1192. in Sanctorum canonem retulit. 'Anno, dicit Breuiarium Strigoniense 1484. t. d., domini millesimo centesimo nonagesimo secundo: sanctum corpus eius canonizatum est., Cf. n. d. in Kirchenlexikon. Freiburg. 1891. VII, 317. seq. V. Bunyitay, Szent László emlékezete. Budapest. 1892. p. 38. seq.

OszK
Országos Széchényi Könyvtár

SEQUENTIA
DE SANCTO LADIZLAO REGE
ET CONFESSORE.^[1]

Noue laudis extollamus [2]
regem, cuius exultamus
speciali gloria.

Dulce melos nouum fauum [3]
dulci regem ladizlaum
canimus melodia.

Regis laudi nil discordet
cuius laudem non remordet,
celestis symphonia.

Confessorem regem laudent, [4]
per quem reges sibi gaudent
uite dari munera.

Quem precamur laudantes singuli,
gemma regum tocius seculi
et spes salutifera. [5]

O quam felix quam preclara
varadini fulget ara
tuo claro nomine.

Cuius regens secula
manus [6] sine macula
lauit omni crimine.

Scala gentis vngarorum,
per quam scandit ad celorum
kathedram pannonia.

Forma [7] cuius celos tendit,
et terrarum comprehendit
quatuor confinia.

Perhunc vigent sacramenta,
et firmatur iam inuenta,
fidei religio.

Egros curans sanos fecit,
et salutis opem iecit,
moysi [8] officio.

Exauditur in hac domo,
quicquid orans petit homo
per regis suffragia.

Per quem neque gladium
nec incursus hostium
trepidat vngaria.

Hostis arte plebs arrepta [9]
prece regis est adepta
salutis piacula.

Per quem auctor fidei
cornu stillat [10] olei
postoris per secula.

Per hunc gentes universas
vngarorum iam conuersas
nouimus imperio.

Procul ense parent per se
fere [11] gentes et aduerse
nutu volunptario.

Ex [12] obscuris sui iuris
iubar latens sed iam patens
reserat prodigia.

Hostem cedit [13] victor reddit
barbarorum vngarorum
unus fugat milia.

Ipse suos contemptores
pene facit contentores
morbos illis et languores
infert et demonia. [14]

Sed qui suam sanctitatem
colunt hys fert nouitatem [15]
et ad uite sospitatem [16]
rex reducit [17] omnia.

Regum genus triumphale
vngarorum salus vale;

nunc [18] refusit iubar tale
regum florens [19] germine.

Regum radix xristiana
lauda [20] laudes fide sana,
laus [21] exultans [22] uox humana
fert in tuo nomine.

Assistentes regis laudi
coronator [23] regis laudi,
atque seruos sancti regis
post hanc uitam tui gregis
transfer ad palacia.

Cuius laudi vis seruire
nos [24] ac letos conuenire,
fac ad ipsum [25] peruenire
ubi confer et largire
sempiterna gaudia.

Amen.

[1] Si paucos demas, reperitur haec pulchra sequentia in omnibus fere libris missalibus manu et typis descriptis, nec non cantionalibus Zentmiklosy 1516—18. et Graduali P. Malonfalvi 1663—23. cum non exigua lectionum variantium copia, e qua interim h. l. præcipuas solum adponere visum est. Nos, ut semper, principem codicem 1341—28. presso pede sequimur. — [2] Miss. 1394—31. Sec. XIV—32. 1481—41. 2. 1488—45. 1495—44. legunt: attollamus. — [3] Miss. 1394—31. Gotw. S. XIV—34. 1481—41. 1495—44.: mellis. — [4] Miss. 1394—31. 1488—45.: Confessorum. — [5] Hanc stropham aliqui sequenti 'O quam felix, postponunt. — [6] Miss. Gotw. S. XIV—34. et alii bene multi, quidam, quos sequitur Clichtoyeus, Elucid. f. 218. v.: manens. — [7] Miss. Gotw. S. XIV—34. 1478—39. 1488—45.: Fama. — [8] Alii: virtutis officio. E. g. Miss. 1481—41. — [9] Miss. 1488—45. addit arce. — [10] Errore librarii pro stillat codex noster habet: siluat? — [11] In Miss. Paul. Gotw. S. XIV—34. hiat: fere. — [12] Miss.

Gotw. S. XIV—34. 1481—41. et bene multa typis descripta Strig. 1484. 1498. 1501. Zagr. 1511. Paulin. 1514.: Sub. — [13] Miss. Gotw. S. XIV—33. 1489—46.: Hostes cedunt. — [14] Sensus huius strophæ non est apertus ad intelligendum, unde iam olim *Clichtoveus* l. c. f. 219. v.: 'illos qui emendatores nacti fuerint codices, provocat 'hanc prosam ad illorum formam emendent'. Sed prospiciendum erit, ne adhibitis etiam pluribus exeraplaribus oleum et operam perdant! Nos addito ampliore lectionum variantium numero, emendationem prudenti b. l. iudicio optandam relinquimus. Textum nostri codicis legunt: Miss. m. n. S. XIV, 32., List 1478—39., S. XV. ex. 49. — Missale Paul. Gotw. S. XIV, 34. habet: morbos illos et lanquores anffert et demonia. Codex 1481—41. stropham hanc sic reddidit: Ipse suos laudatores pœne facit contemptores morbos curans et lanquores aufert demonia. Liber missalis 1481—42. sic scribit: Ipse suos forciores pene facit et uictores morbos ipsis et languores aufert et demonia. Codex 1495—44.: Ipse suos contemptores pene facit conpendiores morbos sanat et lanquores aufert et demonia. Mire detorsit hoc comma cod. 1478—39. Ipse suos contemptores pene facit uictores moribus ipsis et lanquores infert et demonia. E missalibus typis descriptis Strigoniense 1484. in hunc modum recitat: Ipse suos laudatores pene facit contemptores, morbos curans et lanquores. Missale autem Zagrabiense 1511. impressum, conspirat cum libro manuscripto Miletnitz Kálmánchehi 1495—44. — [15] Missale Gotw. S. XIV—34. 1481—41. Clichtoveus f. 219.: sanitatem. — [16] Miss. Gotw. S. XIV—34.: hosspitatem. 1481—41. suspitatem. — [17] Miss. Gotw. S. XIV—34.: reduxit. — [18] Miss. S. XIV—32. Gotw. S. XIV—34., 1481—41. 1488—45.: non. — [19] Miss. 1488—45.: regni. 1481—41.: floris germe. — [20] Clichtoveus: sume? — [21] Miss. S. XIV—32. 1481—41.: quas exultans. — [22] Miss. Paul. S. XIV—34.: quas exultat vox humana sic in tuo nomine. Miss. 1489—46.: fert. — [23] Miss. 1487—45. consecratum. Miss. Strig. impr. 1484. coronatum. — [24] Miss. 1481—42. nos hinc letos. — [25] Miss. typ. descr. 1498. 1501. 1508. 1512.: ad christum.

HYMNI DE S. LADISLAO REGE ET PATRONO
ARCHI-CŒNOBII S. MARTINI IN S. MONTE
PANNONIÆ.

AD I. VESPERAS. [1]

Quæ lingua dignis laudibus evehat
Victoriarum, Sancte Ladislæ,
Palmas tuarum ? quis triumphos
Carmine sat celebrarit æquo.

Quos sæpe virtus emeruit tua,
Fultus potenti præsidio Dei
Dum sternis hostiles catervas
Fulmineo metuendus ictu.

Ast grande, lauris pulchrius omnibus,
Quando subactis gentibus inclitus
Cum gloria maiore victor
Ipse tui statuis trophæum.

Tu regna cœli lucida pertinax
Ambire toto cordis anhelitu,
Oblata terreni recusas
Imperii tetigisse sceptræ.

Manetque fixum consilium pia
 Mutare nullis fascibus otia,
 Si non poposcissent labantis
 Res trepidæ, gemitusque regni.

O! fac relictis nos quoque ludieris
 Beata Cœli patria pertrahat
 Aeterna moliri, tuæque
 Participes fieri coronæ.

Uni perennis gloria sit Deo,
 Trinoque, cuius munere consequi
 Heroa virtutis per arctum
 Laudis iter liccat, precamur.
 Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Corporis nondum laqueo solutus
 Nil sinis de Te sibi vindicare
 Sancte Rex, mundo: nitidamque mentem
 Ingeris astris.

Sæpe sublimem populo relicto
 Te ferunt raptum liquidas in auras
 Fulgida circum Tibi blandiente
 Tempora luce.

Nempe divinos sitiens amores
 Despicis terras, humilesque curas:
 Ocius ferri super astra totis
 Viribus optas.

Eia! quid tellus nimis impeditos
 Detinet vana specie honorum,
 Neo sinit totam superas in oras
 Figere mentem.

Quem fides unum colit, atque trinum
 Ut tuum præter nihil usque Numen
 Ardeat nostri pietas amoris
 Suffice vires.
 Amen.

AD LAUDES.

Ut tuam pulcher stimulavit æstus,
 Sancte Rex mentem, trepidis ut omnis
 Arseras votis sociatus uni
 Vivere Christo.

Regio septus licet apparatu
 Nil tamen versas animo caductum:
 Altius sceptro, solioque tollit
 Te tua virtus.

Inter amplexus Crucis expediris
 Mole curarum, placuisse soli
 Perpetim Cœlo, fuerat laborum
 Summa tuorum.

Quos fides Christo superisque pacta,
 Quos vocat certæ data spes salutis
 Regio tritum pede cur moremur
 Carpere callem?

Sit salus illi decus, atque virtus,
 Qui super cœli solio coruscans
 Totius mundi seriem gubernat
 Trinus et Unus.
 Amen. [2]

[1] Ex editione Breuiarii 1842. p. æst. in qua p. 529. et seq. typis
 descripta sunt: Officia propria Sanctorum Patronorum Regni Hungariae, pro alumnis congregationis ordinis S. Benedicti, Archicœnobii S. Martini in s. monte Pannoniae a s. Rituum congregatione
 revisa et adprobata: quæ in Proprio Sanctorum exempti Archicœnobii S. Martini sacri montis Pannoniae Ord. S. P. Benedicti iussu
 Archiabbatis Placidi LENDVAY, impresso Viennæ. 1693. non reperiuntur. Enimvero ibidem p. 133. illi de Communi Confessoris non Pontificis præscribuntur. — [2] Cecinit eximus religiosus e. O. Valerius
 BALLAY. V. p. 56.

Országos Széchényi Könyvtár

DE SANCTO STEPHANO REGE.

AD VESPERAS. [1]

A Confessor christi stephane [2]
gentis tue preces suscipe,
vt per te inueniat graciam christi
cui contulisti [3] lumen fidei.

R Exora dilecte dei rex stephane
pro nobis miseris,
Ut qui sumus pro culpis
digni [4] supplicio
per te iungi mereamur
iustorum consorcio. [5]

V Dissimiles tibi moribus
laudamus te vocibus,
adiuua nos tuis precibus. [6]

AD MAGNIFICAT.

A Aue beate rex stephane
inclita spes gentis tue,
aue doctor et apostole
credulitatis nostre,
aue speculum sanctitatis
et iusticie:

Per te xristo credidimus [7]
 per te in xristo saluemur,
 ora pro populo,
 interueni pro clero,
 ut nullus de tuis
 preda fiat hostis. [8]

MATUTINUM.

Inuitatorium. [9]

Regem regum venerantes adoremus dominum,
 Qui in celo coronauit sanctum regem stephanum.

IN PRIMO NOCTURNO.

Adest festum uenerandum
 sancti regis stephani,
 multa laude celebrandum
 omni die seculi:
 gaudeant qui sunt heredes
 per hunc facti domini,
 et sanctorum coheredes
 meruerunt fieri.

Aste sanctus predictor
 hungarorum primitus,
 cristiane legis lator
 factus est diuinitus
 pro binis tradens bis bina
 duplicato precio:
 uel pro quinque dans bis quina
 reportando domino.

A Mundi reges moriendo
 regno finem faciunt,
 sed hic sanctus terminando
 terrenam potenciam
 sumpsit regnum inchoando
 sempiternam gloriam.

R Jam cum celos ascendisset
 nostra salus dominus,
 atque suis transmisisset
 dona sancti spiritus.
 Repleuerunt partes mundi
 duodenī proceres,
 seminantes verbum dei
 ad saluandos homines.

V In omnem apostolorum terram
 sonus exiit [10]
 Et in fines obis terre verbum prodiit horum.

R Gaudebat ergo patrono
 suo queque regio,
 et grates pro tanto dono
 referebat domino.
 Restabat pannoniorum
 pleps sine consilio,
 clausa tenebris errorum
 in mundi naufragio.

V Et dum cresceret in orbe fidei religio,
 et credentes puro corde nascerentur domino.

R Genti tamen deuianti
 per mortis illecebras
 et procaciter amanti
 cecitatis tenebras:
 Ideo differebatur

salutis preconium,
vt post moras assequatur
maius beneficium [11]

V Ore namque doctor quanto datur illi serior
dono dei missus tanto venit excellencior.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Valde felix es dicenda
a cunctis pannonia,
qui tibi non preceptorem
de plebe discipulum,
sed regem predicatorem
misit et apostolum.

A Nam ut athila sub rege
hungarorum populus
tyrranidis lata lege
seuiit incredulus :
sic sub stephano regnante
vertitur crudelitas,
quo figuras transmutante
formatur credulitas.

A Dudum namque desolatam
dominus hungariam
penitusque nulli datam
predicandum [12] per viam :
per hunc sanctum evocavit
ad baptismi graciam,
et cum suis heredauit
dans celorum patriam.

R. Geyse [13] namque duci sancto
 sanctus puer nascitur,
 qui diuina matris ventre
 gracia perfunditur.

Et stephano premonstrante
 qui post cristum passus est:
 ast quam nasceretur [14]
 ante stephanus vocatus est.

V. Iste deo se deuouit
 ab adolescencia,
 nilque lubricum cognouit
 ipsius infancia.

R. Sed cum iuuentutis metas
 sanctus primum posuit,
 atque iam virilis etas
 in eo [15] inualuit.
 Ex tunc factus est famosus
 eximiis laudibus,
 in bellis victoriosus,
 prudens et fortissimus.

V. Sub mundanis armis dei
 miles erat strenuus
 nam in bonis erat ei
 affectus precipuus.

R. Corde deo credens erat,
 quod monstrabat opere,
 omnibus sufficiebat
 ipse solus munere.

Rex erat et predictor
 dupla dans stipendia:
 Unde corpore preceptor
 gauderet et anima.

V In diuinis studiosus
 vir fuit operibus:
 forma quidem speciosus
 magis tamen moribus. [16]

IN TERTIO NOCTURNO.

A Vir beatus pardum nempe
 fert ad caulaſ ouium
 et leonem ad praeſepe
 bouis ferocissimum:
 nam minis [17] precibus et donis
 terret mulcet incitat
 prauos mites vanos bonis
 cristi quos deificat.

A Si plebs ista suscepisset,
 alium discipulum
 forsitan ei misisset
 deus quendam alium:
 sed rebellis gens et fortis
 gens grandis audacie,
 per eundem [18] virum fortis
 danda fuit gracie.

A Magnus sampson ad dominandum [19]
 leonem innititur [20]
 ad vngaris [21] predicandum
 rex fortis eligitur;
 ex leonis fauce mellis
 fauus gratus nascitur,
 ex vngari ore dulcis
 deo laus exprimitur.

R Inter cetera laudanda
 virtutis insignia,
 pacientie miranda

fuit illi gracia
 Emonstrat [22] quod depilata
 pauperum proterua
 eius barba, dum collata
 sunt hijs beneficia.

V Et ille tunc fuit letus [23]
 dare deo gracias;
 pro quo dignus est inuentus
 pati contumelias

R Nobilis stirpe rex sanctus
 sed fide nobilior
 caritate robatur,
 et spei non immemor
 postquam cursum consummavit
 presens spernens seculum,
 ihesu cristo commendauit
 gloriosum spiritum.
 Offerunt quem ad superna
 angelorum agmina
 regnaturum in eterna
 beatorum patria.

V Rege sibi pro sublato
 pii merent hungari:
 sed collega pro collato
 ciues gaudent celici.

R Regia vrbs alba gaude [24]
 tanto digna principe,
 decorata quidem laude,
 re simul et nomine:
 eo quod tam preciosi
 corporis egregium
 possidere meruisti
 felix facta precium.

V Gloriosa dicta sunt
de te ciuitas domini.

LAUDES.

- A Scandit sanctus alta celi
stephanus palacia,
e parentis sorte primi
sublatus occidua.
- A Hinc exultat in excelso
celestis milicia,
et collega pro suscepto
deo reddit cantica.
- A O condicio miranda
et felix per omnia
cum a regno fit ad regna
transitus perpetua,
cum bonis continuantur
terrenis celestia.
- A Pauperes dono iuuabat
nunc pecuniariorum,
hos euangelizabat
salutis alloquio.
- A Sapienter dispensare
norat donum domini,
et mensuram erogare
pro tempore tritici. [25]

SUPER BENEDICTUS.

- A O miranda potencia saluatoris
in meritis beati stephani regis et confessoris,
qui apud deum et homines dignus memoria,
cum sanctis iam tripudiat in gloria.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

*A Sanctissimus rex stephanus
hungarorum apostolus,
signis et virtutibus
cottidie declaratur celitus:
qnem supplices deposcimus,
ut nos muniat a malis omnibus.* [26]

MEMORIA DE SANCTO REGE STEPHANO. [27]

O rex et apostole Stephane
gentis tue tuis precibus,
duc nos ad contemplandam
speciem celsitudinis xristi:
quos eleuatis in celum manibus,
tu moriens xristo commendasti:
Alleluia.

Sanctissime rex stephane
vngarorum apostole
aue doctor populorum Pannonie,
tu pro nobis intercede
clementer ad dominum.

[1] Sacramentarium Bolduense S. XIII—55. XVIII. Kal. Sept. ad festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis minio scriptum, eodem continuat: Transitus S. Stephani [† 1038. Cf. M. Floriani, disquis. de anno natali S. Stephani R., Hist. hung. fontes dom. Budapestini. 1885. p. 293. s.]. Idem XIII. Kal. refert, et quidem literis colore rubro pictis: S. Stephani regis et conf., postea interiicit nigris Samuelis prophete, et denuo rubris Translatio S. Stephani. Missale 1341—20. aeque XVIII. Kal. minio inscribit: Assumpcio Sancte Marie et Deposicio sancti Stephani regis et conf. Interim liber capitularis Strigoniensis 1370—20. die XIII. Kal. habet minio exaratum: Eleuacio S. Stephani regis et conf.,

verum XVIII. Kal. solam Assumptionem Dei Geneticis recolit. Cetera colebatur S. Protorex noster non modo octava sed et quindena. Videlus Knauz, Kortan, p. 249. — [2] Nolentes codicum varietates cumulare, ad eruditorum modo notitiam perferimus libros manuscriptos Breuiariorum 1400—8. et 1481—11., nec non typis descripta Zagrabiensia a codice 1481—10. et Antiphonario 1484—2. quod ad argumentum et formam adtinet, differre. Enimvero in codicibus primo loco enumeratis antiphonæ similes, aliis locis dispositæ habentur; forma earum et responsiorum non est rhythymica sed prosaica, quæ legendam diu Regis ab eius nativitate ad obitum comprehendunt. Verumtanem lectiones duorum nocturnorum æque historias eiusdem Sancti Patroni percurrunt; sed antiphonæ ad laudes et hymnus 'Gaudent cœli' cum nostris V. p. 208. concordant. Nos textum Antiphonarii Posoniensis 1484—2., præter pauca quædam, sequimur. — [3] Diurnale Paulinorum gotw. S. XIV—22. permisisti. — [4] Breuiar. Nagylaki 1489—12. dandi. — [5] Antiphonar. Posoniens. 1484—2. addit: æuia æuia. In Breuiario Paulinorum a. 1540., aliud, sequens legitur Responsorium: Corde deo credens erat, quod monstrabat operibus, sufficiebat ipse solus munere. Rex erat et predicator: dupla dans stipendia, vnum corpore precepto: gauderet et anima. P. 377. — [6] Versiculus in Breu. Paul. sic habet: In diuinis studiosus vir fuit opibus: forma quidem speciosus magis tamen moribus. Hymnum quod adtinet Breu. Strig. 1484. præcipit: Iste confessor. Vel. Gaudent celi. Breu. 1481—11, Nagylaki et Paulin. Gaudet mater hungaria. — [7] Ita Diurn. gotwic. Antiphon. Poson. Breu. Strig. 1484. credimus. — [8] Hanc antiphonam cum exigua varietate lectionis allegat Pelbatus de Themeswar, ex ord. s. Franc. in parte est. Pomerii de Sanctis: Sermo primus de sancto Stephano rege LII. r. ed. H. Gran J. Ryman. 1499. — [9] In Breuiario Zagrabensi 1400—8. præscribitur Inuitatorium: *Conuenientes in unum iubilemus domino in quo regnat coronatus gemma regum Stephanus.* Similiter codex 1481—11.; sed in libro Nagylakiano sequens omnino diuersum reputitur Inuitatorium: *Regem regum uenerantes sollemni tripudio uesto amicti gaudenter jubilemus domino.* Qui hodie sublimauit sanctum suum stephanum et in celo coronato dans celeste premium. — [10] Sic Antiphon. Poson. quocum conspirat Breu. Paulinor. — Breu. Strig. 1484. et 1524. exiuit sonus. — [11] Breu. Zagr. 1540. hoc singulare continet responsorium h. l. III.: 'Inito consilio in sacro monte ubi sanctus martinus degens in pannonia orabat: monasterium construxit. Primum quod perfecit episcopis, quodque decimis prediis ditauit.' — [12] Breuiar. 1481—10: *predicandi.* — [13] Breu. Strig. 1484. GAYSE. — [14] Breu. 1481—10: sed antequam nasceretur. Impr. Br. Strig. 1484.

1515. *sath quam nasceretur*. Breu. Paulin. *iam antequam nasceretur*. Breu. Strig. 1524. *priusquam nasceretur*. — [15] In Breu. 1481—10. : deest. — [16] Breu. 1481—11. addit: *Ipsi doxa patri deo eiusque filio pariter aeterno flamini paraclito*. — [17] Breu. Strig. 1484. err. typ. *nimir*. — [18] Breu. Strig. 1484. legit: *per eiusdem virum fortis fuit danda gracia*; quocum conspirant Breu. Strig. 1524. et Paul. præter ultimam vocem, quæ *gracie* habet. — [19] Breu. 1481—10. : *domandum*. — [20] Breu. Strig. 1484: mittitur. — [21] Breu. 1481—10.: ad hungaros. — [22] Nagylaki: *En monstrata*. — [23] Nagylaki: *Et ille non fuit lentus*. — [24] Totum hoc responsorium desideratur in c. 1481—10. et Antiphonario Poson. 1484. — [25] Hymnum Breu. Strig. 1484. præscribit: *Hic est miles*, etc. qui est pars illius, ad vesperas cantandi: *Gaudent celi noua luce*, inde a commate nono. *Vel* dicitur *Ad sacrum cuius* etc. e communi confess. *Iste confessor domini sacratus* etc. stropha tercia cum sequentibus. — [26] Breuiarium Zagrabense 1400—8. manuscriptum et impressum ei. E. a. 1505., nec non codex Lambacensis Kálmáncsehianus 1481—11. ad Magnificat in II. Vesperis legunt sequentem antiphonam: *Prece pia decus hungarie thronum nobis placa clemencie, ut possimus purgata carne ciues esse celestis patrie*. — [27] E. Graduali Ecclesiæ Patayensis mss 1663—23.

HYMNUS
DE SANCTO STEPHANO.

Gaude mater vngaria [1]
prolis agens [2] preconium,
cum laude [3] multipharia
patronum lauda proprium.

Hic tibi uerus lucifer
lumen fidei prebuit,
datus est ad hoc legifer
uiam salutis docuit. [4]

Geyse duci decrepito
diuina fit promissio,
stephanus a stephano
vocatus est in vtero. [5]

Cuius ortus predicitur
patri celesti nuncio:
martyr ad matrem mittitur
nascentis uaticinio.

Nato gaudet hungaria,
dampnatur ydolatria,
celestis datur gloria,
beata fit memoria. [6]

Puer crescens progreditur,
 sicut cedrus in lybano
 predictum nomen inditur,
 huic a beato stephano.

Dignis datur doctoribus
 hic inbuendus literis,
 probis ornatur moribus
 sub annis adhuc teneris.

Adolescens agreditur [7]
 cibum salutis serere,
 gens hec vngara convertitur
 et baptizatur propere.

Olym erroris populus
 lumen diuinum conspicit,
 pulsis tenebris sedulus
 se xristi iugo subiicit. [8]

Trino deo et simplici
 sit laus honor et gloria
 qui sancti regis supplici
 concedat [9] celi gaudia.
 Amen.

[1] Exstat ad I. Vespertas in Diurn. P. gotw. XIV—22. Breu. Zagrab. 1400—8., Lamb. 1481—11., Nagylakiano 1498—12., Psalterio Blasii 1419—53. mss. Reperitur præterea in Breu. Paul. 1540., Zagrabensi 1688. et Cantuali e. E. 1751., sed in his non totus. — [2] Nagylaki: *augens*. — [3] Psalt. Blasii cuius textum preferimus in ceteris h. I. legit prece, Nagylaki laude. — [4] Nagylaki: *prebuit*. Ita et Cantuale Zagrabense t. i. a. 1751. — [5] Diurnale Paulino-

rum S. XIV—22. legit. Deest in Blasio et Nagylaki. Cantuale Zagra-biense cum ceteris legit. — [6] Reperitur in Diurn. et Breu. Paulin et Zagr. 1688, hiat in ceteris. Sic cod. 1400—8. et 1481—11. æque non habet. — [7] Diurn. Breu. Paul. *progreditur, verbum.* — [8] Ap. Nagylaki non habetur. — [9] Breu. Zagr. 1400—8. Nagylaki, Diurn. et Breu. Paulin.: precedet.

Országos Széchényi Könyvtár

HYMNUS ALTER DE SANCTO STEPHANO.

Gaudent celi noua luce [1]
tonitruī vox dum clangit:
nouo rege nouo duce,
gedeonis tuba barrit.

Per quem fratres liberantur
paganismi cecitate:
hungarorum gens letatur
orto [2] prolis et magistri.

Pannonia gratulatur
angelica vox dum sonat:
decrepitus dux cum geysa [3]
dei cepit repromissa.

Inquit missus ethereus
sum prothomartir stephanus:
et nascetur stephanus [4],
rex erit et apostolus

Pater credens admiratur:
pauens mater rem miratur:
rore simul perlustratur
tunc orthodoxa fidei. [5]

Crescunt dona crescunt laudes:
 cor congaudens, vox non ccesset
 cum non sistat operari
 summus rerum artifex.

Puer natus vegetatur,
 et in regem coronatur:
 regnum rite gubernatur
 fides xristi dilatatur.

Sidus claret matutinum,
 ante solem fert vexillum,
 per quam [6] solis fulsit lumen
 hungarorum in mentibus.

Hic est miles rex et rector,
 qui dum rexxit et regnauit:
 hostis tandem de tortura
 gentem suam liberavit.

Gerarchie [7] iam congaudent,
 cum rex regni predicator,
 reparandum ad ruinam
 saxa quadravit verbera. [8]

Almo patri sit gloria
 natoque sit victoria:
 amborum cum spiramine
 in sempiterna secula.
 Amen.

[1] E Breviario Strigoniensi impr. 1484. Reperitur etiam in Miss. Strig. 1491. Psalt. Strig. 1515. 1523. Breu. Strig. 1524. Clichtoveo,

qui illum, ut adnotat, sel. 69. v. e mendoso codice edidit. — [2] Clichtoveus ortu. cum. Breu. Strig. 1524. — [3] Clichtoveus arbitrarie correxit: Gesa. — [4] Clichtoveus nullo teste usus: et qui nasceretur. — [5] Clichtoveus e conjunctura: orthodoxæ fidei. — [6] Reliqui *quod* habent. — [7] Ceteri *Hierarchie*. — [8] Clichtoveus, Breu. Strig. 1524. Psalt. Strig. 1523. legunt: verbere.

SEQUENTIA
DE SANCTO STEPHANO REGE
ET CONFESSORE.

Corde uoce mente pura, [1]
soluens deo laudis [2] iura,
ydolorum spreta cura,
letare pannonia.

De supernis illustrata
uerbo vite saciata, [3]
crucis xristi fers [4] iam grata
libens testimonia.

Ergo per quem tibi datur
salus, celum reseratur,
uia uite demonstratur
et iter [5] iusticie.

Hunc extollas digna laude,
huius festum colens gaude:
et gaudenti iam applaude
cantico leticie.

Hic est geyse ducis natus [6]
uisione presignatus:
ante ortum est vocatus
stephanus a stephano.

Credit pater et miratur,
 parit mater et letatur:
 infans crescens exaltatur,
 ut cedrus in lybano.

Nam ut puer adolevit
 mox uirtutum donis [7] creuit
 celos amans yma spretuit
 herens dei filio.

Huius carnis tecta uelo
 mens intenta semper celeo:
 ardet tota dei zelo,
 instat euangelio.

Per hunc xristus predicatur,
 turba credens baptizatur:
 fides xristi dilatatur
 in tota pannonia.

Hic ad instar salomonis
 struit templa ditat [8] donis,
 ornat gemmis et coronis
 cruceis et altaria.

Ad docendum [9] hic prelatos
 uiros ponit litteratos,
 iustos fidos et probatos
 ad robur fidelium.

Sic [10] talentum sibi datum
 deo reddens dupPLICatum:

ab eterno preparatum
sibi scandit solium.

Ubi xristo sociatus [11]
et a xristo sublimatus:
regnat semper coronatus
in superna patria.

Hunc deuote ueneremur,
hunc ex corde deprecemur,
ut per ipsum subleuemur
ad celorum atria.
Amen. [13]

- [1] Continetur haec notissima sequentia in libris bene multis Missalibus manu et typis descriptis. Ne autem frustra multiplicetur hic adparatus, modo præcipuos adscribimus. Præter codicem principem 1341—28., habetur in Miss. 1377—30., 1394—31., Paul. gotw. S. XIV—34., Pos. 1403—35., spec. Pos. S. XIV. ex. — 33. 1478—39.—1488—45., Kálmánchesi 1481—41. Ex impressis memoriae commendetur Miss. a. 1484., 1498. 1499. 1501., 1502. 1508. 1511. 1512. 1514.—
[2] Clichtoveus f. 236. v. repugnantibus antiquissimis testibus emendare voluit in: laudum. — [3] Miss. gotw. S. XIV—34.: sociata. —
[4] Miss. Poson. exeunt. S. XV—49.: fert. — [5] Miss. 1488—45. mendose: inter. — [6] Miss. Pos. ex. S. XV—49., cum libris miss. impr. 1484. 1501. 1502. 1508. 1512., quibus adstipulatur Clichtoveus, dulcis legunt. — [7] Miss. 1481—41.: dono. — [8] Miss. Paulin. gottw. S. XIV—34.: *sciuit tempa dicat.* — [9] Miss. 1481—41.: regendum. Stephanus de Werbócz, Trip. I. 11, 4. hanc sicuti et præcedentem stropham laudavit. — [10] Miss. Gotw. XIV—34., 1488—45., Pos. sæc. XV. ex. — 49. cum Miss. spec. s. XIV—33.: Hic. — [11] Clichtoveus: *et ab ipso* substituit, nullo fretus testimonio. — [12] M. Pos. spec. S. XIV—33., 1488—45. Sec. XV. ex. — 49. deuoti. Spec. reveneremur. — [13] Additur in M. Spec. S. XIV—33. Strig. impr. 1484. 1498. 1508.

*Miss 95, 178^r Miss
XIV
dvs 220 Missal 259^r*

HYMNI DE S. STEPHANO HUNGARIÆ REGE
FUNDATORE ET PATRONO ARCHI-CŒNOBII
IN S. MONTE PANNONIÆ.

AD I. VESPERAS.

Festiva sancti Lux Stephani vocat,
Gens Hungarorum dicite gloriam,
Regisque pœclaros labores
Ingenua celebrate laude.

Hic inter aulæ commoda splendidæ
Spretis iuventæ deliciis, iter
Virtutis arctum prosecutus
Ad superum properabat oras.

Rerum potitus grande negotium
Christo lucrandæ suscipit Hunniæ :
Hæc cura voto pertinaci
Una sedet iuveni, viroque.

Favet labori diva benignitas
Idola cedunt: protinus undique
Fulgens corruscat sempiternæ
Nobile, Crux, pretium salutis.

Perstricta tanto luminis incliti
 Splendore, præceps impietas ruit,
 Tetrisque se condit latebris
 Exitiosa lues averni.

Laudem canamus perpetuam Patri,
 Natoque sancto Spiritui simul:
 Et quod dedit lumen misertus
 Immeritis det adhuc precemur.
 Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Non indecoris tempora, Pannones
 Cincti coronis, vivificæ Crucis
 Regale vexillum sequamur,
 Quo satanæ superemus arma.

Utcunque victrix robore martio
 Gens, et trophæis clara superbiat
 Provinciarum: nutat, almæ
 Dum fidei clypeo carebit.

Primi tuorum qui meritis ovans
 Hæc arma Regum corripis Hungare
 Christo flagrantes solve grates
 Et Stephani venerare nomen.

Nobis opacas lux fidei procul
 Mundi tenebras dispulit. O Dei
 Illustre donum, mentis astrum,
 Principiumque Fides salutis.

Beate Princeps! hoc validum tuæ
 Missum coruscis ætheris arcibus
 Ancile genti, quo tulisti,
 Qua prece, qua merito tuere.

Laudem canamus perpetuam Patri
 Natoque, sancto Spiritui simul
 Et qua misertus nostra flexit
 Corda, Fidem solidet, precemur:
 Amen.

AD LAUDES.

Pastor superno lumine dirigens
 In vaticano Christiadum gregem
 Jam regia fulgere dignum
 Asseruit Stephanum corona.

Laus est regentis maxima civium
 Formare mores: Rex et Apostolus
 O mira virtus! Hungarorum
 Promeruit Stephanus vocari.

Apostolatus primitiae vigent,
 Educta sacro Pannoniæ iugo
 Sacrata moles: unde vitæ
 Mox rutilat fideique lumen.

Gentis renatæ præsulibus sacris
 Firmata floret Religio: trahunt
 Exempla Regis: viva imago
 Ipse nitet pietatis almæ.

Aeterna Patri gloria, Filio,
 Et laus sit almo Spiritui simul
 Qui iugiter praesens amoris
 Nostra sui cremet igne corda.
 Amen.

AD II. VESPERAS.

Servator æqui, nec sapientia
 Nec marte claris Principibus minor
 Monarcha, Cives utriusque
 Subsidiis stabilivit ævi.

Sed singulari viscera pauperum
 Fovit minister munificentia,
 Horumque coelesti Magistri
 More, pedes lacrymasque tersit.

Quantum valeres, Rex pie, gratia
 Ostendit Orbi prodigiis Deus
 Quæ porrigis segmenta pomi
 Corporibus medicantur ægris.

Plenus dierum, plenior optimi
 Quod astra spirant proxima gaudii
 Extrema commendas flagrantи
 Corde patrocinio Mariæ.

Nec spes fefellit: lux Venerabilem
 Festiva Coclo quæ Dominam dedit,
 Inaugurandum sempiterna
 Elevat et Stephanum corona.

Te deprecamur, summa Trias, tuum
 Concede sancti per Stephani preces,
 Ut omne laudemus per ævum
 Rexque simul populusque Nomen.
 Amen. [1]

[1] Ex editione Breuiarii 1842. p. æst. p. 534. seq. Ed. Propri. Lendvayana 1693. p. 183. seq. in festo S. Stephani R. ac Hungariae Patroni et fundatoris archicœnabii s. montis Pannoniae Ord. S. P. N. Benedicti gloriosissimi, inviat ad hymnos in communi Conf. non Pontif. Liber qui Scriptores Ordinis S. Benedicti [1750—1880] recenset p. 477. testatur quod: TAKÁCS Bernardinus Antonius [† 1859]... Hymnos sacros, quos breviarium congregationis olim s. Mauri ad festa propria ss. Patronorum regni Hungariae continet, pro officio s. Stephani composuerit. Volupe accidit memoriam viri doctissimi iuxta ac piissimi, qui nos in literis latinis et rudimentis poeseos eruditiv h. l. grato animo recolere. Præter hos Hymnos Breuiarii cecinit Takács, alium ad eundem S. Stephanum R. H., ad s. Emericum et s. Ladislauum, quos edidit C. Vagács, h. t. Bernardini Takács Benedictini Pannonii Carmina selecta. Comaromii. 1866. p. 220. 229. 240. s.: quæ carmina qui studiose inspexerit, intelliget quam fœcundum et elegans fuerit B. Takács ingenium, quanta linguaæ latinæ peritia et poeticæ venæ facultas et felicitas, quam nec Latium, si prisca ætate vixisset, fastidivisset. Cf. adn. præp. p. 56.

OCTAVA S. STEPHANI REGIS
ET VENERATIO SACRÆ EIUS DEXTERÆ.

AD I. VESPERAS.

Regnator orbis maxime, qui Duces
Regesque ternæ præficiſ, O Deus!
Intende psallenti catervæ
Egregios Stephani triumphos.

Pars Hungarorum ritibus improbe
Hærens avitis exitio gravi
Prostravit aras, insolentem
Capta superstitione mentem.

Dux sanctus omnem spem locat in Deo,
Et nuncupatis cum prece fervida
Votis scelestos frangit ausus,
Et celeri fruitur triumpho.

Gratus benigno munera Numini
Promissa victor solvit alacriter:
Opesque consecrat relatas
Christe tibi meliore censu.

Surrexit ædes hoc spolio tibi
Martine! Coeli nunc quoque munere
Quæ salva tot fatis superstes
Pannonia regione fulget,

Adversa torrent forte pericula ?
 Confisa coelo spes animum regat.
 Non concidamus : promta cordis
 Vota iuvant : Stephanum sequamur.

Perenne laudum sancta Trias, tibi
 Grati tributum solvimus. Adiuva
 In turbidis mundi procellis
 Pectora spe refove, precamur.
 Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Sacræ quis æquo carmine concinat,
 Rex sancte, Dextræ prodigium tuæ !
 Aeterna quam vis largitatis
 Pro merito voluit perennem.

Tu dives auri, non sinis invidas
 Turgere gazas : pauperis in sinu,
 In veste nudi collocati
 Nobilior Dominus metalli.

Noctu requirens agmina pauperum
 Cautus videri, dam stipe sublevas
 Manu sinistra nesciente,
 Regia quod bene Dextra fecit.

Ast ille, cuius nil oculum latet
 Christus videbat, quid procul arbitro
 Fucum perosa charitate
 In minimis sibi præstitisses.

Et pro perennis pignore gloriæ
 Corruptionis legibus eximit
 Servatque terris, servat astris
 Munificam sine tabe Dextram.

O qua ferebas promptus opem Manū
 Prolem tueri perge tuam Pater,
 Fac: spiritus, quo nos vocasti,
 Pannoniam foveat per ævum.

Aeterna Patri gloria, Filio,
 Et laus sit almo Spiritui, suæ
 Qui charitatis igne nostras
 Alta ferat super astra mentes.
 Amen.

AD LAUDES.

Servator æqui, nec sapientia,
 Nec Marte claris Principibus minor,
 Monarcha Cives utriusque
 Subsidiis stabilivit ævi.

Sed singulari viscera pauperum
 Fovit minister munificentia
 Horumque Coelestis Magistri
 More, pedes lacrymasque tersit.

Quantum valeres, Rex pie, gratia
 Ostendit Orbi prodigiis Deus:
 Quæ porrigis segmenta pomi,
 Corporibus medicantur ægris.

Plenus dierum plenior optimi
 Quod astra spirant proxima gaudii
 Extrema commendas flagranti
 Corde patrocinio Mariæ.

Nec spes fefellit: lux Venerabilem
 Festiva Cœlo quæ Dominam dedit,
 Inaugurandum sempiterna
 Elevat et Stephanum corona.

Te deprecamur Summa Trias, tuum
 Concede Sancti per Stephani preces
 Ut omne laudemus per æuum
 Rexque simul populusque Nomen.
 Amen.^[1]

[1] In Proprio Sanctorum Archiabb. Placidi Lendvay [† 1699. V. Fuxhoffer, Monasteriol. p. 41. Czinár p. 131.] de s. Dextera nihil legitur. Iam in recensendis codicibus V. p. 32. adnotare non intermisimus inventionem Sacrae Dexterae Regis Stephani olim apud nos sacro officio frequentatam fuisse. Sanè ut de aliis taceamus, quæclar. G. Pray, diss. de sacra Dextera divi Stephani regis. Vindob. 1771. p. 40. s. congesit, Kalendarium Sacramentarii Bolduensis III. Kal. Junii refert: Translacio dextre S. Stephani Reg. Eadem occurrit in Breuiario Nagylakiano 1489—12, in quo l. monetur orationem, ut in die sancto, recitandam, quæ d. l. sic incipit: Deus qui beatum Stephanum regem confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti. V. p. 88. Eidem diei adfigit hanc festiuitatem Breuiarium Strigoniense Ven. 1480. per Erh. Radolt impressum. Similiter Missale 1484., Breuiarium 1524. rubro colore distinctum. Ceterum mirum est, præter hymnum notissimum lingua patria de gloriosa Dextera exaratum, d. q. i. s. l. p. 402. nec codices, nec libros typis descriptos, carmen pro his solemniis exhibere. In reliquo anim adverimus hunc hymnum eundem esse cum illo qui s. p. 217. legitur, quem boni ordinis gratia interim etiam h. l. repetiimus.

ANTIPHONA DE SANCTO GERHARDO
EPISCOPO ET MARTYRE.

A progenie in progenies fecit misericordiam domiuns,^[1]
qui eduxit Abraham de vr Chaldæorum,
et de ultimis finibus terre uocavit Sanctum Gerhardum,
vt in hac terra nostra peregrinus esset et aduena,
in illa vero patria celesti ciuis sanctorum et domesticus Dei,
vbi nobis datus est a Deo patronus,
iugiter intercedere dignetur
pro sancta plebe et vniversis fidelibus
nunc et in eternum. ^[2]

[1] Festum s. Gerardi † 1046. 'Regni Hungariæ Patroni incliti' recensent antiquissima nostra Kalendaria, plus semel. Sacramentarium Bolduense Sæc. XIII—55. eius memoriam refert — seriormanus — VI. Kal. Martii, i. e. 24. Februarii, addendo ad nomen s. Mathiæ apostoli : Translacio S. Gerardi. Idem VII. Kal. Augusti i. e. 26. Julii habet : Gerardi ep. et m.; demum VIII. Kal. Oct. i. e. 24. Septembris : Passio et Deposicio S. Gerardi. In Missalis Posoniensis 1341—28. fastis æque 24. Februarii recolitur, in iisdem m. Septembris 24. quoque legitur, posteriori loco minio scriptum nomen S. Gerardi episcopi et martyris. Similiter reperimus in Collectario Strigoniensi 1370—20. Kalendarium codicis Sæc. XV—13. celebritatem huius Sancti in Februario; illud eiusdem sæculi exeuntis. n. 49. m. Septembri tantum commemorat. Ordinarius Strigoniensis 1504. pariter mensibus Februario et Septembri sanctum Gerardum episcopum et martyrem recolit. Missale Strigoniense a. 1484. t. impr. et Breuiarium Strig. 1524. mense Septembri, utrumque rubro notatum. — Singulare, quod inclitus Regni nostri Patronus S. Gerardus, præter hanc antiphonam, quæ continetur in Bre-

uiario Sæc. XV—14. et Antiphonario 1567—3. nec non lectiones sex, quas ex antiquo officio Ecclesiæ Strigoniensis, e codice sæculi XIII. bibliothecæ Ecclesiæ Leutschoviensis typis describi fecit Ignatius comes de Batthyán, Sancti Gerardi episcopi chanadiensis Scripta et acta. Albo-Carolinæ. 1790. p. 260. 1., nullam propriam historiam rhythmicam vel hymnum ad nos ætas pertulerit. — [2] In Antiphonario inseritur: alleluia. Cf. p. 35. seq.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IN FESTO BEATI DEMETRII MARTYRIS.

SEQUENTIA.^[1]

Gaude turba celestium:
plaude turma terrestrium:
et totalis vis cordium:
flammescat uberius.

In hac valle miserie:
et in terris pannonie:
ex alta stirpe grecie:
nascitur demetrius.

Qui semen christi doctrine:
et formam legis diuine:
cautelam tristis ruine:
sparsit thesalonie.

Cuius precum presidio:
nestor fultus in stadio:
lieum: ense obuio
prostrauit egregie.

Insignitus imperio
maximianus proprio
nestorem iubet gladio:
ferire inaniter.

Demetrius in carcere
vulneratur in latere:
pro dei patris munere:
transit laudabiliter.

Supra tumbam dum prostratur:
leontius visitatur:
et a morte liberatur:
ad lethem presentia.

Reliquias deferentes:
danubii sevientes:
vndas scindunt spe gaudentes
eiusdem clementia

Cuius tumba maditatur oleo:
quo solidatur languens:
si quis anxiatur
doloris incendio.

Demetrius adoptatus:
et in celis coronatus:
noster nunc sit advocatus:
coram dei filio. Amen. [2]

[1] Kalendarium codicis Bolduensis S. XIII—55., VII. Kal. Nov.
posuit: Demetrii M. [† 306.]. In miss. Pos. 1341—28. ad VIII. Id. Oct.
adscriptum fuit minio: Sancti Demetrii martiris, quæ verba interim

litura obducta esse reperiuntur, et ad VII. Kal. Nov. nigro colore additum : S. Demetrii. Cap. lib. Strigoniensis 1370—20. ad eandem VII. Kal. diem habet : Demetrii martiris. V. p. 456. Colitur s. Demetrius m. et m. officio proprio sed non rhythtmico in Breuiario typis descripto Strigoniensi 1484, propter reliquias, quæ Sirmii habentur. Etiam Breuiarium Paulinorum 1540. impressum orationem et tres lectiones proprias S. Demetrii continet, antiphonas attamen Strigonienses prætermittit. Literis rubris distinguitur memoria S. Demetrii in Missali Strigoniensi arte chalcographica a. 1484. expresso. — [2] E Missali Zagrabensi Ven. 1511. Fol. CCLVII. v. Ceterum Sequentia ista vestigiis insistit narrationis, quam exhibent libelli : *'Legende sanctorum Hungarie'* p. 52. et 125. laudati. Similiter reperitur in ed. Cracoviensi Vitæ b. Stanislai a. 1511. f. 121. v. s. Non supervacaneum erit h. l. monere editionem harum Legendarum Argentinam a. 1486., quam v. c. M. Denis, Annal. typogr. M. Maittaire suppl. Viennæ. 1789. p. 217. n. 1692. et Hain, II. 251. n. 999. commemorant, non exstare. Enimvero exemplar Bibliothecæ Gotwicensis a Denisio adlegatum, in calce ed. Argentinensis lombardicæ Historiæ ed. 1486. additum [V. Panzer, Ann. I, 30. n. 90.] est illud ipsum, quod apud Hain l. c. n. * 9996. describitur, quodque cum editione Veneta 1498. conspirans, etiam in lectissima libraria I. D. Com. Alexandri Apponyi reperitur.

DE S. EMERICO DUCE HUNGARIÆ. [1]

AD VESPERAS. [2]

A Letare pannonia
mater et nutricia:
cole cum leticia
tue prolis gaudia
gaudens alba regia [3]
de Emerici gloria:
deo vota dulcia
solue laude varia,
ihesu bone premia
da de celi curia
populo presencia
coleti solennia.

R Ascendentem misere vallis ab exilio:
sursum dicit iubilans: angelorum concio
contradicens demonum confutatur legio
celum scandit liber omni vicio.

Sic emericus iungitur sanctorum consorcio.

V Clara die celitus hec miranda visio
cesaree presuli monstratur eusebio.

AD MAGNIFICAT.

A Ue flos nobilitum
sacre stirpis virgula:
speculum sublimium
sanctitatis regula: [4]

salue spes humilium
 sydus sine macula :
 lucerna fidelium :
 rubens mundi rosula :
 valle candens lilyum
 pigmentorum cellula :
 solamen flebilium
 prece nobis sedula
 fer emerice premium
 repelle pericula.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Confessoris emerici
 leta natalicia,
 per orbem mirifice
 celebret ecclesia.

IN PRIMO NOCTURNO.

- A** Legem dei iugiter
 beatus emericus
 nocte die meditans
 deo fit amicus.
- A** Disciplinam domini
 puer apprehendit:
 et mente celestibus
 deuotus intendit.
- A** Corpus negat subdere
 nocturno sopori:
 laudes vigil soluere
 curat creatori.

A Ex regali prosapia
 dux emericus oritur,
 de radice pius pia
 surculus progreditur.
 et in patris proles uia
 recta calle graditur.

V Sidus sole gignitur
 et odor ex libano,
 dum de rege nascitur
 dux emericus stephano.

R Rubum flamma comprehendit:
 comprehensum non incendit
 diuino miraculo,
 sic emericum non offendit
 ardor carnis sed defendit
 deus a piaculo.

V Sicut hyemps laurum non vrit
 nec rogus aurum.

R In egypto vanitatis
 nouus yoseph castitatis
 conseruando lilium,
 in se duplex tam etatis
 quam carnalis voluptatis
 edomat incendum.

V Virgo uiuit illibatus:
 virginis in gremio
 igne non est estuatus
 ignis manens medio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Vanitatem respuens
heret ueritati,
falli docens homines
datos vanitati.

A Quia pie sobrie
iuste conseruatur,
voluntatis domini
scuto coronatur.

A O quam admirabile
quod passibus tutis [6]
pertransiuit iuuenis
uiam iuuentutis.

R In quadam basilica
sanctus dat se pronum
orans fusis lacrimis
ante dei thronum:
mente tractat, domino
quodnam uel quale bonum
offerat celitus
hunc audiuit sonum:
Res grata virginitas
hanc da mihi donum.

V Spreta cepit protinus
spe posteritatis,
custodire titulum
sue castitatis

R Puer igne celici
 succensus amoris
 mundi spernit gloriam:
 pro spe melioris
 dyadema despicit
 labilis honoris:
 coniugalem copulam
 contempnit uxoris.
 Mente deo militat
 dux vocatur fortis.^[7]

V Oscularum numero
 monachorum merita
 patri puer disserit
 et probatur ita.

R Sumi regis filius
 nostri regis natum,
 de se specialiter
 ostendens amatum.
 Ne fallat malicia
 spiritum beatum:
 de macula transtulit
 sed non maculatum:
 regno mutans stabili
 mobilem ducatum

V Ne uel leuem senciat
 in vita reatum
 uite dedit iuvenis
 finem properatum.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Vite uitat maculam:
loquens veritatem:
carnis vicit faculam
per virginitatem.

A In virtute domini
emericus letatur:
quia virgo virginis
cristo sociatur.

A Hic innocens manibus
et in corde mundus:
celi iunctus ciuibus
gaudet letabundus.

R Virum ligat pro peccatis
papalis sentencia:
quod lorica corpus cingat
hac cum penitencia:
loca sancta lustret pergens
per terrarum spacia.
Penitenti vel sic parcat
diuina clemencia.

V Huic pro signo datur
reto sui ferri fraccio,
quod concessa sit adeo
peccati remissio.

R Currit eger spiritalis
causa medicaminis:
ora rigat utriusque
gemens vmbre [8] luminis:
fert in tenebris pondus ferri

mente massam criminis.
passim querit nil inuenit
sperati solaminis.

V Per Emerici confessoris
sanctissimi merita:
tam penarum quam culparum
huius laxantur debita.

LAUDES.

A In hac die leticie
mater plaudat ecclesia:
sanctus Emericus hodie
viam mutauit patrie.

A Hic salutis semita
uite iuniorum,
via tuorum [9] inclita
turbe seniorum.

A Joseph fugit dominam
crimen detestatus:
iste suam feminam
causa celibatus.

A Quasi dauid deicit
funda philisteum,
dum de carne perficit
Emericus tropheum.

A Res est mira penitus
quod per uim uirtutis
superatur funditus
ardor iuuentutis.

SUPER BENEDICTUS.

A Dulcis dei spiritus
 cuius magistratu
 dux emericus preditus
 uite celibatu,
 conservatus penitus
 extat: a reatu
 nos ure medullitus
 eius pro precatu
 celique diuinitus
 dites [10] incolatu.

AD MAGNIFICAT II. VESPERIS.

A O norma iusticie
 limes equitatis:
 decor innocencie:
 luna [11] puritatis:
 gemma pudicicie
 flos virginitatis
 castrum castimonie
 campus [12] caritatis:
 regem cernens glorie
 regno claritatis,
 in loco miserie
 nobis collocatis
 affer [13] donum gracie
 gratis et ingratias.

ALIA DE EODEM SANCTO ANTIOPHONA. [14]

Superne stat in pace,
 spretuit thorum coniugalem :
 intrat chorum virginalem
 confessor xristi emericus,
 stephani regis unicus,
 inter choros angelorum
 fert coronam confessorum ;
 oret pro nobis in celis,
 cuius nos festa ueneramur
 in terris.

[1] Duas s. Emerico + 1033., qui et Henricus vocitatur, antiquissima nostra Kalendaria adtribuunt celebritates ; quarum prima 2. Sept. sive IIIJ. Non. rubro refertur in Missali Posoniensi 1341—28. : Deposicio sancti Emerici ducis et conf. Iisdem minio Cap. lib. Strigoniensis 1370—20. : Emerici conf. Nec aliter Missale Strigoniense 1484—7. d. Nonis vero Novembris in codice Bolduensi S. XIII—55. minio scriptum : eleuacio Henrici ducis et conf. Missale 1341. : translacio sancti Emerici conf. aequem minio ad 5. Nov. legitur, Cap. lib. eadem : Emerici ducis et conf. recenset p. 458. — [2] Fontes historiae rhythmicæ huius liligeri Sancti, queis in redigendo textu usi fuimus sunto : Breuiarium Vindob. Sæc. XIV—7., Breu. Zagrabiense 1400—8., Breu. Lamb. 1481—11., Antiphonarium Poson. 1484—2., Breu. Nagylakianum 1489—12., Breu. Vind. S. XV—13., codices manuscripti, præterea Breuiaria typis descripta Strigoniense 1484. et Zagrabienese 1483. — [3] Sic antiquissimi et optimæ notæ libri : Breu. Sæc. XIV—7., Antiphon. Pos. 1484—2. Breu. Nagylaki. 1489—12. Breu. Sæc. XV—13. cum impressis Strigoniensibus. attamen Breu. Zagr. 1400—8. et Lamb. 1481—11. : gaude et sclauonia de tui ducis gloria. Interim priores verius et aptius legunt, palam enimvero constat Sclavoniam a Ladislao primum s. Coronæ Hungariae adjectam esse. Cf. G. Pray, diss. de St. Salomone et Emerico duce p. 67. s. — [4] Isti duo versus desunt apud Dreves l. s. c. p. 166. sed reuera in cod. mss. 1489—12. f. 424. b. reperiuntur, qui adsunt etiam in Zagr. Breu. 1400—8. item Breu. Sæc. XV—13. — [5] In Antiph. Poson. 1484—2. sphalma : confessio-

rum. — [6] Breu. Zagr. 1400—8.: passibus sic totis. — [7] Breu. Zagr. 1400—8. Lamb. 1481—11.: foris. — [8] Breu. Lamb. 1481—11.: ymbre. Breuiarium sec. rit. s. Benedicti... s. montis panonie. Ven. 1506. longe clarius dicit: ora rigat utriusque gemens imber fluminis, fert in membris pondus ferri mente massam criminis. — [9] Breu. Zagr. 1400—8. S. XV—13.: via morum. — [10] Breu. Zagr. 1400—8.: dotes. Lamb. 1481—11.: docens, Antiph. Poson. 1484—2.: duces. — [11] Breu. Lamb. 1481—11.: lima. — [12] Antiph. Pos. 1484—2. habet: corpus. — [13] Breu. Lamb. 1481—11.: defer. — [14] E Graduali Ecclesiæ Patayensis 1683—23.

Országos Széchényi Könyvtár

HYMNUS

IN FESTO SANCTI EMERICI DUCIS. [1]

Plaude parens pannonia [2]
de tam felici filio:
cuius virtute uaria
celum repletur gaudio.

In te regum de germe
dux emericus oritur: [3]
ortus salutis semine
deo cultore seritur.

Ab ipsa puericia
deum timere didicit:
subtus pedum uestigia
cuncta terrena subiicit.

Conseruans pudiciciam:
vite deuitat maculam:
domans cordis lasciuiam
spernit consortis copulam.

Trino deo et simplici
uite uirtus uictoria
qui per precatus henrici
det nobis uite gaudia. [4]

[1] Hic hymnus habetur in fontibus supra laudatis, Breuiario Zagrabensi 1483, ubi semper *Heremicus* adpellatur, Strig. 1484. Reperi-
rit quoque in Breu. Zagrab. 1505. et 1688. Psalt. Strig. 1515. et 23.
Breu. Strig. 1524. Cantuali Zagrabiensi 1751. — [2] Breu. Sæc.
XV—13.: vngaria. — [3] In hoc et sequentibus commatibus hæc est
varietas lectionis: Breu. S. XIV—7.: dux henricus exoritur, ortus
salutis semine deo cultore subicit. Subiicitur legunt: Breu. XV—3.
Breu. impr. Strig. 1484. Psalt. Strig. 1515. Seritur habent libri hym-
ni Zagrabenses, nec non codex Lambacensis 1481—11. — [4] Mi-
rum quantum variat doxologia in diuersis libris. Nostrum textum
exhibit Breu. XIV—7. — Cod. 1400—8. 1481—11. et S. XV—13. habent:
eiusque soli filio: cum spiritu paraclito et nunc et in perpetuum
Amen. Breu. Zagr. *sit sempiterna gloria*. Cum Breu. Strig. 1484. con-
cordat Psalt. Strig. 1515. Clichtoveus f. 73. v. Breu. Strig. 1524. et
Psalt. Strig. 1524. sequentes præbent ultimos tres versiculos: *sit*
sempiterna gloria, qui premio multiplici sanctos donat in patria. De-
mum Psalt. Strig. 1515. manus fere coæua adscripsit: *sit sempiterna*
gloria, qui premio multiplici sanctorum donat imperio. Amen.

HYMNUS

DE SANCTO EMERICO DUCE HUNGARORUM.

Chorus celestis agminis,
cetus superni culminis,
ad thronum summi numinis,
melos atollat carminis.

Cuius riuus dulcedinis,
et decor pulchritudinis,
dignis largitur
donum beatitudinis

Huius vigore gracie,
confessor stirpis regie,
euo in puericie,
cultum sequens mundicie.

Emericus dux catholicus
regis et heres vnicus,
miles xristi mirificus
in carne vixit celicus.

Mundum contempsit labilem,
carnem subegit fragilem,
demonis et versatilem
ensem subegit debilem,

Hoste sic victo triplici
 confessor virgo celici :
 principis et vranici
 stola vestitur duplaci.

Quia decoratus splendide,
 turbe amictus nitide,
 consors est sine macula
 agni per cuncta secula.

Patri decus ingenito,
 gloria vnigenito,
 sit qui compar debito,
 sancto spiritui paraclito.
 Amen. [1]

[1] Ex hymnario Horarii P. Franc. Pos. S. XV—24.

Országos Széchényi Könyvtár

HYMNI IN FESTO
S. EMERICI DUCIS, ET PATRONI ARCHICŒ-
NOBII.

AD I. VESPERAS.

Qui sole quovis fulgidior micas
Lux puritatis! gloria patriæ
Nascentis! audi concinentem
Dux Emerice, tibi catervam.

Regum coronis tu superam magis,
Cœlum iuventæ deliciis pius
Præponis, huc intaminati
Omnis amor studiumque tendit.

Præsta nefandæ corda precantium
Non urat unquam flamma libidinis:
In nostra summum flecte Numen
Vota: fugam vetiti rogamus.

Fac impetremus, quæ colimus modo
In te superni munera luminis:
Fac te sequamur pœnitentes
Mente doli, scelerisque pura.

Sit summa Patri gloria, Filio,
 Simulque Sancto Spiritui decus
 Quos una virtus et potestas,
 Quos Deitas sociavit una.
 Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Nocte depulsa tua sol reducit
 Pannorum terris, Emerice, festa
 Te polo natum colimus paternis
 Sidus in oris.

Ne probam quando temerare mentem
 Sensuum virus queat, impudicos
 Impetus frangis, subigisque carnem
 Providus ulti.

Sponsa non sponsum potuit morari:
 Virgini suades pius, ut pudicum
 Pectus ad Christum ferat, integrosque
 Promat amores.

Norma sis nobis, tepidisque divum
 Obtine robur: tua sic renato
 Nesciae labis documenta vitae
 Corde sequemur.

Summa laus Patri genitoque Verbo
 Et tibi compar utriusque Virtus
 Fac tibi semper placeamus uni
 Pectore casto.
 Amen.

AD LAUDES.

Nunc lætis patriæ laudibus insonent
 Oræ: festa canant Principis indita
 Quem virtus pietasque
 Coelis intulit incolam.

Agnum virginei pars sequeris chori,
 Quod purus sceleris prava removeris
 Primo flore iuventæ
 Fluxi gaudia seculi.

Nostras aure preces excipe fervidas:
 Fac: nec blanditiis integra pectora
 Fallax ludat imago;
 Nec vincat caro spiritum.

Sic virtutis erit semita gratior
 Fies cara tuis norma clientibus,
 Tecum detur ut almis
 Coeli deliciis frui.

Patri maxima laus, maxima Filio
 Amborumque sacro maxima Flaminī
 Cuius munere casta
 Servant pectora Virgines.
 Amen. [1]

[1] E Breu. Ben. Archicœn. P. aut. p. 543. seq. In Proprio Lend-vayano p. 251. omnia de communi Confessoris non Pontificis, excepta Oratione et Lectionibus II. Nocturni præscribuntur. De reliquo hos hymnos pepigit T. Molnár. V. p. 56. Breuiarium vetus Bene-

dictinum eiusdem monasterii Venetiis 1506. typis descriptum in calce:
,De melodia pro tempore uarianda' præcipit: ,Nota quod omnes
hymni tam de tempore quam de sanctis ad vesperas, nocturnum et
laudes cantantur semper suis melodiis in hymnario scriptis., Hodie
quoque, ut auribus nostris audivimus, in Archicoenobio hymni de S.
S. Patronis Hungariae elegantibus melodiis decantantur.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

SEQUENTIA
IN FESTO SANCTI EMERICI DUCIS.

Stirps regalis proles regis: [1]
imitator vere legis:
vera dedit gaudia.

Hic dilectus par est malis
in siluarum lignis qualis [2]
arbor non est alia.

Creuit [3] puer emericus,
summi regis fit amicus
a primis cunabulis. [4]

Cedit hostis huic antiquus [5]
caro mundus inimicus,
in crucis signaculis.

Chore dathan et abyron
simul cherincus et macheron [6]
ruunt [7] dei dextera.

Puer sanctus dum ex syon [8]
puerum echelion [9]
dum transvexit ad ethera. [10]

Clangit tuba gedeonis,
silent magi pharaonis,
nec dant signum tercium.

Dum in psalmis decantandis [11]
uigil perstat, et sanandis [12]
christi dat commercium.

Salutantur sancti fratres
puer [13] hic honorat patres
pia per [14] oracula.

Uni unum alii duo
trina terno [15] epta quarto
diuisa [16] dans oscula.

Stupet pater hec dum uidet
mestus uultu corde ridet
pium placans [17] filium.

Pandit puer [18] ueritatem
fratris monstrat sanctitatem
uirginale lilium.

Hic conrado anxiato
fratris quinis colligato [19]
rupit ferri uincula.

Illustrata pannonia
signis multis, [20] cum gracia
det laudes per secula.

[1] E Miss. Pos. 1341—28. Habetur et in Miss. mss. Kálmánchiano 1481—41. Pos. 1488—45. Invenitur etiam typis descripta in Miss.

Quinqueecclesiensi 1499. et Zagrabensi 1511. i. — [2] *Quibus legit miss. Pos. 1488—45.* — [3] Cod. 1481—41. addit: hic. — [4] Cod. 1488—45. *incunabulis.* — [5] Cod. 1488—45. *inimicus.* Miss. Zagrab. *hinc antiquus* — [6] Miss. 1481—41. : simul cherintus et macheron, 1488—45. : *cherintus et marcion.* Miss Zagrab.: *therontus et maceron.* — [7] *Vincit, stat in cod. 1488—45.* — [8] Cod. 1481—41. : *rex de sion.* — [9] Cod. 1481—41. : *ethelion. 1488—45.* : *echthelion.* — [10] *Dum vexit reperitur in cod. 1481—41. et 1488—45.* — [11] Miss. 1488—45. *recitandis.* — [12] Miss. 1488—45. : et *laudandis.* Miss. Zagrab. 1511 : legit hic, sanandis. — [13] In cod. 1488—45. : deest *puer.* — [14] Miss. mss. 1488—15. nec non Quinquecl. et Zagr. t. d. : *post.* — [15] Miss. 1488—45. : *penta trino,* Miss. Quinquecl. *septem Zagr. septa.* — [16] Miss. Quinquecl. et Zagr. *diuersa.* — [17] Cod. 1488—45. et Miss. Zagr. *placat.* — [18] Miss. Zagr. : *puer natus.* — [19] Cod. 1488—45. : *ferus quis quinis fero rapit* — Miss. Zagr. : *ferris quinis colligato.* — [20] Cod. 1488—45. : *multis signis cui gratiam laudis det.* Miss. Zagr. *cum gloria det laudes per secula Amen.* In cod. 1481—41. : dent, videtur mendum esse.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

SEQUENTIA
DE SANCTO EMERICO DUCE.

Letabundus et canorus [1]
regi regum noster chorus
agat hoc sollempnium.
Et festiuet confessoris
intus voto uoce foris
diem natalicium.

Laus iocunda laus decora
cum mens munda replet ora,
redundat et accio.
Sed in triplo medullata [2]
festo digna deo grata
nostra fiat cancio.

Confessorem sic miremur
ut in eo ueneremur
auctorem magnalitum.
Huic potestas tribuatur,
a quo totum gratis datur
illi ministerium.

Emericus [3] stirpe regia
sanctitateque preuia
clarus fuit et inclitus.

Sed illustrat natalia
prestanciore gloria
preclara xristi seruitus.

Uanis prorsus abdicatis
laboribus sanctitatis
totum se supposuit.
Calcat culmen potestatis
et cum visco voluptatis
opum spinas respuit.

Ex nocturnis factis claret
quod nec nauis diem daret
nec marceret ocio.
Ardor sanctus nocte crescit,
uero sole nox clarescit,
resonat psallencio.

Hoc in etate paruula
dat signorum inicium,
quod dei seruis oscula
uerit in uaticinium.
Nam cuique tot oscula
patre notante tribuit,
quot annorum curricula
carnis fluxum continuit.

Sed soli septenarium,
osculorum dinumerat,
quem dignum priuilegio
uirginitatis fecerat.

Orans secum dum tractaret,
 quo se deo commendaret,
 quod querit alloquio.
 Locus totus choruscatur
 et celesti reseratur
 tocius obsequio.

Castitas inquit præclara
 celo digna mihi cara
 castitatem offeres.

Nunc [4] celestis puritatis
 sanctus ortus voluptatis
 michi florem proferes.

Hec sanctorum angelorum
 habet contubernium,
 flos decoris et odoris
 habens priuilegium.
 Sed post mortem sanctum suum
 xristus magis mirificat,
 cui mirandorum actuum
 potentiam multiplicat.

Emericus [5] in uictoria
 uere mortem absorbuit,
 cui signorum frequencia
 adduxit mors nec minuit.
 In vno simul homine
 quatuor signa perpetrat,
 solui reum a crimine
 precibus suis impetrat.

Mortis delet scripturam
 atque loricam diripit,
 ferream ligaturam
 frangens captiuum eripit.
 A culpis atque penis
 contractus [6] liberatur,
 lorica cum cathenis
 et cartha dissipatur.

Emerice supplicantibus
 adesto suffragator
 Et peccatorum nexibus
 obstrictis liberator
 In hac ualle miserie
 nos respice gementes,
 tue consortes glorie
 nos effice gaudentes. [7]

[1] E cod. lat. mss. musei n. 218, Sæc. XV. exeunt. — 49. cum vari-
 antibus codicis n. 215. e. m., S. XIV—32. in quo titulus habet: de
 sancto henrico. — [2] Modulata in cod. S. XIV—32. — [3] Cod. n.
 215. XIV—32. Heynricus. — [4] Hunc. legit miss. Sæc. XIV—32. —
 [5] Henricus more suo miss. S. XIV—32. — [6] Conradus, in cod.
 S. XIV—32. — [7] Hoc colon duorum versuum deest in cod. n. 218.
 Sæc. XV—49., unde supplendum erat, e codice Sæc. XIV—32.

IN TRANSLATIONE SANCTI ADALBERTI
EPISCOPI ET MARTIRIS.

AD VESPERAS.^[1]

A Ad festa preciosi ^[2]
martiris xristi adalberti
catholica plebs
deuota concurrat:
qui ab ipsa infancia
ad sapienciæ studium
totus anhelabat,
et castitatis sigillum
ardenter amabat.

R Exora dilecte dei adalberte ^[3]
pro nobis miseris.
Ut qui sumus pro culpis
digni suppicio:
per te iungi mereamur
iustorum consorcio.

V Dissimiles tibi moribus
laudamus te vocibus,
adiutua nos tuis precibus.

AD MAGNIFICAT.

A O imarcescibilis rosa paradisi
gloriose martir sancte adalberte

qui victoriosissime sanguinem tuum effundens,
martirii laurea coronari meruisti:
nos humiles sollempnitatis tue festa celebrantes:
tuo interuentu fons tocius bonitatis deus:
sue beatitudinis faciat esse consortes.
Alleluia alleluia.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Christum regem adoremus.
Quem confessus adalbertus
triumphat cum martiribus.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Beatus vir adalbertus
claris ortus natalibus:
piorum parentum filius:
virtute micuit clarius.

A Cuius deuotam infanciam
prestando deus graciam,
ne male placeret seculo
pio castigauit gladio.

A Quem parentes continuo
deo votentes in templo:
propter salutem paruuli
matrem obsecrant domini. [4]

R Nobilibus parentibus natus
sanctus adalbertus,
Sancti spiritus gracia
repletur ab infancia

V Benedicens benedixit
eum uere dominus:
nam crescebat adhuc puer
semper in virtutibus.

R Gloriosum in beato
fulget decus adalberto,
Quem genus et uita presulem
fides consecrauit martirem.

V Ecce sic benedicetur homo
qui timet dominum

R Acceptis sacris infulis
gerebat munia presulis.
Beatus adalbertus gratia preditus
lucens doctrina et exemplis.

V Annuncians in syon nomen
domini: et laudem eius in iherusalem.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Sanctus lugens adalbertus
plebis obstinate scelus,
nomen pastoris exuit:
grex quod sequi se renuit.

A Accepto tali [5] consilio:
celesti tanquam oraculo
leonis magisterio:
ritu uiuit monastico.

A Humilibus humilior
factus sanctus fit sanctior
prestans uirtutum studiis:
egris opem fert salutis.

- R** Beatus Adalbertus
 honore pontificatus sublimatus:
 bonis operibus intentus:
 prauos ab errore reuocabat.
 Et mentes credencium
 in viam salutis dirigebat.
- V** Predicabat preceptum domini,
 propterea constitutus est in monte sancto eius.
- R** Videns episcopus scelera populi
 non posse emendari:
 sumptis fratribus
 terram prusorum [6] adiit.
 Ut ex eorum contuersione
 lucrum æquireret
 aut ipse pro cristo succumberet.
- V** Quia delectabatur in domino
 non est fraudatus a desiderio suo.
- R** Christi martir adalbertus
 cum sub triumpho passionis
 emisisset spiritum. Mox vincula
 quibus erat vinctus soluta sunt,
 et manum expandit in modum crucis,
 alleluia alleluia.
- V** Mortem autem quam sciebat
 amplexus cadens in terram. [7]

IN TERTIO NOCTURNO.

A Regine celi munere
 tam thalami quam purpure
 misterium matirii
 sui sensit et premii.

A Ad xristi uocans graciam
prisce gentis perfidiam :
gaudet cesus atque vinctus,
grates reddit adalbertus.

A Dire gentis dux cum gente
septem facit vulnera :
et sanguine profluente
per ipsius latera :
orat martir persequentem
pro salute dominum :
imitando ihesum xristum :
sic emittit spiritum.

R Alme presul et beate
dei martir adalberte :
confer opem pentibus
tuis sanctis precibus :
mala pelle bona posce,
presta pacis incrementum
sane vite gaudium.

V Ut sub tuo protecti patrocinio :
gloriemur in laude dei perpetuo.

R O laudanda
sancti adalberti merita gloriosa,
qui dum pro xristo patriam
mundique spreuit pompam,
adeptus est omnium
contubernium beatorum.
Et particeps factus
premiorum eternorum.

V Inter choros martirum
splendidum possidet locum

ubi xristum [8] fontem
omnium intuetur bonorum.

R O quam predicanda et laudanda
in sancto adalberto excellencia
celestis gracie radiat:
cum et in evo fit teneriore.
Et in diuino sacerdote
facto martire
deo munus acceptabile

V Fit in puero oblacio:
sacrificium in presule:
holocaustum in martire.

LAUDES.

A Hic martir sanctus
sclauorum germine natus,
Sed in melius natale
triumpho celesti purgatus.

A Qui quidem uictor xristi
semet tradidit deo;
et lucratus est in eo.

A Nam quod accepit talentum,
domino suo redditum duplicatum.

A Benedicte domino
omnia opera domini:
qui beatum adalbertum martirem
choris iunxit celestibus.

Angelis manibus
susceptus est xristi martir adalbertus
et ideo cum angelis et archangelis
dat laudem domino in excelsis.

SUPER BENEDICTUS.

Gloria Christo domino,
qui beatum adalbertum episcopum,
sue passionis testem fecit:
de cuius meritis et miraculis,
benedictus dominus alleluia.

[1] Ad antiquissima festa Ecclesiæ Strigoniensis, quam diuus Protorex: 'metropolim et magistram ceterarum fore constituit, rese-
rendum esse illud in translatione sancti Adalberti Episcopi, VIII. Id.
Nov. i. e. 6. celebrari solitum, patet e donatione quam A. D. 1208.
fecit Joannes I. Archiepiscopus Strigoniensis huius tenoris: 'diuine
retributionis intuitu ad preces dominici cantoris, atque tocius capi-
tuli ecclesiam de uilla, que dicitur bulsou, in honore sancte Marie
cum capella eiusdem de uilla quæ dicitur moch, contulimus fratribus
nostris in perpetuum hac ratione, quod de redditibus predicte eccle-
sie in festo translationis sancti adalberti gloriosi martiris patroni
nostrri sollempne conuiuum præfatis fratribus exhibeat., [F. Knauz,
Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis. Strigonii. 1874. I, 186—7.] Huic ad-
stipulantur vetusta Kalendaria eiusdem Ecclesiæ Metropolitanæ.
Sic codicum: 1341—28, 1370—20., S. XIV—7., S. XV—13., S. XV—14.
S. XV—15. et impressa. Sed et Ordinarius Strigoniensis Venetiis 1505.
typis descriptus de ordinando festo translationis S. Adalberti ad
eandem diem 6. Nov. fuse scribit. — [2] Cum mense Aprili multi
libri breuissime officium S. Adalberti Ep. et Mart. absoluunt, alii
longe plurimi ab hoc paschali differens, sub his solemnis retulerunt.
Enimvero referunt: Breu. S. XIV—7. Diurn. Paul. Gotw. S. XIV—22.
Antiphonarium Pos. 1484—2., Breu. 1489—12., Sec. XV—13. et 14. Ce-
tera G. M. Dreves, anal. hymn. V. 99. seq. historiam rhythmicam de
sancto Adalberto e codicibus bibliothecæ Jagellonicæ et Capituli
Cracoviensis contextam publici iuris fecit, quæ in paucis solum cum
nostra concordat. — [3] In Antiphonario 1484—2. Responsorium
Exora etc. versiculus Dissimiles etc. cum antiphona ad Magnificat

O imarcessibus rosa paradisi et ceteris oscitantia librarii excidit. In Breuiario autem Nagylakiano 1489—12. habetur h. l. resp. et vers. quos per integrum contextum reddidimus l. s. p. 168., ubi festum principale p. recurrit. — [4] Antiphonarium 1484—2. : martirem precantur. Melior est interim quam e Breuiario S. XV—13. transscrispsimus lectio, quæ etiam in libris impressis reperitur. Interim et Breu. S. XIV—7. legit : martirem obsecrant domini. — [5] Breu. S. XIV—7. : uirili. — [6] Breu. S. XIV—7. : bruzorum. Breu. S. XIV—13. similiter. — [7] In Antiphonario 1484—2. hoc responsorium cum suo versiculo æque desideratur. — [8] Ita Breu. S. XIV—7. Antiphonarium 1484—2. habet : ipsum ; sed aliud S. XV—13. etiam : xristum.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IN TRANSLATIONE
SANCTI PAULI PRIMI EREMITAE.

AD VESPERAS. [1]

A Inclite confessor christi sanctissime Paule:
quo duce perfectis patuere silentia ruris
fac pateant humili celestia limina plebi;
que tibi condignos depromit laudis honores.

R Pangite xristigene domino pro cuius amore
stemmata diuitias contempsit Paulus et urbes:
gessit et in terris castam sine crimine vitam.
Transiit ad superos multa virtute coruscus.

V Inter apostolicos cetus, nitidosque prophetas.

AD MAGNIFICAT.

A Clara recensentes thebei preconia Pauli,
xriste suis meritis nobis miserere precamur
et quos exemplo docuit contemnere mundum,
efficiat patrie condescendere regna beate.

MATUTINUM.

Ininitatorium.

Regi supremo fratres iubilemus ouantes:
Qui tribuit vitam Paulo supra astra perennem.

Hymnus.

Inclytos Pauli
 recolemus honores,
 concinet laudes
 populus fidelis:
 atque celestes
 resonent canoro
 carmine ciues.

Ille terrenis
 opibus locuples:
 literarumque
 studio peritus:
 atque florentis
 fuerat iuvente
 splendidus evo.

Pretulit xristi
 tamen his amorem
 dulcis et linguis
 patrie penates:
 vt deo soli
 vacet in silenti
 conditus muro.

Fame nutricem
 scelerum iuuentam
 frangit: et corpus
 subicit labore:
 vt deo casta
 sine labe vitam
 ducere possit.

Hoc duce prisci
 petiere patres
 antra deserti:
 dominumque pura
 mente querentes,
 meruere vite
 regna beata.

Paule sic nostram
 petimus salutem
 cures, vt celi
 subeamus arcem:
 atque cum sanctis
 mereamur hymnos
 dicere xristo.

Sit deo patri
 decus et potestas:
 et tibi lapsi
 reparator orbis:
 qui que septenis
 paraclete lustras
 pectora donis.
 Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

- A** Lis erat antiquis, primus habitator eremi
 quis foret: at patrum mox par sententia Paulo
 inter eremicolas primos decernit honores,
A Hic locuples opibus: generisque propagine clarus:
 doctus et ingenuas artes: et flore iuuente
 splendidus in xristum miro flagrabat amore

- A** Omnis plena dolis, scelerumque infecta veneno
acta videns hominum fugit consortia vulgi:
vt xristo tutus tacitis seruiret in antris.
- R** Magnum opus est duras pro xristi nomine penas
interitumque pati: virtus tamen haud minor hostem
vincere tartareum et carnis cohibere furorem.
Atque diu vite integrum seruare rigorem.
- V** Prompta licet Paulo fuit ad tormenta voluntas.
- R** Delicias celi sentiens, frugalibus escis
pascitur: et populi strepitus: vrbemque perosus.
Curis abiectis fruitur dulcedine celi.
- V** Corpore per terras animo versatur in astris.
- R** Antonius simili studio tum rura colebat
proxima: cui subito veniens vox celitus inquit:
alter in hac melior primus considet eremo.
Cuius ad exemplum poterit tua crescere virtus.
- V** Illius ignotas iubeo te querere sedes.

IN SECUNDO NOCTURNO.

- A** Dum loca per vasta maneat vbi tutus eremum
vestigat: inuenta est scopulis spelunca sab altis,
intus habens fontem, et grauidam cariotide palmam.
- A** Quod ubi perspexit palmas extendit utrasque
atque ait: ingentes referto deus optime grates:
hoc mihi quod hospitium magna pietate dedisti.
- A** Hic ego xriste tuas conabo: reddere laudes
semper, et in lachrimis celo suspiria ducam:
donec in optato libeat te cernere regno.
- R** Obviat Antonio satyrus per deuia vallis
dona ferens, poscensque preces, xristumque salutis
auctorem memorans: senior vestigia pressit
humanasque fere miratur in ore loquelas.
- V** Letatur xristi nomen creuisse per orbem.

- R Pernox sedens senior transegerat umbras:
 nunc lupa ducente videns sub rupibus antrum
 ingreditur strepituque pedum spelunca remugit.
 Quod vbi persensit Paulus mox ostia claudit.
- V Compresso ille gradu tacitus vocem auribus haurit.
- R Corruit ante fores Antonius, ostia pandi
 clausa petit: tandem valuis admissus apertis
 alter in alterius letus complexibus heret.
 Et referunt domino deuoto pectore grates.
- R Nomine quisque alium proprio saluere precatur.

IN TERTIO NOCTURNO.

- A Palma cibum, vestemque dabat: sitis arida
 fontis mulcebat aqua: animo versabat olympi
 gaudia et decimo letantes ethere sanctos.
- A Longa dies postquam fragiles exhauserat artus,
 spirituum turbam xristus premisit ab astris,
 quæ vehat ad superos exutam corpore mentem.
- A Antonius niueo ferri candore sub astra
 suspicit attonitus, properansque velociter abdit
 corpus humo, remeatque suas lugubris in edes.
- R Consedere simul viridis sub tegmine palme,
 hospitis aduentu tum Paulus letior inquit:
 Dic rogo quid faciant homines: quo principe mundus
 dirigitur: toto si xristus regnat in orbe.
- V Christicole optata si tandem pace fruuntur.
- R Interea solidum coruus mirantibus offert
 panem, Paulus ait nobis en prandia misit
 omnipotens dominus, famulos qui pascit egentes.
 Fragmine sexdecim medio me fuit ab annis.
- V Sed modo propter te duplex annonae refertur.
- R Gratia rectori postquam fuit acta superno

in liquidi pariter discumbunt margine fontis
et fame sedata iunctis de gurgite palmis
libantes, Domino laudum preconia reddunt.
Hegy!

¶ Transigit tota in precibus nox illa supernis.

LAUDES

- A** Venerat extremam Paulus moriturus ad horam:
et genubus flexis tendens ad sydera palmas,
egressus anime faciles de carne petebat.
- A** Deserit interea moribundos spiritus artus:
et niueo splendore micans petit atria celi.
- A** Cetus apostolicus: vatum quoque prescia turba:
et chorus angelicus leti comitantur euntem.
- A** Excipit amplexu venientem xristus: et inter
primates regni summo locat ordine celi.
- A** Illuc melifluo diuinis carmine laudes
concinit: et patria regnat sine fine beata.

Hymnus.

Laudibus xristo
iubilent fideles,
cuius in terris
deditus amori,
Paulus eternam
meruit coronam
celibe vita.

Palma prebebat
foliis amictum
fructibus victum,
sitientes amnis
irrigat fauces
tamen nec unquam
his saturatus.

Mente celestes
Meditans honores:
splendidam xristi
faciem frequenter
aspicit gaudens,
fruiturque dulci
nectare celi.

Pane sexdenos
alitur per annos:
quem dei nutu
medium ferebat
corius, vt fessam
melior senectam
pasceret esca.

Inde post vite
varios labores:
inter orandum
moribunda membra
spiritus linguens,
meritis corruscans
astra petebat.

Obuiam ciues
veniunt superni:
et prophetarum
comitatur agmen:
angeli summi
reuehunt canentes
regis in arcem,

Paule iam summo
 residens olympos
 impetra xristi
 famulis fauorem:
 vt scelus laxet:
 tribuatque summum
 scandere celum.
 Sit Deo patri. e. c.

SUPER BENEDICTUS.

A Induit Antonius funebri corpus amictu:
 et quem scalpendo gemini fecere leones
 imposuit tumulo: tunicam de fronde ligatam
 vendicat in proprios festis solemnibus vsus.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A Aspice supremo celi de cardine seruos
 Paule tuum nomen deuote colentes:
 vt quibus in terris exempla dedisti
 te obsecrante queant celestia regna subire. [2]

[1] Festum translationis S. Pauli primi eremitæ institutum est A. D. 1381., quo XVIII. Kal. Decembris, i. e. 14. m. Novembris eiusdem Sancti corpus de capella regia Budensi in Ecclesiam S. Laurentii supra Budam maxima solemnitate allatum depositumque est. In omnibus libris liturgicis Paulinorum manuscriptis, quos utcunque suppresso ordine, abbatia S. Benedicti Gotwicensis adquisiuit, reperitur hoc Festum. Sic in Diurnali et Missali Sæc. XIV—22. 34. in Missali Sæc. XV—51. atque in Collectario secundum rubricam et consuetudinem fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite Sæc. XV. s. n. 220—236. bibliothecæ prælaudatæ abbatiæ. — [2] E solo Breuiario ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli veneto 1540. Et quidem hymni post psalterium et vigilias mortuorum reperiuntur f. 81. seq. Officium vero f. 430. v. seq. Omni igitur chirographorum adminiculo destitutis, Breuiarium hocce instar codicis est. V. p. 53. Cetera Translationis historias referunt Acta Sanctorum Ungariae I, 34. ex fide digno, ut dicunt codice de-

scriptas a Joanne GAMANSIO S. J., quæ tamen si descriptionis errores excipientur, eadem sunt, cumiis, quæ habentur in laudato Breuiario, in cuius lectione II. habetur: Reliquias S. Pauli opera magnifici principis Emmanuelis Constantinopolitani imperatoris effossas et Constantinopolin transportatas, hinc iuxta lect. III. a D. J. 1240. cura Jac. Lanczii ciuis veneti Venetias allatas, et in ecclesia S. Juliani m. honorifice collocatas novimus. Interim nostri maxime interest translatio corporis s. Pauli facta sub rege Ludovico I., cuius seriem textit lectio IV. V. VI. quas hic per integrum recitare volupe fuit. Anno 1382. a duce et communitate Venetiarum certificare petit rex Ludovicus, de integritate corporis s. Pauli. Cf. Magyar történelmi tár. Pest. 1862. XIV, 104. Teste A. Eggerer, Fragmen panis corvi protoeremitici. Viennæ 1663. p. 261. 2., sumtibus f. Alberti Thar-Ispan, olim castellani castri Budensis et comitis Cumanorum c. a. 1490, fabricatore celebri lapicida Dyonisio sacellum mirifici operis exstructum fuit in honorem d. Pauli, quod furiæ Turcarum c. a. 1526. artificiosissimo operculo tumbæ violenter amoto, et in partes confracto, devastavere. Violato sepulchro, continuat annalium Eremi — cœnobiticorum Ord. F. E. s. Pauli p. e. scriptor p. 294. exuviae Trenchinii in castrum Vaivodæ Transylvaniensis, decenti pietate repositæ, milite tamen eo loci veniente, amaro Ordinis et Regni sensu, absumptæ sunt. Subiicimus demum partem extimam narrationis, quam Balth. Ad. Kercselich, Historiarum Cathedralis Ecclesiae Zagrabiensis P. p. I, 138. e manuscripto Sanctorum Ilyrii erutam, vulgavit: 'Ex quo etiam Die [14. Nov. 1381. translationis corporis d. Pauli p. e.], idem Fratres Eremitæ habitu interiori albo, instar Dominicanorum uti cœperunt. Post funestam deinde cladem Mohachianam, prætactum S. Corpus, ad varia sacra loca, novissime ad Arcem Trenchiniensem, tutioris conservationis gratia, deportatum, ibidemque a duobus Patribus Eremiticis custoditum fuit. Verum a Germanis succensa arce, ac prætacti Sacri Corporis custodibus [?] combustum existit die 15. Novembris,. Quo anno? oblitus est addere scriptor narrationis. Cetera translationis meminit X. Schier, Buda Sacra sub priscis regibus. Viennæ. 1774. p. 96. qui p. 53. templum S. Pauli primi eremita Budense describit, facta proh dolor brevissima memoria celebrioris longe ad S. Laurentium. Cf. e. F. Knauz, A budai királyi várpalota kápolnája. Pest. 1862. p. 5. seq. — 'Currunt, inquit Lectio, interea sua volubilitate tempora: fratum quoque eremitarum sub nomine eius deo optimo maximo quam sanctissime militantum intra sinus pannonicus augetur: et iam magnanimus rex Ludovicus Ungarie habens moderabatur, qui ea tempestate cum Venetis atrocissimum bellum gerebat: admotisque proxime castris ipsam urbem obsidebat, cum toto iam quadriennio vires eorum fregisset, propeque esset ut urbem in ditionem

acciperet : dei tamen omnipotentis nutu effectum est, vt interuenientibus quorundam principum pacem zelantium consiliis, fedus rex cum Venetis iniret, cunctis illis ad annuam perpetui census pensionem : presertim quod in animo ei erat impetrare ab eis corpus beati Pauli primi eremite : quod eius filii primo quoque tempore reddere sollicitus esset. — Initio igitur cum Venetis eterno federe pius rex, vt voto tali occasione oblata satisfaceret, pro impetrando corpore sancti Pauli primi eremite confestim oratores, Venetias mittit, Valentimum Quinqueecclesiensem : et Paulum Zagrabensem episcopos, cum aliis viris clarissimis, qui dexteritate ingenii ac prudentia ita rem apud senatum ut ipsum ducem executi sunt : vt non solum corpus sancti Pauli promererentur, sed insuper duo alia corpora sanctorum innocentum, qui pro domino leguntur herodis seuitia occisi. Verum quia eiusmodi reliquie preciosissime erant, veriti ne si in luce perferrentur : impetum furentis turbe popularis, rei exitus turbaretur, placuit noctis sub silentio vrbe exportari, opinione sola habendi apud eos reicta. — Anno denique trecentesimo octuagesimo primo supra millesimum, quarto die mensis Octobris a Venetiis soluentes, maris terreque longis spaciis emensis, prospero cursu breui iter confecere, Budamque Hungarie regiam appulere, regi et omni populo eis occurentibus : et primum quidem in sacello regio arcis Budensis corpus ipsius venerabile sub fratrum eremitarum custodia fuit depositum : deinde XVIII. calendis Decembribus per reuerendissimum dominum demetrium cardinalem tituli quatuor coronatorum, qui archiepiscopatu Strigoniensi tunc temporis presidebat, coexistentibus sibi episcopis, solenni processione virorum religiosorum, ac clericorum, interlucentibus ardentiis cereorum stellulis, ad monasterium ipsorum fratrum eremitarum tituli s. laurentii martyris, supra Budam versus occidentem vno miliario altis in montibus proeminens, translatum et summa gloria ibidem collocatum, ipso die pro festo translationis eiusdem cum indulgentiarum ornamentis instituto'. Cf. p. 36. V. Pór A., Nagy Lajos. Budapest. 1892. p. 520. s.

DE SANCTO MARTINO EPISCOPO. [1]

HYMNUS. [2]

Martine confessor dei [3]
ualens vigore spiritus
carnis fatiscens artubus:
mortis future prescius.

Qui pace xristi affluens
in unitate spiritus:
diuisa membra ecclesie:
paci reformas unice.

Quem vita fert probabilem: [4]
quem mors cruenta non ledit,
qui callidi uersuciis:
in mortis hora derogas

Hec plebs fide promptissima:
tui diei gaudia
uotis colit fidelibus,
adesto mitis omnibus

Per te quies sit temporum:
uite detur solacium
pacis redundet comodum
sedetur omne scandalum.

Vt caritatis spiritu
 sic affluamur inuicem,
 quo cordis cum spiriis:
 xristum sequamur intimis.

Qui letaris cum angelis:
 exultas cum archangelis,
 triumphas cum apostolis
 in seculorum seculis.

Sit trinitati gloria: [5]
 martinus quam confessus est:
 cuius fidem per opera:
 in nobis christe robora.
 Amen.

[1] Ad maiora festa, quæ non tam e præcepto universali Ecclesiæ, quam devotione fidelis populi solemnisantur, decretum I. s. Ladislai regis, anno incarnationis Domini 1092. XII. Kal. Junii, in synodo Zabolcensi latum [n. 38. ed. St. L. Endlicher, rerum hungaricarum monumenta arpadiana p. 332.], statuit: 'ut uigilie celebrentur beati Stephani regis et Gerardy martiris, quo die passus est, et tres dies ante festiuitatem sancti MARTINI, quod patronus esset Hungarie'. Certe Geysæ duci iam personam S. Martini venerandam fuisse, non tam generis necessitate quam sanctitatis veneratione, liquet exinde quod A. D. 996. Sabariae sive in monte Panoniae, loco natali concivis sui, [V. d. n. györmegyei Sabaria vagyis pannonhalmi sz. Márton, toursi sz. Márton születéshelye. Esztergom. 1868.] d. Martini Ecclesiam cum monasterio ædificare cœpit, quod eius filius Protorex noster ad summum apicem perduxit. Sed et alia loca sancta, utpote Præpositura S. Martini de Posonio, et illa de Scepusio, nec non Abbatiae de Monoyoród, Vaska et manseria Templariorum in monte Mnich in honorem S. Martini Ep. et Conf. sunt dedicata. Quæ hic loci in nostro elogiolo non sunt fusius enarranda. — [2] Singularis est Martini in hymnis propriis celebratio, quorum longe plurimi pro festis eiusdem Sancti et paruo illius officio habentur. Cf. p. 61. 2. In nostris libris liturgicis interim duo eidem assignantur. Et quidem iubente Ordinario 1505. : hymnus 'Martine confessor dei, et Prosa 'Sacerdotem

Christi'. V. p. 57. seq. Novissime in Analectis liturgicis, quas docti duum viri Misset et Weale, Insulis et Brugis imprimi fecere, P. II, 40. e Tropariis manuscriptis lucem videt Prosa Ecclesiæ Wintonensis, quæ hoc modo inchoatur: „Promere chorda iam conetur intima carmine signa Martini melliflua”. — [3] Reperitur in sequentibus codicibus: Breuiario Zagrabensi 1400—8. Psalterio Blasii 1419—53., Breuiario Kálmán-csehiano 1481—11. Breuiario Strigoniensi Sæc. XV—13., item passim in Cantionalibus, Breuiariis, Psalteriis impressis. — [4] Consentientibus Breu. 1400—8., 1481—11. Sæc. XV—13. Ab his differt Cantuale process. Eccles. Zagrabensis, quod sine teste recitat: *Qui vitam fers probissimam — qui callidi versutias in hora mortis detegis.* — [5] Doxologia deest in plurimis libris manuscriptis 1400—8., 1419—53., 1481—11. Sæc. XV—13. Psalterium vero Strigoniense typis 1523. descriptum, in tertio versiculo legit: ‘per omnia’.

SEQUENTIA
DE SANCTO MARTINO EP. C.

Sacerdotem Christi Martinum cuncta per orbem canat
ecclesia pacis katholicae.^[1]

Atque illius nomen omnis hereticus fugiat pallidus.

Pannonia letetur genitrix talis filii,

Italia exultet alitrix tanti iuvenis.

Et gallie trina diuisio sacro certet litigio cuius esse
debeat presul.

Sed pariter habere se patrem omnes gaudeant, turoni
soli eius corpus foueant.

Huic francorum atque germanie plebs omnis plaudat.

Quibus uidendum inuexit dominum in sua ueste.

Hic celebris es egypti patribus, grecie quoque cunctis
sapientibus.

Qui impares se martini meritis senciunt atque eius
medicamini.

Nam febres sedat demonesque fugat paralitica membra
glutinat.

Et mortuorum sua prece trium reddit corpora uite
pristine.

Hic ritus sacrilegos destruxit ^[2] et ad xristi gloriam
dat ignibus ydola.

Hic nudis ^[3] mysteria brachiis conficiens preditus est
celesti lumine.

Hic oculis ac manibus in celum et totis uiribus
suspensus terrena cuncta respuit.

Eius ori nunquam xristus abfuit sine iusticia vel
quid quid ad ueram uitam pertinet.

Igitur te cuncti poscimus o martine, ut qui multa
mira hic ostendisti.

Eciā de celo graciam xristi nobis supplicatu tuo
semper infundas. [4]

[1] Legitur hæc sequentia in Missali sæpissime laudato Posoniensi 1341—28. Spec. Pos. S. XIV—33, Gotw. Paul. Sæc. XIV—34. Poson. 1403—35. 1481—42. et Sæc. XV. exeunt. — 49, item in libris Missalium typis editis. Strig. 1501. 1508. 1512. Zagrab. 1511. — [2] Miss. 1481—41. Pos. Sæc. XV. ex. — 49: destruit. — [3] Miss. Paulin. S. XIV—34: *nudus*. — [4] Sequentia ista iure meritoque nomen Prosæ meretur, enimvero nec metro nec rhythmo ligata est.

DE SANCTA ELIZABETH DUCISSA.

AD VESPERAS.^[1]

A Letare germania ^[2]
claro felix germine:
nascetur Elizabeth ^[3]
ex regali semine.

A Que nexu coniugii
data viro socia,
suave iugum domini
tulit ab infancia.

A Apta tandem viri uotis:
sicut creuit viribus:
ita piis sic deuotis
exercuit virtutibus.

A Sic fulgebat in aspectu
exculta decencius,
paupertatem in affectu
colebat attencius.

A Quanto sese deprimebat
humilis nobilitas,
tanto magis elucebat
nobilis humilitas.

R Benedictus sit dominus
deus omnis gracie:
qui coronauit ad portas
paradisi hodie,
Pauperculam sed exortam
regum ex progenie.

V Mulieres opulente
audite et facite
secundum hanc ex diuite.
factam voluntarie.

HYMNUS. [4]

Nouum sidus emicuit,
error vetus conticuit:
nouo splendore rutilans
plebs nouas laudes iubilat.

In cuius nunc præconia
linguam soluat ecclesia
noue preconiis gloriam
promat sperando veniam.

Dies solemnis agitur:
dies salutis colitur,
in qua spes que promittitur
hac asttestante redditur.

Ergo dei tu famula
elizabeth, per secula
xristo coregnans veniam
nobis poscas et graciam.

Deo patri sit gloria
eiusque soli filio,
cum spiritu paraclito
per infinita secula. [5]

AD MAGNIFICAT.

A Gaude celum terra plaude:
dies adest digna laude,
plena dies glorie [6]:
qua elizabeth antiquum
castitatis inimicum
elisit victoria [7]:
pia mater et matrona
tuis sacris precibus
interuentrix et patrona
sis pro nobis omnibus.

MATUTINUM.

Országos Ininitatorium.

Regi deo iubilantes
laudum per insignia:
Exultemus venerantes
Elyzabeth solempnia.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Ex ore infancium [8]
laudem deo perficit:
infantes egencium
dum quasi nutrix reficit.

A calore caritatis [9]
 calefacti pauperes,
 iuxta prunas nuditatis
 letantur immemores.

A Inquinari manus sorde
 reputans delicias,
 infirmorum mundo corde
 tractat immundicias.

R De paupertatis palea
 dum quasi granum germinat,
 Elyzabeth insignis
 hereses ab arca fidei disterminat
 meritis et signis.

V Aures surdis reserat:
 cecis uisum reparat,
 et claudis incessum.

R Ista regis filia
 hec contemptibilia
 mundi non elegit:
 sed seipsa [10] forcior,
 seseque sublimior
 se sibi subegit.

V Spiritum ieunio,
 carnemque sub cilicio
 iugiter castigans.

R O mirandam mulieris
 huius fortitudinem
 qua in se uite veteris
 sic occidit hominem.
 et potestates æris
 vertit in formidinem.

V Hec pugnatura stadio
mente virum induit
femur cingens gladio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Ab intus regis filie
omnis decor glorie:
nichil foris appetit
laudis et honoris.

A Omnia refugio [11]
fortiter adheret.
dum viri solacio
vidua careret.

A Habens celo fundamentum
aurum super et argentum
prudenter edificat,
dum pauperes letificat.

R Aspernata seculum
generosi sanguinis
parui pendit titulum,
apprehendens enim fusum
manuum consilio
uictus querit vsum.

V In gazophylatum
uidua cum uidua
totum mittens precium.

R Egens egenis largiens
sibique nil retinuit,
celeste regnum ambiens
hec presens [12] omne respuit

V Fide grandi
spe secura
manum mittens [13] ad futura.

R Ceco nato cui nec
sedes erant oculorum
instrumenta lucis dedit
et nature decus reddit
per momenta temporum

V Nouum hoc spectaculum
idem isti vetus cristi
renouat miraculum.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Deo decantent [14] omnia,
qui vitam reddit mortuis
elizabeth suffragiis,
et fugat demonia.

A Juste lux orta gracie:
late spargens radium
rectis corde studium
ingerit leticie.

A Deus palam omnibus
reuelans [15] iusticiam
salutarem gentibus
per hanc fundit gratiam.

R Famulis se famulam fecit hec beata
coquine squaloribus gaudens deturpata,
et cor gerens indefessum,
Debiles debilior portat ad secessum.

V Sic sedula paupercula lauit
istos illis strauit,

R^e Aman in patibulo dum [16] hester appendit,
holofernus dextram in caput extendit,
Et suum periculo populum defendit.

R^e Manum mittens ad forcia:
sic uincit [17] innocencia.

R^e O lampas ecclesie
riuos fundens olei
medicina gracie
nutrimentum fidei.
Tutelam presta [18] pauidis
calorem minus feruidis:
languidis medelam.

V^r Tu dei saturitas
oliua fructifera,
cuius lucet puritas
et resplendent opera.

LAUDES.

A^r Dominus Elizabeth
induit decorem:
cuius nunc parata est
sedes in honore.

A^r Deo cum leticia
seruiens puella,
sub magistri manibus
sustinet flagella.

A^r Hec ad deum siciens
et currens in siti
carnis desideriis
didicit [19] reniti.

A Domo rebus dum ablatis
mendicat hospicium,
in camino paupertatis
benedicit dominum.

A In tantis virtutibus
famule [20] fidelis
laudet omnis spiritus
dominum de celis. [21]

SUPER BENEDICTUS.

A Cornu salutis hodie
in turribus ecclesie
dominus erexit,
quo de manu phylistei
castra protexit fidei:
ac in viam gracie
pacis et iusticie
plurimos direxit.

AD MAGNIFICAT [22] IN II. VESPERIS.

R Recordare mater et patrona
ut loquaris pro filiis bona:
Que presentaris hodie
presencie fili marie.

V Eloquium tuum dulce
commendet nos gracie.

A Exultet vox ecclesie, [23]
nam caput superbie
Elyzabeth contriuit,
que non exaudiuit

vocem exactoris,
cuius intercessio
nos ab hoc exilio,
reuertentes societ
angelorum choris.

- [1] Diem s. Elisabeth [ducissæ, reginæ, viduae] Andreæ II. regis Hungariae filiæ † 1231. XIII. Kal. Dec. i. e. 19. Nov. constanter adfigunt nostra Kalendaria. Sacramentarium Bolduense ad eandem quidem Maximinum refert presbyterum, interim recentior manus addidit S. Elysabet vi. Missale Posoniense 1341—28. minio adnotat: Sancte Elyzabeth regine. Strigoniense coll. 1370—20. æque literis rubris inscripsit nomen S. Elyzabeth. Breuiarium monasterii B. Mariæ Virginis Scotorum Vindobonæ [53. b—10.] Sæc. XIV. exeunt. 16. similiiter rubro colore XIII. Kal. Nov. Elyzabeth memoria. Ordinarius Strigoniensis 1496. Elizabeth vidue officium fuse percolit, similiter editio eiusdem Veneta 1505, quæ providet, quomodo celebrare oporteat, quando contigerit venire festum s. Elizabeth in octava dedicationis ecclesiae metropolitanae Strigoniensis. Ceterum in Kalendariis domesticis et exteris translatio S. Elisabethæ, quæ a Gregorio II. 1235]. Sanctorum catalogo inserta fuit, die 2. Maji recolitur, sed hoc die celebritatis in corpore nostrorum librorum liturgicorum nec vola, nec vestigium. Posonii A. D. 1207. natam, statuit Montalembert, op. v. VII. 1, 195. — [2] Hoc officium rhythmicum Sæc. XIII. artem redolens, et in libris liturgicis saepè imaginibus mirum in modum ornatum, edimus ex Antiphonario Posoniensi 1484—2, in quo Sancte ducissæ, ut adpellatur, visitur effigies pulcherrima. Noster codex bonas, imo mëiores præbet lectiones, quam libri, e quibus Ranke, Chorgesaenge zum Preis der h. Elisabeth p. 6. et Montalembert l. s. c. e manuscripto Virdunensi Sæc. XIV. p. 271. seq. typis suum reddidere. Præterea repenitir in Breu. Scot. Sæc. XIV. ex. — 16., in Diurnali Paul. Gotw. Sæc. XIV—22, Breuiario Zagrabensi 1403—8, Nagylakiano 1489—12, Kálmánchiano 1481—11. Sæc. XV—13, Cantionali Zentmiklósy 1516—18, ut prætereamus silvam librorum liturgicorum ante tempus. Concilii Tridentini typis vulgatorum. — [3] Montalembert l. c. 271.: nascenti. Cod. 1481—11.: nascentis. Similiter cod. Scot. Sæc. XIV. ex. — 16. nascentis. In reliquo præter hanc primam antiphonam in hoc libro ceteræ antiphonæ desunt. — [4] Hymnum istum præscribunt: Diurnale Paulinorum Sæc. XIV—22, Psalterium Blasii 1419—53., Breu. Sæc. XV—13., Ordin. Strig. Nor. 1496. et e. Ven. 1505., Breu. Strig. impr. 1484. Montalembert l. 2, 258.

Ranke p. 18. In secunda familia codicum: Breuiarium Scot. Sæc. XIV—16., Zagrabiensi 1403—8., Kálmánsehi 1481—11., Nagylaki 1489—12. disponitur cantandus: *Gaude felix hungaria. Clichtoveus*, eluc. f. 75. v. reddit: *Gaude foelix Hungaria, sequenti autem 76. r. Nouum sidus emicuit, sine quinta stropha, quæ doxologiæ est.* — [5] In Psalterio Blasii doxologia solum indicatur, reliqua in fontibus germanicis apud Mone, III, 287. et Ranke, I. c. p. 19. leguntur. — [6] Breu. Scot. Sæc. XIV—16: gloria. Codex Sæc. XVI—216. Monasterii B. Mariæ V. in eremo, quæ unam hanc solam continet antiphonam addita Sanctæ effigie. — [7] Antiphonarium Posoniense 1484—2 in lineola super *victoria—mater* inseruit *pia.* — [8] Breu. Scot. Sæc. XIV—16: lactencium; deinde: dum nutrix reficit inquinari sorde deputans. — [9] Breu. Zagr. 1403—8. Kálmánsehi 1481—11. Nagylakianum 1489—12.: pauperatus. — [10] Breu. Scot. Sæc. XIV—16.: ipsa forcior. — [11] Breu. Scot. Sæc. XIV—16.: refugium. — [12] Aliam lectionem præbet cod. 1403—8.: hoc presens. 1481—11. similiter hoc. 1489—12. hoc. pondus. — [13] Breu. 1481—11., 1489—12.: mittit, ita et Cantuale 1516—18.— [14] Breu. Sæc. XIV—16.: cantent. — [15] Breu. Sæc. XIV—16.: errore scribæ: releuans. — [16] Breu. 1403—8.: quem hester appendi, 1481—11., 1489—12. similiter, Cantuale 1516—18.: tum. — [17] Breu. 1481—11. et 1489—12.: vicit. — [18] Ranke I. c. p. 13. reclamantibus fere omnibus testibus: para. Breu. Strig. impr. 1484.: præstans legit. — [19] Diurn. Paul. Gotw. Sæc. XIV—22.: studuit. — [20] Diurn. Paul. Sæc. XIV—22.: anime. — [21] De hymno cf. n. 4. p. 284. — [22] Habetur præter Antiphonarium 1484—2. in Diurnali Paul. Sæc. XIV—22. Breu. Sæc. XV—13., hiat in aliis. — [23] Breu. 1481—11. hanc exhibet: O beata sponsa christi Elizabeth quæ meruisti apud regem angelorum suscitatrix mortuorum fieri, quam plurimum felix tui depresso et robur humilium, tu pro nobis mater pia roga regem omnium, ut post hoc exilium nobis det uera gaudia. Huic correspondet Breuiarium Zagrabiense typis descriptum a. 1505.

HYMNUS ALTER
DE SANCTA ELISABETH.

Gaude felix hungaria [1]
gaude de christi munere:
laudes [2] in voce varia
corde promas et opere.

Elizabeth sanctissima
de te nascendo prodiit:
rite detestans infima
celeste regnum petiit.

Terrenni regis filia
regi celesti placuit:
electum super milia
querens inuenit: tenuit.

Coniuncta celi ciuibus
uite potatur flumine:
divinis vacans laudibus:
lumen uidet in lumine.

Leta stupet thuringia:
fractis nature regulis:
dum per sancte [3] suffragia
miranda fiunt seculis.

Vite [4] defunctus redditur,
 egris confertur sanitas:
 claudus directe graditur,
 cecos illustrat claritas.

Hanc ergo dignis laudibus
 nostra commendet concio,
 que nos profusis precibus
 commendet dei filio.

Sit laus patri cum filio
 saneto simul paraclito,
 qui nos purgato vicio:
 regno collocet celico.

Amen. [5]

[1] Legitur in Breuiariis manuscriptis 1481—11. et 1489—12., queis respondet typis descriptum Zagrabicense 1505. 1688., nec non Cantuale eiusdem Ecclesiae 1751. — [2] Cod. 1489—12.: laudem. — [3] Clichtoveus f. 75. v.: sancta. Sic etiam Cant. Zagr. 1751. — [4] Clichtoveus: Vita defunctis. Ita et Cant. Zagr. 1751. — [5] Penultima stropha non minus ac clausula glorificans apud Clichtoveum omnino desiderantur.

SEQUENTIA
DE SANCTA ELIZABETH VIDUA, FILIA REG.
HUNG.

Gaude syon quod egressus^[1]
a te decor, et depresso
tui fulgor^[2] speculi.

Rediuua luce redit,
o ad alpha quod accedit,^[3]
iam in fine seculi.

Poma prima, primitius
deus sanctos adhuc uiuos.
uidit in cacumine.

Ut extremos addat primis:
quamuis stantes nos in ymis
suo uisit lumine.

Sed pre multis te respexit,
odor tuus hunc allexit,
et sapor et puritas.

Ut de regum ramis nata
iusta uere sis uocata,
tu dei saturitas.

Gaudent astra matutina,
quod in hora uespertina
ortū noui syderis:

Celi sinus [4] illustratur,
in quo terre designatur
noui signum federis.

Uere sydus tu preclarum,
quod a sole differt parum,
et luna lucidius.

Tu quod sole sis amicta,
carne probat hic relicta
lucis tuæ radius.

O quam dignis luces signis,
uasa rapis a malignis
possessa dæmoniis

Lepre mundans labe tactos
claudos ponis et attractos
in pedum officiis.

Quod negatum est nature
tu virtutis agis iure,
et potes ex gracia.

Vita functos tu reducis:
cecis reddis membra lucis,
et membrorum spacia.

Eya mater nos agnosce
et libro uite nos deposce
cum electis inseri.

Ut consortes tue sortis,
et a penis et a portis
eruamur inferi.

[1] De hoc carmine adeundi codices missalium: Pos. 1341—28.,
Pos. spec. Sæc. XIV—33., Gotw. Paulin. Sæc. XIV—34. Pos. 1463—35.,
Pos. 1478—39. Lamb. et Zagr. 1481—41. atque 42., demum Pos. Sæc.
XV. ex. — 49. — [2] Haec lectio genuina præferenda illi: fulgur,
quam habent cod. 1481—41. et 42. Pos. 1478—39. et Sæc. XV.
ex. — 49., quæve nec metro ita convenit, nec sensum ornat. Cur
Clichtoveus f. 253. v. nullo adducto teste reddiderit: nitor, haud
liquet. — [3] Miss. Gotw. Sæc. XIV—34. aocidit. — [4] Clichtoveus:
sidus, e coniectura posuit. *Miss. b. 20, 561⁵*

Országos Széchényi Könyvtár
Budapest • 1990

IN FESTO BEATE ELISABET.

SEQUENTIA.

Jocundetur plebs fidelis:
Helisabeth quae in celis
scandens gaudet hodie.

Sancta radix et regalis,
sancti regis specialis,
flos et germen nobile.

Sociata vni viro:
fide firma: de tirando
mitem fecit militem.

Sui viri post decessum:
mutat mores: et precessum:
et excessum corrigit.

Quicquid habet dat egenis
magis egens pro egenis:
victum querit manibus.

Curam gerens egenorum:
de spe certa futurorum
seruit egris sedula.

Inmundorum manu munda
sordes tergit: lauat unda
multis immundicias.

Elisabeth ex hoc grata:
tibi iesu: per te multa
hec fecit miracula.

Ceci: claudi: surdi: muti:
sunt defuncti: restituti
sanitati pristine.

Matris penam mitigauit:
fontis aquas immutauit:
in piscibus precibus.

Eia fratres exoremus
hanc: et eius imploremus
proni patrocinia.

Ut nos soluat a peccatis:
sursum ducat cum beatis:
ad eterna gaudia. Amen. [1]

[1] Hanc Sequentiam solum in Missalibus Zagrabiensibus 148 1—42.
1495—44. manuscriptis et eiusdem Ecclesiæ typis impresso a. 1511.
reperimus.